

Voldtekt – veien fra offerprevensjon til samtykke
Høyesteretts behandling av voldtekt 1945 - 2005



Magnhild Marie Bøe-Hansen
Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap
Historie, Vår 2010

Forord

I arbeidet med masteroppgaven er det flere personer som har gitt meg uvurderlig hjelp og støtte, og som jeg ønsker å takke. Mine to veiledere Inger Elisabeth Haavet og Anne-Hilde Nagel, for inspirasjon, diskusjoner og god hjelp. Jørn Ruud som er bibliotekar ved Juridisk fakultet har tatt seg god tid til mitt prosjekt og hjulpet meg til å forstå jussen. Min ektemann Håkon Bull-Njaa og min mor Randi Bøe Hansen for alle de timene de har sittet og lest mine tekster og kommet med innspill. Alle på prosjektet ” Da det personlige ble politisk” ved Rokkan senteret for gode innspill, inspirasjon, og gode diskusjoner og for at jeg har fått delta på prosjektet. Takk også til Svein Atle Skålevåg, Karin Eknes, Ellen Hagen, Stine Wærenskjold og Sekretariatet hos Høyesterett.

Innhold

1	Innledning	6
1.1	Problemstilling	7
1.1.1	Avgrensinger av problemstillingen	7
1.2	Hypoteser.....	8
1.2.1	Hypotese A.....	8
1.2.2	Hypotese B.....	9
1.2.3	Hypotese C.....	10
1.3	Oppgavens inndeling og Struktur.....	10
1.4	Kilder.....	11
1.5	Metode.....	13
1.6	Tre skjemaer som arbeidsverktøy.....	14
1.6.1	Skjema 1, ”Kartlegging av informasjon”	14
1.6.2	Skjema 2 ”Fornærmede og domfelte”	15
1.6.3	Skjema 3 ”Straffeskjerpene og straffeformildende”	16
2	Årene 1945-1970: Mannlige individ og kvinnelige aktører.....	19
2.1	Lovkontekst.....	19
2.1.1	Ny lovendring i 1963	21
2.2	Høyesterettsdommene fra 1945 til 1970	24
2.3	De straffeskjerpene og formildende momentene i sakene.....	26
2.3.1	Vold og tvang	27
2.3.2	Tid og sted.....	28
2.3.3	Partene i saken	29
2.3.4	Hvilke opplysninger kom fram om de fornærmede og domfelte i saken?.....	30
2.3.5	Hvordan ble partene ble fremstilt i dommen?.....	33
2.3.6	Kvinnens motstand og oppførsel.....	35
2.4	Synet på seksualitet og voldtekt	36
2.4.1	Hva kjennetegnet denne perioden?	38
3	Årene fra 1970 til 1985: Den nye kvinnebevegelsen krever endring av domstolens behandling av voldtekt.....	40
3.1	Lovkontekst.....	40
3.2	Høyesterettsdommene i årene 1970-1985.	41
3.3	De straffeskjerpene og formildende momentene i sakene.....	43
3.3.1	Vold og tvang	43
3.3.2	Tid og sted.....	45
3.3.3	Partene i saken	45
3.3.4	Hva kommer fram om domfelte og fornærmede i dommene?.....	47
3.3.5	Hvordan partene ble fremstilt i dommen	52
3.3.6	Fornærmedes motstand og oppførsel	53
3.4	Synet på voldtekt og seksualitet som kommer fram i dommene.....	54
3.5	Feministisk kritikk.....	55
3.6	Hva kjennetegnet årene 1970-1985.....	56
4	Årene fra 1985 til 2005: Fra fokus på offerprevensjon til styrking av samtykke	58
4.1	Lovkonteksten	58
4.1.1	Mindre endringer i 1994 og 1998	58
4.1.2	Omfattende lov endringer i år 2000	59
4.1.3	Mindre lov endring i 2003	62
4.2	Høyesterettsdommene i årene 1985-2005	62
4.2.1	Straffene	62
4.3	De straffeskjerpene og formildnede momentene i dommene.....	64
4.3.1	Vold og tvang	65

4.3.2	Tid og sted.....	67
4.3.3	Partene i dommen.....	68
4.3.4	Hvilken informasjon kommer frem om domfelte og fornærmede.....	70
	Kategorien rus og rusvaner	73
4.3.5	Domfelte og fornærmedes påvirkning på straffen	74
4.3.6	Motstanden og oppførselen til fornærmede	75
4.3.7	Høyesteretts syn på seksualitet og voldtekt i årene fra 1985-2005.....	76
4.4	Hva kjennetegnet denne perioden?.....	78
5	Hvordan har domstolene behandlet voldtekt i årene 1945-2005	79
5.1	Hypotese A	79
5.1.1	Hvilke årsaksforklaringer hadde Høyesterett på voldtekt?	79
5.1.2	Domfelte som offer	81
5.1.3	Offertroverdighet – kvinnens ansvar 1945-1970	83
5.1.4	Begynnende endringer i årene 1970-1985	84
5.1.5	Årene 1985-2005: Gamle kriterier blir erstattet med nye	86
5.1.6	Kvinnebevegelsens innflytelse.....	88
5.1.7	Statsfeminismen	90
5.2	Hypotese B	91
5.2.1	Hva har Høyesterett regnet som vold?	91
5.2.2	Skade	92
5.2.3	Ettervirkninger	93
5.2.4	Hvordan har domstolene diskutert volden?	93
5.2.5	Hvordan har volden blitt vektlagt i forhold til straffen	93
5.2.6	Hvordan ble motstanden vektlagt	95
5.2.7	Finner jeg at det var et krav om vold fra Høyesterett?.....	96
5.3	Hypotese C	96
5.3.1	Krav til endring	97
5.3.2	Voldtekt ble mannens ansvar.....	98
5.3.3	”Vil du være med på leken, må du tåle steken”	99
6	Konklusjon	101
6.1	Årene fra 1945 frem til 1970.....	101
6.2	Årene fra 1970 frem til 1985	102
6.3	Årene 1985-2005.....	103
6.4	Hva har vært konstant og hva har endret seg ved Høyesteretts behandling av voldtekt i årene 1945-2005.....	104
6.5	Videre forskning	105
	Vedlegg 1.....	113

In English

The focus of this essay is to debate how The Norwegian Supreme Court has ruled in the verdicts of rape between 1945 and 2005, and particularly to see which perceptions The Supreme Court has given of the victim, the defendant and the actual rape incidence. The method I use is to highlight which aspects the Supreme Court has found to increase or decrease the seriousness of the crime. By looking at the law, and the preparatory text preceding the implementation of the law, I give an opinion of how the Norwegian Storting has meant the law to be honored. I compare this to the actual verdicts from the Supreme Court. To categorize the relevant information I have compiled three worksheets, the first representing the timeframe from 1945 to 1970, the second representing the timeframe from 1970 until 1985, and the last worksheet covers the years between 1985 until 2005. Imbedded in the worksheets are milestones for the onset and development of the women's liberation movement, and timeframes for how the critique vocalized from this movement had an influence on the verdicts of the Norwegian Supreme Court. I have compiled three hypotheses during my work. I propose that The Supreme Court has a defined understanding of what constitutes an actual rape, both in relationship to how credible the victim is perceived to be, and in relation to how and why the rape occurred. I further propose that in order for the rape to be perceived as serious there has to be involved a certain amount of violence in completion of the rape, and that sparse violence is perceived as low resistance to act of rape. I propose that the changes seen in the verdicts after 1970 can be attributed to the growing influence of the women's liberation movement.

.

1 Innledning

I denne oppgaven tar jeg for meg hvordan Høyesterett har dømt i voldtektssakene i årene 1945-2005, og hvilke begrunnelse som ligger til grunn for bedømmingen deres. En av motivasjonene mine for å gå inn på tematikken voldtekt, er at jeg ønsker å skrive om et tema som har rammet kvinner og menn ulikt oppgjennom historien. Jeg mener det er viktig innenfor Historiefaget å vise at kvinner og menn alltid har hatt forskjellige roller og muligheter i samfunnet, og at det biologiske kjønnet man er født med er med på å forme hvordan liv man kan leve. Historien om voldtekt har ikke vært kjønnsnøytral, da voldtekt i hovedsak har blitt utført mot kvinner av menn.

Voldtektshistorien forteller ikke bare om de kvinnene som har blitt voldtatt, men også om hvordan kvinner har levd med bevisstheten av at de kunne risikere å bli voldtatt. Voldtekt er ikke et nytt fenomen, da det finnes beretninger om voldtekt så langt tilbake i tid som man har nedskreven historien.¹ Likevel har det innenfor historie faget i Norge vært skrevet svært lite om temaet, og det som har vært skrevet er i hovedsak fra før 1900-tallet.

En annen motivasjon for å velge dette tema, var at i 2007 -2008 pågikk det en debatt i Bergens tidene og Bergens Arbeiderblad om voldtekt. Tiltakene som ble skissert i diskusjonen av politiet og politikerne, var i hovedtrekk å vise kvinnene hvor de ikke burde gå om natten, og at de ikke burde drikke alkohol. Det ble også sagt at helst burde kvinnene bli fulgt hjem når de hadde vært ute om kvelden, eller i det minste ta en taxi. Jeg mener det var to ting som kom frem i denne debatten. Det ene var at det ble synlig at blant politiet og politikerne som utalte seg, var det en oppfatning om at de fleste voldtekter skjer ved overfall av en fremmed, på nattetid i en mørke bakgater. Den andre oppfatningen var at det ikke går å få menn til å slutte å voldta kvinner, så eneste løsningen er at kvinnene selv måtte unngå å bli voldtatt. For å unngå dette måtte kvinner godta mindre handlefrihet enn menn. Det var ingen tiltak som gikk på *hvordan få menn til å slutte å voldta kvinner*.

I 2006 ble det satt ned et voldtektsutvalg av regjeringen, som i hovedsak skulle utrede tiltak for å bedre situasjonen til personer som hadde vært utsatt for en voldtekt. I 2008 leverte utvalget en rapport som het "Fra ord til handling. Bekjempelse av voldtekt krever handling". Her anslo de at det i Norge ble begått mellom 8000-16000 voldtekter i året, i hovedsak mot kvinner. De aller fleste av disse kvinnene ble voldtatt av noen de kjente, og var i nær omgangskrets med. Det var få anmeldelser, og av de som anmeldte var det få saker som endte med dom.² For meg var spriket

¹ Lykkjen:1976, Rasmussen:1981, Brownmiler:1977

² NOU 2008:4

mellom den oppfatningen som kom frem i media, og den realiteten som voldtektsutvalget kunne vise til, stor. Jeg fant at blant de som førte debatten, var det mange oppfatninger og meninger om voldtekt, men at det var lite fakta kunnskap. Dette fanget min interesse og jeg begynte å kartlegge hva som var skrevet om temaet innenfor historiefaget. Det viste seg at det ikke var skrevet noe særlig fra Norge, men at det var en del fra Sverige. Men det har vært skrevet en del innenfor fagene kriminologi og kvinnerett i Norge. Denne forskningen har vært nyttig for meg i forhold til å lage relevante hypoteser, og for å lese meg opp på tema.

Siden jeg ønsket å se på hvordan synet på voldtekt hadde vært i Norge, fant jeg det mest hensiktsmessig og se på domstolenes behandling av disse sakene. Dette gir meg mulighet til å finne konkret informasjon om hvordan voldtekt har blitt behandlet, og jeg har en forhåpning om at det kan si noe om hvilke holdninger domstolene har hatt til de fornærmede, domfelte og tematikken voldtekt.

1.1 Problemstilling

Jeg har valgt følgende problemstilling til oppgaven:

”Hvordan har den norske domstolen behandlet voldtekt i perioden 1945-2005?”

Denne problemstillingen gir det meg en interessant innfalsvinkel for både å se hvordan voldtekt har blitt behandlet, og hvordan politikerne som lovgivere har ønsket at voldtekt skulle behandles.

Perioden 1945-2005 valgte jeg fordi alle Høyesterettsdommene fra 1945 er digitalisert, og via Universitet i Bergen har disse vært tilgjengelig for meg på nettstedet www.lovdatabasen.no. Jeg valgte å sette 2005 som slutt år, da jeg også ønsket å fange opp konsekvensene av de omfattende endringene som ble gjort i straffeloven i 2000. I 2005 hadde disse lovendringen hatt mulighet til å gjøre utslag i domsmaterialet. Jeg mener denne problemstillingen er interessant, og at det er et viktig spørsmål å stille for og belyser en viktig del av kvinners historie som ikke tidligere har blitt skrevet noe særlig om innenfor historiefaget.

1.1.1 Avgrensinger av problemstillingen

I problemstillingen ligger det en avgrensing i tid og geografi. Jeg har også avgrenset meg til å se på de sakene som har vært i Høyesterett. Hovedgrunnen til denne avgrensingen er tilgjengelighet, dommenes innhold og at Høyesterett setter presedens for hvordan domstolene skal dømme i voldtektssakene. Høyesterettssakene bygger på sakenes behandling i Tingretten og Lagmannsretten, og vil derfor ha med seg viktige grunnlagsopplysninger derfra. Videre har jeg valgt vekk de voldtektene som har vært utført mot barn under 14 år, fordi dette faller utenfor det jeg ønsker å studere. Disse voldtektene vil bli rammet av andre paragrafer, normer og holdninger enn voldtekt

mot ”voksne”. Grunnen til at jeg satt grensen ved 14 år er fordi det i 1998 ble det ført inn i lovteksten at i saker der fornærmede var under 14 år skulle stilles andre krav til den volden og tvangen som var brukt, enn til voksne.³ Jeg har imidlertid gjort noen unntak i de tilfellene der de domfelte har voldtatt en jente over 14 år, og en under 14 år. De gangene de domfelte hadde voldtatt flere jenter ble ikke de ulike voldtektene skilt fra hverandre når straffeutmålingen ble diskutert.

1.2 Hypoteser

I tillegg til denne problemstillingen har jeg på grunnlag av den litteraturen jeg har lest, laget tre hypoteser som jeg ønsker å etterprøve.

1.2.1 Hypotese A

”Domstolen har en klar oppfatning av hva som kan regnes som voldtekt. Denne oppfatningen har forandret seg over tid, men fastsetter til enhver tid hvilke kriterier domstolen vurderer fornærmede og domfelte opp i mot når de vurderer en eventuell voldtekt.”

Det er lovteksten som til en hver tid definerer *hvilke* handlinger domstolen skal dømme som voldtekt. Når jeg da bruker uttrykket ”klar oppfatning av hva som er en voldtekt” hevder jeg blant annet at domstolene ved siden av lovteksten, har en klar oppfatning av hvordan en reell voldtektssituasjon er, årsakene til voldtekt, hvilke voldtekter som er alvorlige, hvilken som er mindre alvorlige og hvilke seksuelle handlinger som kvalifiserer til voldtekt.

Denne påstanden går igjen både i den historiske, kriminologiske og juridiske litteraturen jeg har lest. Karin Hassan Jansson har skrevet en doktoravhandling om voldtekt i Sverige fra 1600-1800 tallet, og en revidert utgave av denne kom ut som bok i 2002.⁴ Hun fant at etter midten av 1700 tallet skiftet domstolen syn på kvinnene, fra å være rettslige objekter til å bli subjekter. I takt med at flere ble dømt for å ha samleie og få barn utenom ekteskapet var ikke seksualitet lenger bare forbeholdt menn, og det kom et nytt syn om at kvinnen også kunne ha vært delaktige i de seksuelle handlingene. Dette førte til at der kvinnen tidligere nærmest automatisk passet inn i offerrollen på grunn av de seksuelle kjønnsrollene, måtte hun nå bevise at hun var et offer, og at mannen var en voldtektsmann. Derfor ble kvinnes ærbarhet, seksuelleandel og oppførsel rettslig interessant. Den norske kriminologen Asta Magni Lykkjen utgav i 1976 en revidert utgave av sin mellomfagsoppgave i kriminologi, om voldtekt som kvinne undertrykking. Hun hevdet her at politi og domstol

³ Innstilling. O. nr 38 fra justisdepartementet 1998.

⁴ Jansson:2002.

har en del fordommer og oppfatninger om hvilke kvinner som kan bli voldtatt, og at kvinnene ble veid oppimot hvor gode de har vært på å drive ”offerprevensjon”. Med dette mener hun at det var kvinnenens ansvar og ikke bli voldtatt. Blant annet måtte de være forsiktige med hvor de gikk, hva de drakk, hvem de snakket med og hvordan de så ut. Dette at kvinnene måtte passe inn i en bestemt offerrolle for at de skulle fremstå som troverdig for domstolen, gikk igjen i all litteraturen som jeg har brukt til i forberedelsene til denne oppgaven. Konteksten voldtekten skjedde i var et annet moment som påvirket om handlingen ble sett på som en reell voldtektssituasjon. Lykkjen hevder at en mann av høy sosial status ikke ble dømt på lik linje med en mann med lavere sosial status. I hovedtrekk sier hypotesen at noen kvinner fremstår som riktigere ofre enn andre kvinner, og noen menn fremstår som mer sannsynlige voldtektsmenn enn andre.⁵

1.2.2 Hypotese B

”Jo mer fysisk vold fornærmede kan vise til etter et ”påstått” overgrep, jo større sjanse har hun til å bli trodd av domstolene. Lite fysisk vold blir oppfattet som at fornærmede hadde gjort liten motstand, og det konkluderes med at hun egentlig ønsket å ha samleie.”

Tove Stang-Dahl som innenfor fagfeltet Kvinnerett gav ut en rekke artikler i boken ”Pene piker haiker ikke” i 1994, mente at kravet om vold overskygget selve handlingen voldtekt, og hvilke rettigheter som faktisk ble brutt. Domstolene vurderte i hovedsak de fysiske skadene og hvor mye vold domfelte hadde brukt, når de skulle se på hvor alvorlig voldtekten hadde vært. Dette gav særlig utfall i de sakene der partene hadde en relasjon til hverandre i forkant og voldtekten hadde en mer ”glidende” overgang, enn overfallsvoldtekter.⁶ Lykkjen mente at kunne kvinnene vise til fysiske merker og skader etter vold, eller istykkerrevet tøy styrket dette kvinnens offertroverdighet. Hun fant en oppfatning om at hadde overgriperen vært nødt til å bruke mye vold for å kunne gjennomføre samleie, ble dette tolket som at jenten hadde vært flink til å gjøre motstand, og at hun hadde prøvd å forsvare sin ære. Dette mente Lykkjen at hang sammen med en oppfatning om at det egentlig var umulig å voldta en jente. Hadde mannen greid å gjennomføre samleie fremsto dette som at kvinnen egentlig hadde ønsket å ha samleie. Blant annet viste hun til en ofte brukt sammenligningen om at det var umulig å føre en gjenstand inn i halsen på en tube som var i bevegelse, noe som ble overført til kvinnekroppen.⁷

Også den svenske historikeren Eva Bergenlöv mente at det fra slutten av 1800 tallet og frem til tiden rundt andre verdenskrig var akseptabelt at mennene brukte litt tvang, og fysisk overtaling for å

⁵ Lykkjen:1976

⁶ Stang-Dahl:1994

⁷ Lykkjen:1976

få jentene til å ha samleie med seg. Hun begrunnet dette med synet på mannlig og kvinnelig seksualitet, der det var han som ”jaktet” og kvinnene som ”holdt igjen” for å verne om sin ærbarhet, ikke fordi hun ikke ønsket samleie.⁸ Jeg kommer i denne oppgaven til å se på hvordan volden er diskutert i dommene, og hvordan den har påvirket straffen. Jeg kommer også til å se hvordan kvinnenes motstand blir diskutert både i forhold til troverdighet og i forhold til graden av vold som er brukt.

1.2.3 Hypotese C

”Det fokuset den nye kvinnebevegelsen hadde på seksuell frigjøring for kvinner, førte til en dualistisk holdning hos domstolene i synet på seksuell oppførsel. På den ene siden fikk kvinner større frihet til å være seksuelle individer, men på den andre siden måtte de tåle mer seksuell pågåenhet fra guttene enn tidligere.”

Denne hypotesen har jeg hentet fra den danske kriminologen Nell Rasmussen, som i 1981 oppsummerte at den ”seksuelle revolusjonene” for kvinnene hadde hatt en dualistisk virkning. På den ene siden hadde kvinner kjempet til seg friheten til å være et seksuelt individ som kunne bevege seg fritt ute på gaten, kledd som de ville og snakke med hvem de ville. For eksempel ble det akseptert at også jenter kunne være den pågående part i ”sjekke situasjonen”, uten at dette svekket hennes rykte. Rasmussen finner at på den andre siden oppsto det en uønsket konsekvens av dette. Kvinner ble nå møtt av menn som definerte flere situasjoner enn tidligere som potensielle seksuelle situasjoner, og innenfor domstolen var det en holdning om at dette måtte jentene tåle. Rasmussen hevdet at kvinnene kunne kun benytte seg av sin nye frihet, hvis hun samtidig aksepterte mer pågående gutter enn tidligere. Hvis hun ikke aksepterte dette måtte hun velge et liv med mindre handlefrihet. Jeg syntes denne påstanden var spennende, både i seg selv og fordi den gav mulighet til å gå nærmere inn på hvilken påvirkning kvinnebevegelsen har hatt på domstolens behandling av voldtekt. Jeg kommer i oppgaven til å diskutere hvilken påvirkning den nye kvinnebevegelsen hadde på domstolenes behandling av voldtekt. Ble den en endring i synet på hvilke spillerom kvinnene hadde ovenfor menn, og måtte de som en konsekvens av dette tåle mer pågående gutter?

1.3 Oppgavens inndeling og Struktur

For på en best mulig måte få kartlagt endringene som har vært, og hva som har vært konstant i de 60 årene jeg skal se på, har jeg delt oppgaven inn i tre ulike tidsperioder:

- Periode en 1945 til 1969
- Periode to 1970 til 1984

⁸ Bergenlöv:2002

- Periode tre 1985 til 2005

Årsaken til at jeg har valgt ut disse årene, er for å kartlegge hvilken innflytelse den nye kvinnebevegelsen hadde på Høyesteretts behandling i voldtektssakene. Jeg skriver i hypotese C at 1970 tallets kvinnebevegelse endret kvinnenens spillerom, noe som også ga utslag i diskusjonen av de fornærmede i dommene. Derfor mener jeg det er naturlig å dele oppgavens perioder inn etter den nye kvinnebevegelsens viktigste periode, som av mange regnes å være fra 1970 til 1985.⁹ Etter å ha foretatt denne inndelingen, ble jeg overasket over hvor bra den fungerte. Både i forarbeidet til lovendringen som ble gjort i 1963 og ved innføringen av rett til bistandsadvokat for voldtekts ofre i 1981, kom det frem at disse endringene var sterkt påvirket av samtidens kvinnebevegelse. Dette kildematerialet gir også et innblikk i hvordan kvinnebevegelsen som var før 1970 tallet, påvirket domstolen og politikerne i forhold til hvordan voldtekt burde dømmes.

De tre periodene fungerte også fint for å få frem de endringene som har vært, og for å illustrere hva som ikke har endret seg. Hver av de tre periodene er presentert i hvert sitt kapittel. Jeg begynner hvert av disse kapitlene med en lovkontekst. Videre går jeg igjennom de funnene jeg har gjort i dommene. Her ser jeg på hvilke straffer som ble gitt, hvilke kriterier Høyesterett så etter, hvordan partene i saken ble fremstilt, og hvilken innvirkning partene hadde på bedømmingen. For å se hvilken klar oppfatning Høyesterett hadde i forhold til hva som var voldtekt, har jeg også kartlagt hva som kom frem om synet på kvinnelig og mannlig seksualitet, og hvordan voldtekt ble begrunnet i dommene. I drøftingen går jeg gjennom gyldigheten av hypotesene, og jeg ser på hva som har drevet frem de endringene jeg finner i perioden fra 1945 til 2005. Det har ikke vært mye sekundær litteratur å hente fra historiefaget. Men jeg har kunnet trekke rikelig med informasjon ut av forarbeidet til lovene, og fra selve Høyesteretts dommene. Jeg syntes den måten jeg har delt inn oppgaven på, strukturerer og presenterer de funnene jeg har gjort i kildematerialet på en oversiktlig og leservennlig måte.

1.4 Kilder

Ved forarbeidet til denne oppgaven fant jeg at det var lite norsk historieforskning på domstolenes behandling av voldtekt i den perioden jeg ønsker å studere. Det er helst innenfor fagene kriminologi og kvinneverett/juss at dette har blitt studert. Men i disse studiene er det lite historisk empiri, og de tar helst for seg sin samtids behandling av voldtekt. For å kunne svare på problemstillingen har jeg derfor måttet gå direkte til primærkilden, noe som jeg mener er en styrke for oppgaven. Men det stiller også krav til hvordan jeg analyserer kilden, da jeg ikke har andre analyser å sammenligne

⁹ Blant annet Blom: 2007 og Hagemann:2003

mine funn med. Jeg har valgt å bruke Høyesterettsdommene, straffeloven fra 1902 og det politiske forarbeidet som har vært gjort i forbindelse med de ulike lovendringene som har vært gjort i § 192 i straffeloven i den perioden jeg ser på.¹⁰ Jeg har valgt og konsentrerer meg om Høyesterett på grunn av tilgjengelighet, hvilke opplysninger disse dommene inneholder, og på grunn av at Høyesterett er den høyeste rettsinstansen i Norge. For at en voldtekt skal havne i rettsvesenet må den først anmeldes til politiet. De vil så beslutte om de skal henlegge saken eller ta ut påtale. I dag er gangen i en voldtektssak **Tingretten --> Lagmannsretten --> Høyesterett.**

Tingretten: Hvert av de norske domssognene har en Tingrett. Frem til 1995 ble de alvorligste straffesakene inkludert voldtektssakene sendt rett til lagmannsretten for bedømming, men etter 1995 ble dette endret.¹¹ På grunn av dette har det ikke vært aktuelt å kunne bruke Tingretten som kilde.

Lagretten: I dag er landet inndelt i seks lagdømmer.¹² Lagretten tar stilling til skyldspørsmålet ved å se på alle aspekter av saken, men de trenger ikke komme med en begrunnelse i dommen om hvorfor de går for en frifinnelse eller en dom. Etter samtaler med Gulating Lagmannsrett viser det seg at det er lite av dommene fra før 1990-tallet som er digitalisert, og de er ikke kategorisert etter hvilken paragraf de er dømt etter. Hvis jeg skulle brukt Lagmannsrettens avgjørelser som kilde, hadde jeg måttet gå til de ulike arkivene og blad igjennom alle dommene som har vært oppe i lagmannsretten i disse årene, og sortert ut de som dreide seg om voldtekt. Så på grunn av utilgjengelighet og i forhold til at det ikke kommer noen begrunnelse i dommen, var ikke Lagmannsretten aktuell som kilde.

Høyesterett: Høyesterett er det øverste rettsorganet i Norge, og er regnet som den tredje statsmakt ved siden av regjeringen og Stortinget¹³. Før en dom kan bli behandlet av Høyesterett må den innom **Høyesteretts ankeutvalg**. Her sitter det tre høyesterettsdommere som avgjør om saken skal tas opp til gjennomgang av Høyesterett. Frem til 1. januar 2008 het ankeutvalget **Høyesteretts kjæremålsutvalg**. Ankeutvalget er regnet som egen domstol men ikke som egen instans¹⁴. Ankeutvalget avgjør om en sak skal behandles av Høyesterett eller ikke.

Høyesterett settes normalt med 5 høyesterettsdommere som gjennomgår anken. De tar stilling til saksbehandling og eller straffutmålingen fra den lavere rettsinstansen, men de tar ikke stilling til skyldspørsmålet. Dette vil si at de kan oppheve en dom, som eventuelt kan gå til ny behandling i lavere rettsinstanser, dersom de mener at lovverket er tolket feil i forhold til forbrytelsen som er begått. Men de tar ikke stilling til om personen har begått den kriminelle handlingen han/hun er

¹⁰ Det er § 192 i straffeloven fra 1902 som blir brukt for å dømme i voldtektssakene i hele perioden 1945-2005.

¹¹ Sekretariatet til Høyesterett informerte om dette på e-post til meg 9. januar 2008.

¹² www.domstol.no Det har vært noen strukturelle endringer i denne inndelingen i løpet av årene 1945-2005.

¹³ Firmreite og Grindheim: 2007

¹⁴ www.domstol.no

dømt for. Jeg mener det er mest korrekt å bruke siste instans som kilde både fordi de skaper presedens for hvordan de lavere domstolene skal dømme og gjennom sedvane stimulerer de til lovendring. Men også fordi Høyesteretts dom er den endelige beslutningen fra rettens side. Både Tingretten og Lagmannsretten sin bedømming kan og blir korrigert av Høyesterett. Denne kritikken gir et innblikk i hvordan de lavere rettsinstansene dømmer. Jan Fritjof Bernt skriver i boken "Rett, samfunn og demokrati" at av alle rettskildene er Høyesterett den mest korrekte å bruke:

"I nesten alle rettssystemer blir den øverste domstols utlegging av gjeldene rett tillagt stor vekt, så stor vekt at mange rettsvitenskapelige forfattere velger å definere "gjeldene rett" som den rettsforståelse som legges til grunn av Høyesterett".¹⁵

Jeg mener Høyesterett fungerer som en god rettskilde. Alle dommene som har blitt avsagt i den tidsperioden jeg skal undersøke er digitalisert og tilgjengelig gjennom universitetets tilgang til nettstedet www.Lovdata.no. De fleste høyesterettsdommene gir også en god oversikt over hva de har vektlagt i straffeskjerpene eller straffeformildende retning. Domspapirene gir oversikt over hvordan de forskjellige dommerne stemte i hver sak, en informasjon som er verdifull i seg selv. I Høyesterettsdommen vil det også være mulig å se på hvilke reelle hensyn som blir tatt i disse sakene, det vil si hvilke hensyn som blir tatt utenom det som står i lovteksten.¹⁶

Det er noen begrensninger ved å bruke Høyesterett som kilde. Siden alle sakene som kommer til Høyesterett er saker der Lagmannsretten har slått fast at hendelsen var voldtekt, fornærmede har blitt trodd og domfelte har blitt dømt for voldtekt, får jeg ikke sett på de sakene som førte til frifinnelse. Jeg får heller ikke sett på de sakene der domstolen på tross av fornærmedes opplevelse av å ha blitt voldtatt ikke er enige, enten på grunn av selve hendelsen, bevismaterialet eller troverdigheten til partene. Jeg får ikke innblikk i hvorfor det er så mange anmeldelser som blir henlagt, eller hvorfor det er så få som blir dømt for voldtekt per år i forhold til hvor mange som blir anmeldt. Dette fører blant annet til at en del påstander jeg har møtt i forskningslitteraturen, ikke kan etterprøves gjennom Høyesterettsdommene.

1.5 Metode

Høyesterettsdommene er en primær kilde, og mine analyser bygger på eget arbeid og ikke andres fortolkninger. Det er en styrke for en historisk oppgave å bruke primær kilder, men samtidig stiller det krav til at måten jeg analyserer dem på er god og hensiktsmessig. Historikeren Knut Kjeldstadli skriver i sin bok *Fortiden er ikke hva den en gang var* at for å drive kildegransking må vi tolke kilden, og ofte må vi forstå språklige utsagn.¹⁷ For meg som skriver innenfor historiefaget, og er vant til historiefagets tekster, kan det by på problemer og skulle forstå de juridisk språklige

¹⁵ Bernt. 2007:251

¹⁶ Echhoff:1997

¹⁷ Kjeldstadli: 2007

utsagnene som er i høyesterettsdommene. Det blir derfor viktig å sette seg godt inn i begrepene som er i bruk i jussen. Videre sier Kjeldstadli at den kvalitative teknikken med å tolke tekst ofte sammen med en hermeneutisk tilnærming, er et *forsøk* på å finne ut hva som menes med teksten. Hva er det som *egentlig* står i teksten vi leser og hva kan det si meg i forhold til problemstillingen. En måte å gjøre dette på er i følge Kjeldstadli å se etter nøkkelord som blir mye brukt i teksten, og om det er noen nøkkelord som står i kontrast til hverandre. Overføres dette over på de dommene jeg ser på, er det interessant å se om det er noen nøkkelord som går igjen for å beskrive hva som er voldtekt og om partene i saken. Jeg er også ute etter å se etter nøkkelord i hva som er straffeskjerpene og straffeformildende i dommen som kan si noe om hvilke kriterier som fastsetter alvorligheten på en voldtekt.

1.6 Tre skjemaer som arbeidsverktøy

Da hovedkilden min er 118 høyesterettsdommer som hver og en inneholder mye informasjon, har det vært helt avgjørende for meg å lage gode analyseverktøy. Jeg startet med å lese igjennom alle dommene for å se hvilken informasjon som var å finne i dem. Både ved første, andre og tredje gjennomlesing ga den informasjonene som lå i dommene lite mening for meg. Jeg satt meg derfor ned og lagde et skjema som jeg i ettertid har kalt skjema 1, "Kartlegging av informasjon". Etter hvert som jeg begynte å analysere dommene i forhold til dette skjemaet, kunne jeg å se hvilken informasjon som faktisk var i dommene. Jeg fikk også en oversikt over hvilke kategorier jeg burde kartlegge i større grad, og hvilke andre skjemaer jeg burde lage for å kunne hentet ut informasjon på en oversiktlig og gunstig måte.

1.6.1 Skjema 1, "Kartlegging av informasjon"

Skjemaet består av syv koloner med hver sin kategori. Begrunnelse for hver kategori følger under.

Rt nummer, Straff. Justert? Antall personer. Andre funn	Straffe Skjerpene Momenter	Straffe formildende momenter	Er voldsbruken diskutert og eventuelt hvordan	Er jentens motstand kommentert Og eventuelt hvordan	Hvordan er jentens oppførsel i opptrinnet til voldtekten nevnt	Hvilke ord blir brukt for å beskrive fornærmede
---------------------------------------------------------	----------------------------	------------------------------	-----------------------------------------------	-----------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------	-------------------------------------------------

I første kolonne skrev jeg ned det identifikasjonsnummer som hver dom har, og som begynner med Rt så årstall for når dommen var i Høyesterett og så saksnummer, eks Rt-2004-854. Jeg har notert antall fornærmede og domfelte i dommen, hvilken straff som ble gitt, hvem som anket dommen og om anken ble tatt til følge. Har det vært spesielle ting i dommen som har utpekt seg, som for

eksempel et tema som blir diskutert av dommerne har jeg notert det i denne ruten.

I andre kolonne har jeg notert de straffeskjerpende momentene i dommen, og i tredje kolonne de straffe formildende momentene. I den fjerde kolonnen har jeg notert om voldsbruken er diskutert i dommen, og hvis den er det har jeg notert hvordan den er diskutert. Her er det viktig å være klar over at det blir ikke spurt om det er brukt vold, men om bruken eller mangelen på bruken av vold er *diskutert* av Høyesterett. Eksempelvis om volden blir sett på som alvorlig, nødvendig eller ikke betydelig. I dommene blir volden og voldtekten i hovedsak referert til med bruk av karakteristiske ord, som brutal eller hensynsløs. I femte kolonne har jeg kartlagt om fornærmedes motstand til voldtekten er nevnt. Denne kategorien laget jeg ved første gjennomlesingen av dommene, fordi jeg så at dette var et moment som gikk igjen i dommene. I sjette kolonne har jeg tatt med om oppførselen til fornærmede ble nevnt i dommen. Her menes oppførselen i *direkte* forløp til voldtektssituasjonen, og *ikke* generell oppførsel i tiden før voldtekten. Det siste jeg kartlegger i dette skjema er hvordan fornærmede ble beskrevet i dommen. Her ønsker jeg å kartlegge de nøkkelordene som går igjen i beskrivelsen av de fornærmede.

Ferdig utfylt kom dette skjemaet som Word dokument på 54 sider. For og vise hvordan dette skjemaet har fungert som arbeidsverktøy, har jeg valgt å legge ved analyseringen av de tre første dommene i hver av de tre tidsperiodene jeg har laget. Dette er vedlegg nr 1.

1.6.2 Skjema 2 "Fornærmede og domfelte"

Skjema to laget jeg fordi jeg ønsket å kartlegge hvilke opplysninger som ble gitt om partene i dommene. Jeg satte opp 10 ulike kategorier for domfelte og de samme 10 for fornærmede. Kategoriene jeg satte opp var: Sosial status, familie, alder, helsetilstand, seksuell historie, kriminalhistorie, bekledning, omdømme, rus i øyeblikket og rusvaner. For domfelte delte jeg kategorien "kriminalhistorie" igjen inn i tidligere straffet, tidligere ustraffet og bøtelagt. Der det var nevnt at de var tidligere straffet, noterte jeg og om de var tidligere straffet for voldtekt eller utuktig omgang. Under kategorien "seksuell historie" hos fornærmede noterte jeg om det var opplyst at hun var jomfru eller at hun hadde seksuell erfaring, og under kategorien "alder" noterte jeg alderen som var oppgitt, ikke når det kun var oppgitt fødselsår. Jeg har delt skjemaet inn i tiårs perioder fordi jeg begynte på arbeidet med skjemaet, før jeg hadde delt oppgaven inn i tre perioder. Skjemaet har vært en god oversikt og jeg har brukt dette skjemaet til å lage oversikts tabeller som viser hvordan de ulike kategoriene fordeler seg i de tre periodene, og hvordan utviklingen har vært i hele perioden 1945-2005.

Grunnlaget for de ulike kategoriene er ulike. Noen er laget utefra hva som utpekte seg ved første gjennomlesing av dommene, mens andre er laget ut fra forventninger til innholdet i dommen, på

grunnlag av forskningslitteratur. Sosial status, seksuell førhistorie og omdømme var kategorier jeg tok jeg med siden de gikk igjen i litteraturen i forhold til kriterier som sa noe om fornærmedes offertroverdighet. Jeg mener også at det finnes en allmenn oppfatning av at det i norsk rettsvesen finnes en holdning blant dommerne, om at jenter som går ”utfordrende kledd”, har et vist ansvar selv for at de ble voldtatt. For å se om jeg kunne finne igjen dette i domsmaterialet fra Høyesterett, laget jeg en kategori som het bekledning. Kategoriene familie, alder, kriminalhistorie og rus var momenter jeg merket at stadig gikk igjen hos domfelte da jeg leste dommene de første gangene. Jeg har gått igjennom alle dommene og fylt inn med J (ja) eller N (nei) under hver kategori i forhold til om jeg fant den igjen i dommen. I dette skjemaet er det et ulikt antall saker i forhold til dommer, fordi i noen dommer har flere domfelte voldtatt en person, og i andre dommer kan samme domfelte ha voldtatt flere jenter. Når det var tre domfelte i en dom telte det som tre saker, fordi de ble behandlet som tre saker i dommen. Det samme når det var flere fornærmede. Til sammen i dette skjemaet har jeg 163 saker, fordelt på 119 dommer, 146 fornærmede og 134 domfelte. Som jeg tidligere har vært inne på er det noen begrensninger ved å bruke Høyesterett som rettskilde, siden en del av de hypotesene og påstandene som kommer frem gjennom forskningslitteraturen er kretset rundt de voldtektssakene som ikke kommer for retten, eller der gjerningspersonen blir frikjent. Men ved de spørsmålene jeg stiller i skjema 2 vil jeg likevel kunne se hva Høyesterett vektlegger som viktige kriterier hos partene.

1.6.3 Skjema 3 ”Straffeskjerpene og straffeformildende”

I de fleste Høyesteretts dommene står det til sist i dommen hvilke momenter som har vært straffeskjerpene eller straffeformildende for Høyesterett. Ved utfyllingen av ”skjema 1 kartlegging av informasjon” forsto jeg at dette var verdifull informasjon som jeg måtte få kartlagt bedre og mer systematisk. Av den grunn laget jeg et skjema der jeg noterte de kategoriene som gikk igjen i dommene. For å se om det var noe jeg overså laget jeg en rubrikk som het andre straffeskjerpene eller formildende momenter. Jeg delte skjemaet i to der ene delen het skjerpene og andre delen formildende. Under hver av disse oversiktene hadde jeg åtte kategorier som stort sett var like i de to delene, men med noen naturlige forskjeller utefra om det var skjerpene eller formildende. Siden en sak kan ha flere momenter som er straffeskjerpene eller formildende kan flere av kategoriene bli vektlagt i samme sak. Det er samme antall saker, dommer, gjerningspersoner og fornærmede som i skjema 2. Jeg skal kort forklare de ulike kategoriene.

”Mengden vold. Brutalitet/grovhet:” Her ser jeg etter hvor ofte volden, eller det at voldtekten ble beskrevet som grov eller brutal, var utslagsivende på straffeutmålingen. Brutalitet/grovheten var i hovedsak forbundet med volden som var brukt, men noen ganger sto det kun at voldtekten hadde en brutal karakter uten at volden var diskutert.

”**Tid og sted**”: da jeg leste igjennom dommene så jeg at det ofte ble vektlagt når og hvor en voldtekt hadde funnet sted. Jeg ønsket derfor å se nærmere på om det var noe tidspunkt i døgnet, eller steder som ble regnet som ”verre” eller ”bedre” enn andre å bli voldtatt på, og jeg kommer til å se etter om det er noen steder der det var positivt eller negativt kommentert at kvinnene befant seg på de aktuelle stedene, og til de tidspunktene på dagen som de gjorde.

”**Forholdet mellom partene**”: Var forholdet mellom partene med på å avgjøre alvorligheten av voldtekten? Her delte jeg de som fikk ja på dette på under *straffeskjerpene* inn i: ukjent, kjent, tidligere seksualpartner og familie. Under kategorien ukjent kom blant annet overfallsvoldtektene inn, en kjent overgriper er de tilfellene der partene visste hvem hverandre var, uten at de hadde hatt et nært eller seksuelt forhold. Under tidligere seksualpartner kom *også* de som fortsatt hadde et seksuelt forhold da voldtekten skjedde. Familie er de gangene Høyesterett har vektlagt at de hadde familiære relasjoner til hverandre. Under *straffeformildende* delte jeg inn i frivillig med en person, ukjent, tidligere seksualpartner og kjent person.

”**Domfelte**”: var det noe ved domfelte som gav utslag på straffen? Eksempler på hva dette kan være: ruset da han voldtok, rusmisbruk, oppvekst, familie forhold, kjønns sykdom, arbeidsforhold, seksuellandel, psykisk syk, fysisk syk.

”**Domfeltes rulleblad**”: da jeg leste igjennom dommene første gang så jeg at dette var noe det ofte ble opplyst om. Jeg ønsket derfor å se om tidligere rulleblad eller mangelen på sådan, ble vektlagt i forhold til straffelengden.

Under straffeskjerpene har jeg med en kategori for om det er lagt vekt på at voldtekten var ”**planlagt**”, og under formildende har jeg med en kategori for om det er vektlagt om det var formildende at det var en ”**impulshandling/tilfeldig utvikling**”.

”**Fornærmede**”: på samme måte som ved kategorien domfelte ønsket jeg å se om det var noe ved fornærmede som gav utslag for den straffen som ble gitt. For eksempel var hun jomfru, hadde hun seksuell erfaring, dårlig/bra rykte, spilte alderen hennes inn, var hun gift, eller hadde hun oppført seg på en måte i forkant av voldtekten som påvirket straffen.

”**Fornærmedes ettervirkninger**”: her ser jeg hvordan fornærmedes reaksjoner og ettervirkninger har blitt vektlagt i forhold til straffeutmåling. Der ettervirkningene var straffeskjerpene delte jeg de inn igjen i psykisk skade, fysisk skade, gått inn på, gravid, reaksjon og død. Ordlyden på disse kategoriene har jeg hentet fra dommene. Der ettervirkningen var formildende delte jeg de inn i kategoriene *ikke*: skade og ikke psykiske eller fysiske problemer. Samme sak kan gi utslag flere steder da det kan være vektlagt at hun fikk både psykisk og fysisk skade, eller det kan være straffeskjerpene at hun ble gravid men formildende at hun ikke ble fysisk skadet.

Kjeldstadli skriver at det vanligste i historisk undersøkning er å veksle mellom å bruke kvalitativ og kvantitativ teknikk

«Via den kvalitative enkeltstudien finner vi fruktbare spørsmål og nye kategorier som kan brukes i analysen. Og vi ser hvordan mange faktorer virker sammen. Via masse materialet kan vi prøve ut representativiteten til enkelttekstsempelen»¹⁸

De tabellene jeg har presentert over, gir meg muligheten til å foreta en kvantitativ analyse av Høyesterettsdommene, og jeg får sett på hvor representative de ulike kategoriene var. Jeg kommer også til å trekke ut av teksten ulike momenter, ord og uttrykk som blir brukt i dommene, for å se hvordan voldtekten ble rangert og i forhold til hvordan domfelte og fornærmede ble beskrevet. I dette vil jeg også kunne komme over nøkkelord som står i motsetning til hverandre, og som kan avdekke hvordan høyesterett så på forholdet mellom partene.

Gilje og Grimen har skrevet om hermeneutikk, fortolkning og forståelse. De sier at et av de viktigste grunnprinsippene i all fortolkning, er å være klar over at når man tolker tekst så gjør man det ut fra sin egen forståelse. De poengterer at det er viktig og være åpen for andre tolkninger og ikke låse seg fast i egne funn. Dette kaller de for ”*metodologisk toleranse*”.¹⁹ Når jeg har analysert Høyesterettsdommene måtte jeg lese alle dommene flere ganger, før de begynte å gi meg mening. Det var først da jeg begynte å kategorisere dem og se etter ulike kriterier i dommene at jeg fikk ordentlig oversikt over hvilken informasjon som kunne hentes ut av dem. Jeg ønsker også å poengtere at siden jeg tolker de funnene jeg gjør, og forsøker å forklare de endringene jeg finner, gjør jeg dette ute fra *min* tolkning av hva som kommer frem i dommene og i forarbeidet til lovene.

¹⁸Kjeldstadli 2007:184

¹⁹ Gilje/Grimen: 1993

2 Årene 1945-1970: Mannlige individ og kvinnelige aktører.

Årene fra 1945 frem til 1970 utgjør oppgavens første periode. For at Høyesteretts dommen skal gi mening, både i forhold til straffenivå og i forhold til de kriteriene Høyesterett vektla når de vurderte voldtekten, er det vesentlig å vite hvordan lovkonteksten var i denne perioden. Jeg kommer derfor til å redegjøre for hvordan loven så ut og hvordan lovgiverne ønsket at domstolen skulle dømme etter den. Før jeg går over til å se på de funnene jeg har gjort i Høyesterettsdommene i denne perioden.

2.1 Lovkontekst

Voldtekt ble dømt etter § 192 i kapittel 19. i straffeloven gjennom hele den perioden jeg ser på. Da straffeloven kom i 1902 het kapittelet ” **Forbrydelser mod sædeligheten**”, og § 192 lød slik:

«Den som ved Vold eller ved Fremkaldelse af Frygt for noens Liv eller Helbred tvinger nogen til utugtig Omgjængelse, eller som medvirker hertil, straffes for Voldtægt med Fængsel indtil 10 Aar, men med Fængsel ikke under 1 Aar, saafremt der handler om Samleie. Hvis den fornærmede paa Grund af Handlingen omkommer eller faar betydelig skade paa Legeme eller Helbred, eller den skyldige tidligere er straffet efter denne Paragraf eller efter §§191,193 eller 195, kan Fængsel indtil paa Livstid idømmes»²⁰

Den første endringen i lovteksten, kom i juni 1927. Justis og politidepartementet kom i januar 1927 med Odelsting proposisjon ”Ot. Prop. 8 ”, der de redegjorde for ulike endringer de ønsket i *hele* straffeloven.²¹ Denne bygget i stor grad på hva en underkomité av Justisdepartementet, hadde diskutert seg frem til i ”innstilling 1 fra straffelovkomiteen” også den fra 1927. Kort fortalt var de endringene som ble diskutert av straffelovkomiteen og Justisdepartementet følgende:

- Å øke minstestrafen for brudd på § 192 fra et til tre års fengsel.
- Forsøk på voldtekt skulle dømmes på samme måte som om den var fullbyrdet. Ved *særlig* formildende momenter kunne det dømmes to år i stedet for tre.

Disse endringene fikk Justisdepartementet gjennomslag for hos Regjering og Storting, og loven var virksom fra juni 1927. I tillegg til punktene over ble det også lagt til en setning om at dersom fornærmede ble smittet av en venerisk sykdom av domfelte, - ville dette bli sett på som ”betydelig skade på legeme eller helbred.”²² Det ble også satt inn en nedre grense på fengsel i 4 år, dersom overgriperen tidligere var straffet for brudd på noen av de andre paragrafene i kapittel 19 «Forbrytelser mot sædeligheten», tidligere skulle det vektlegges brudd på §§191, 193, 195 men nå ble dette utvidet til og også gjelde brudd på §§ 196 og 212. Disse paragrafene vernet mot ulike overgrep mot barn, utuktig omgang med noen som var sinnssyk eller bevisstløs, eller for

²⁰P.I.Paulsen. Oslo 1926:80

²¹ . Odelsting Proposisjonen var foredratt av statsråd Knud Øyen fra Høyre, og det står at den ble bifalt ved kongelig resolusjon av samme dag som den kom.

²²Ot. Prop nr 8 1927:18

medvirkning til utuktig omgavn, og lignende.²³

Som grunnlag for å endre straffeloven trakk Justisdepartementet fram at det var en sterkt utbredt oppfatning at seksuelle overgrep mot barn og voldtekt, var forbrytelser som på denne tiden økte i omfang. Bortsett fra å bli kjønnsnøytral hadde ikke lovene mot voldtekt forandret seg særlig fra den gamle loven i 1842, og Justisdepartementet mente domstolene dømte mildere enn hva lovutviklerne hadde sett for seg i 1902. Videre sto det at de lave straffene som ble anvendt av domstolene, ikke sto i rimelig forhold til andre forbrytelser²⁴. De viste til at loven gav mulighet til å gi strenge straffer for voldtekt, men problemet var at domstolene hadde en tilbøyelighet til å gå mot lovens minstestraft når de skulle dømme, og at dette statistisk viste en uheldig utvikling. Derfor ønsket de å få opp minstestrafteffekten, og "Innskrenke domstolenes frihet" på dette området. På grunnlag av statistikk utarbeidet av Statistisk sentralbyrå (SSB) mente flertallet i komiteen at det var en klar økning i voldtektssaker, mens mindretallet mente at statistikken ikke kunne leses på en slik måte, fordi det generelt etter "Verdenskrigen" hadde vært en sterk økning i all kriminalitet. De stilte seg tvilende til at voldtektssaker og overgrep mot barn skilte seg ut.

Flertallet trodde at strengere straffer, kunne føre til at det ble avskrekkende å voldta noen, og at flere menn ville tenke seg om og ikke gjennomføre voldtekten. Men at "den slappe rettspleien" som var ville gjorde det vanskelig å stoppe økningen i kriminaliteten. Videre argumenterte de med at samfunnet tidligere hadde sine verdier knyttet rundt det økonomiske arbeidet med et hjem som maktsenter, men at dette var på vei bort. Nå foregikk det en "moralsk usunnhet" der barn ble utsatt for "sjelelig smitte" og "moralsk fordervelse". Dette var særlig synlig hos de familier som måtte dele husvære med fremmede på grunn av den økte boligmangelen. Så sammen med utbredelsen av utuktige bilder, skrifter og aviser som i økende grad fylte sine spalter med upassende innlegg, var dette en seksualisert utvikling de mente var vanskelig å snu. Men strengere straffer kunne være et skritt i riktig retning, og fungere som en bremsekloss.²⁵

Mindretallet i komiteen som besto av ekspedisjonssjef Arne Omsted ønsket ikke å øke minstestrafteffekten, han mente man måtte være oppmerksomme på kvinner som nå var mer bevisst sine rettigheter enn tidligere. Han sier blant annet:

«I mange tilfelle hvor der foreligger domfellelse for voldtekt, kan det endog ved en nærmere undersøkelse av saken stille sig tvilsomt om det i det hele var rettferdig å anvende straff, da der må antas å ha foreligget like stor skyld på begge sider, idet det fremgår at kvinnen av fri vilje har innlatt sig med mannen og godvillig har funnet sig i hans erotiske tilnærmelser, inntil hun, i det siste øieblikk har ydet en motstand som den anden part har hatt grunn til å opfatte som ikke alvorlig ment».²⁶

Jeg tolker Omsted på en slik måte at han mente det var flere kvinner som anmeldte voldtekt på et

²³ P.I.Paulsen Oslo 1931

²⁴Ot. Prop nr 8 1927: 14

²⁵Innstiling 1 fra straffelovkomiteen 1927:8

²⁶Innstilling 1 fra straffelovkomiteen i 1927: 27

uriktig grunnlag, og at det var mange saker som ikke burde vært dømt så hardt fordi skylden ofte var todelt, mellom mannen og kvinnen. Flertallet kom ikke med noen anmerkning til denne påstanden, men poengterte at det var viktig å få frem om mannen var fullt klar over at kvinnen ikke hadde ønsket samleie, og at motstanden hennes hadde vært alvorlig ment. Alle bortsett fra et av komiteens medlemmer, ønsket at voldtektsforsøk skulle straffes like strengt som om den var fullbyrdet. Flertallet mente at

«Selv om voldsmannen ikke når sin hensikt, har krenkede iallfall vært utsatt ikke alene for en kortere eller lengre redsel under sin kamp; hun får i mange tilfeller, muligens i de fleste, et minne, som hun aldri blir kvitt».²⁷

Etter lovendringen i 1927 lød § 192 slik:

«Den som ved vold eller ved å fremkalle frykt for noens liv eller helbred tvinger nogen til utuktig omgjengelse eller som medvirker dertil, straffes for voldtekt med fengsel fra 1 til 10 år. Forsøk straffes på samme måte som den fullbyrdede forbrytelse. Var den utuktige omgjengelse samleie, er straffen fengsel ikke under 3 år. Under særdeles formildende omstendigheter kan straffen nedsettes til fengsel i 2 år, hvis forbrytelsen ikke er fullbyrdet.

Hvis den fornærmede som følge av handlingen omkommet eller får betydelig skade på legeme eller helbred, eller den skyldige tidligere er straffet etter denne paragraf eller etter §§191, 193, 195,196 eller 212 anvendes fengsel fra 4 år og inntil på livstid. Som betydelig skade på legeme eller helbred anses etter denne paragraf i alle tilfelle veneriske sykdommer.»²⁸

Slik lød lovteksten helt frem til 1963.

2.1.1 Ny lovendring i 1963

Den største kvinneorganisasjonen i etterkrigstiden var Norske Kvinners Nasjonalråd (NKN). De ble stiftet i 1904 med Gina Krogh som første formann, og var en paraplyorganisasjon for forskjellige og ulike kvinnegrupper, med tilknytting til lignende organisasjoner internasjonalt. Blant annet var Husmorforeningen, Norske Kvinners Sanitetsforening, Norges Bondekvinnelag og Norsk Kvinnesaksforening med. Det var kun noen av gruppene som var kvinnepolitiske organisasjoner og ulikhetene og uenighetene innad var store. I sin 50 års jubileumsbok som kom ut i 1954 skrev de at et av målene deres da de startet var å sende skriv til politikerne på Stortinget, med henstillinger til at de måtte ta tak i ulike saker.²⁹ I begrunnelsen for at straffelovrådet i 1957 ble oppfordret av Justisdepartementet om å vurdere straffelovens bestemmelser om brudd på sedeligheten, var NKN sin henstilling trukket frem.³⁰ Også i Ot. Prop. Nr 40 (1961-62), ble det referert til NKN sin henstilling. Her sto det at på Landsstyremøtet til NKN i 1956, hadde de vedtatt at de ønsket å sette ned minstestrafen for voldtekt, fordi de mente dette ville føre til at flere ville bli dømt. Videre hadde de sendt en henstilling til Storting og Regjering, der de tok opp at de inneværende straffene ikke hadde tjent sitt formål. Dette bygget de på statsadvokat L.J. Dorenfeldts foredrag som han

²⁷ Ot. Prop nr 8 1927:30

²⁸ P.I.Paulsen: Oslo 1931:692

²⁹ Norske Kvinners Nasjonalråd:1957

³⁰ Innstilling fra straffelovrådet. 1960:5

hadde holdt på deres landsmøte i 1956. I foredraget hadde han ytret at på grunn av sin nærhet til denne problematikken, hadde han opparbeidet seg en bekymring og oppfatning om at en rekke lagrettemenn og kvinner vegret seg for å dømme noen skyldig etter voldtektsparagrafen, selv om bevisene var veldig gode, fordi straffene og konsekvensene for den skyldige da ville være så store og alvorlige. Han mente at noen av disse feilene som Lagretten gjorde, ble rettet ved at kjennelsen deres ble satt til side av dommerne, men dette gjaldt et fåtall. Det var særlig når det kom til unge lovbyrtere at dette var et problem, og slike saker ofte endte i påtaleunntatelse. Statsadvokat L.J. Dorenfeldt kalte minstestrafen for en tvangstrøye. Han hevdet blant annet at det var flere voldtektsmenn som fikk betinget fengsel, der de utvilsomt ville fått ubetinget fengsel dersom minstestrafen hadde vært lavere. Dette gjaldt særlig de unge lovbyrterne.³¹

7. jun 1957 hadde straffelovrådet mottatt en oppfordring fra Justisdepartementet om og gjennomgått straffelovens bestemmelser, blant annet i forhold til voldtekt. I 1960 kom de med en innstilling der de argumenterte for de endringene de ønsket. Blant annet ønsket de en endring i minstestrafen i § 192, fra tre til et år. I tillegg ønsket de å fjerne fra lovteksten at forsøk på voldtekt skulle dømmes på samme måte som om den var fullbyrdet. Økningen til tre år som minstestraft i 1927, ble kraftig kritisert og sett på som ”fullstendig feilslått”. Straffelovrådet trakk inn skepsisen til juristene, dommerne, kvinneorganisasjonene, politikerne og forskerne, som hadde uttalt seg. I innstillingen vises det også til statistikk som indikerte at det hadde vært en økning av voldtektsforbrytelser fra 1927 til 1960, noe som i følge dem tydet på at lovendringen var feilslått. Straffelovrådet mente det var en stor variasjon i alvorlighetsgraden av de ulike voldtektene som ble anmeldt, noe som var et argument for mer ”fleksible straffer”. Blant annet sto det:

«De forhold som faller inn under voldtektsbestemmelsen, er som tidligere nevnt av temmelig forskjellig natur og spenner over mange nyanser i maktanvendelsen: fra brutale og opprørende angrep på ukjente personer til bruk av makt overfor en person som har innlatt seg på en erotisk lek. Dette gjør at en minstestraft på 3 år i mange tilfelle vil være urimelig streng.»³²

Videre mente rådet at de voldtektene som ikke var et samleie-tilfelle ville ha nokså store nyanser i forhold til hvor stor den ”utuktige omgjengelsen” hadde vært. Derfor ønsket de ikke å fastsette en strafferamme på slike voldtekter. Men de ønsket å sette ned minstestrafen for ”voldtekt til samleie”, til ett års fengsel. Med en maks straff på 10 år, dersom det ikke var oppstått betydelig skade eller død, da kunne det idømme livstid. Straffelovrådet sine argumenter ble videreført av Justisdepartementet i Odelstings Proposisjon Nr 40. (1961-62) fra 16. februar 1962, og ble vedtatt ved kongelig resolusjon samme dag.³³ I tillegg til å støtte seg på straffelovutvalgets argumenter om å sette ned minstestrafen til ett år, la Justisdepartementet også vekt på at det trengtes mer ”fleksible

³¹ Ot. prp. nr 40 (1961-62):6

³² Innstilling fra Straffelovrådet 1960:27

³³ Ot. Prop. Nr 40. (1961-62) var foredratt av statsråd Jens Haugland.

straffer”, på grunn av de ”store variasjonene som var i tvangsbruken” i hver enkelt voldtekt. De trakk også frem at det var ulik alvorlighetsgrad på voldtektene, i forhold til om det var fullbyrdet samleie eller ikke. Det ble supplert med et argument om at i fra 1929 hadde det vært mulighet for domstolen til å anvende sikring på sedelighetsforbrytere, noe som i stor grad også ble gjort, derfor var ikke behovet der lenger for å ha en streng minstestraft. Departementet kalte regelen om at forsøk skulle straffes på lik linje med fullbyrdet voldtekt for en *særregel* de ønsket å fjerne. Forslagene over ble godkjent av Stortinget, og 15. februar 1963 trådte den nye loven i kraft. En annen ting som ble tatt ut av lovteksten var at man kunne dømmes til minimum fire år hvis den dømte tidligere var dømt etter paragrafene 191, 192, 193, 195, 196 eller 212. Det var etter lovendringen kun straffeskjerpene dersom en tidligere var dømt for § 192 eller § 195. Etter lovendringen i 1963 lød § 192 slik:

«Den som ved vold eller ved å fremkalle frykt for noens liv eller helse tvinger noen til utuktig omgang eller medvirker til det, straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år, men med fengsel i minst 1 år, dersom den utuktige omgang var samleie. Hvis den fornærmede som følge av handlingen omkommer eller får betydelig skade på legeme eller helse, eller den skyldige tidligere er straffet etter denne paragraf eller etter § 195, kan fengsel inntil på livstid idømmes. Venerisk sykdom anses alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragraf.»³⁴

Selv om det i hovedsak var hva minstestrafen for voldtekt skulle være og hvordan forsøk på voldtekt skulle straffes som ble endret i lovteksten, inneholdt forarbeidene til de to lovendringene informasjon om sin samtids syn på voldtekt. I teksten over har jeg i hovedsak trukket ut hvordan lovgiverne og den dømmende innstansen så på voldtekt som et kriminalpolitisk problem, hvor alvorlig disse forbrytelsene var, og hvordan lovgiverne mente at domstolene burde dømme. Jeg kommer senere i kapitlet tilbake til andre utsagn fra dette forarbeidet, som sier noe om synet på en ”ærbar kvinne”, mannlig seksualitet og hvilke seksuelle handlinger som ble regnet som voldtekt.

Det som forarbeidene til begge lovendringene viste, var at det gjennom hele perioden var en forskjell i de sakene der domfelte var en ukjent, og der det hadde vært en grad av ”erotisk kontakt” mellom dem. Men der straffelovutvalget fra 1927 finner at for kvinnen var et forsøk på voldtekt en opprørende hendelse som kunne gi plager i ettertid, ble ikke dette diskutert frem mot endringen i 1963. I forarbeidet frem mot denne loven ble det heller vektlagt at ulik grad av tvang og om domfelte lykkes i sitt forsøk på penetrering, var avgjørende for hvor alvorlig overgrepet burde bli sett på av domstolen. Det ble aldri diskutert hvorfor overgriperen eventuelt ikke lyktes, i forhold til om han selv avsluttet forsøket eller om han fysisk ble stoppet av noen andre. Jeg tolker dette som at det viktigste var selve handlingen og ikke hvordan kvinnen hadde opplevd det. Her skiller

³⁴ Grundt og Bahr:1964:420

forarbeidet til lovendringen i 1963 seg fra forarbeidet til lovendringen i 1927. I 1927 ble det lagt vekt på at også forsøk på voldtekt av en "ærbare" kvinne var en krenkende opplevelse, og at det ville være en ytterligere krenkelse av henne å kreve at hun skulle gi detaljer i forhold til om han hadde greid å fullbyrde voldtekten. Jeg finner at det skjer en endringen fra 1927 til 1963, i måten voldtektsproblemet ble diskutert i forarbeidet til lovene. I 1927 var fokuset på hvordan voldtekten rammet den ærbare kvinne, og hvordan samfunnet var i ferd med å bli et seksualisert samfunn der barnesinnet ble besudlet. Denne besudlingen og moralske fordervelsen ville etter hvert som disse barna vokste opp, gi en økning i seksuelle overgrep. I 1963 fremstår det som om straffelovutvalget og Justisdepartementet var mer "teknisk" i sin vurdering av voldtektshandlingen, hvordan voldtekten var utført og hvilken påvirkning straffenivået kunne ha på voldtektsmannen var viktigst.

2.1.1.1 Høyesteretts påvirkning på lovendringen i 1963

Fra 1957 og frem mot lovendringen i 1963, var det i en rekke Høyesterettsdommer der det enten hadde vært et forsøk på voldtekt eller der domfelte var ung, at det ble gitt betinget dom eller deldom mellom betinget og ubetinget. Det var også to saker der førstvoterende dommer oppfordret til benådning av hele eller deler av straffen, fordi de mente tre år var alt for streng straff for den forbrytelsen som var begått. Hvorfor de oppfordret til benådning i stedet for å gi betinget fengsel står ikke nevnt, men jeg ser at i de dommene er det brukt mye og brutal vold, og da var det nok ikke like store muligheter til å gi betinget fengsel. Et eksempel på dette var i dom Rt-1959-43, der var det brukt så mye vold av domfelte at fornærmede mistet bevisstheten. Høyesterett mente at tre år var for streng straff i denne saken, men siden volden var så grov begrenset det nok muligheten for å gi betinget straff. Praksisen Høyesterett hadde i årene i fra 1957 og frem til 1963, kan i ettertid sees som et virkemiddel både for å få mer "fleksible" straffer, og som en markering mot at forsøk på voldtekt burde dømmes like strengt som om den var fullbyrdet. Inntrykket av at dette var en bevisst praksis for å påvirke Storting og Regjering forsterkes av at den begynte året *etter* at Statsadvokat L.J. Dorenfeldt på NKN sitt landsmøte, kalte minstestrafen for en tvangstrøye for domstolen og viste til en utbredt bruk av betinget fengsel. Det er mulig Lagmannsretten hadde en slik praksis, men i Høyesterett var det først i 1957 at dommerne begynte å markere i straffeutmålingen at de fant minstestrafen for høy.

2.2 Høyesterettsdommene fra 1945 til 1970

Fra 1945 til 1970 var det 27 voldtekts dommer i Høyesterett i tilsammen 39 saker. Det var 33 gjerningsmenn og 32 fornærmede, og alle de dømte var menn og alle de fornærmede var kvinner. Det var 25 av gjerningsmennene som anket dommen inn for Høyesterett, mens for åtte gjerningsmenn var det påtalemyndighetene som anket inn dommen. I 13 av dommene ble det dømt etter loven fra 1927, mens det var 14 dommer etter lovendringen i 1963. Når jeg skal vise hvilke

straffer som ble gitt i perioden, har jeg delt voldtektene inn i ulike alvorlighetsrad etter ulike kategorier: der fornærmede ble drept, der domfelte hadde voldtatt flere fornærmede, de som hadde utført *en* voldtekt, og de som var dømt for forsøk på voldtekt. Det var tre domfelte som drepte jentene de hadde voldtatt, og i alle tre sakene anså Høyesterett drapet som en konsekvens av voldtektene, enten som en direkte følge av den volden som ble brukt under voldtekten, eller som forsøk på å skjule den. Den ene domfelte fikk fengsel på livstid, mens de to andre fikk 12 års fengsel og sikring. Han som fikk livstid var også som eneste domfelte i denne perioden tidligere dømt for voldtekt. Det var tre gjerningspersoner som ble dømt for voldtekt mot *flere* kvinner. To av disse fikk fire års fengsel - dette var i 1962 og 1963, mens den siste som var i 1969 fikk to års fengsel.

Det var seks domfelte som i årene 1945-1963 ble dømt for *en* voldtekt. Tre av dem fikk ca tre års fengsel³⁵, mens en fikk tre år og seks måneders fengsel. To menn som sammen med en tredje mann hadde voldtatt en kvinne, fikk begge syv års fengsel. Det var ikke mange opplysninger som kom frem i denne dommen, så hvorfor det her ble gitt en så mye lenger straff enn de andre voldtektssakene er vanskelig å få klarhet i. Det er nærliggende å tro at det var fordi de hadde vært tre menn som hjalp hverandre og at dette økte inntrykket av at handlingen var overlagt, men samtidig var det en annen dom i denne perioden med tre overgripere og disse fikk ikke høyere straff enn gjennomsnittet.³⁶ Det var også flere dommer som hadde to overgripere uten at dette var vektlagt i stor grad. Men de fire andre domfelte fikk en straff som var ned mot minstestrafen, noe som samsvarer med den kritikken som ble gitt av straffelovkomiteen i 1927, om at domstolene hadde en tendens til å idømme minstestraft. I årene fra 1963 til 1970 der minstestrafen var satt ned til et års fengsel, var det 12 domfelte som ble dømt for *en* voldtekt. For å illustrere hvordan straffene fordelte seg har jeg laget en enkel tabell som viser hvor mange domfelte som fikk de ulike straffene.

Tabell nr 1. Straffefordeling for de 12 domfelte som hadde begått en voldtekt, i årene 1963 til 1970

Under et år	Et til et og et halvt års fengsel	Fra to til to og et halvt år	Fra tre til tre og et halvt år	Fire pluss	Fem år
To stykker	Fem stykker	To stykker	To stykker	Ingen	En

(kilde: Egne utregninger av alle sakene som er hentet fra www.lovdato.no)

Som tabellen viser var det et flertall som fikk straff ned mot minstestrafen. I de sakene der de domfelte fikk rundt to og tre års fengsel, var det ofte at de domfelte i tillegg ble dømt for andre

³⁵ Her var det fra tre år til tre år og en måned fengsel.

³⁶ I Rt-1952-924 fikk to menn 7 års fengsel, i dom Rt-1967-826 fikk de tre overgriperne mellom et år og to måneder og et år og seks måneder.

mildere forbrytelser, - som biltyveri, ran og innbrudd. Det som gikk igjen i de sakene som lå over tre års fengsel, var at det var flere straffeskjerpene momenter, det var brukt grov vold og det var få formildende momenter. Dette kommer jeg tilbake til litt senere i kapittelet.

Det var i årene 1945-1970 åtte forsøk på voldtekt. Seks av dem var fra før 1963, og skulle derfor i følge loven dømmes på lik linje som om det var en fullbyrdet voldtekt. Som jeg har vært inne på tidligere ble det fra 1957 svært ofte kommentert av Høyesterett at de fant tre år for strengt for disse forbrytelsene og de fleste dommene endte med helt eller delvis betinget fengsel, eller med en oppfordring om benådning av straffen. Det var to forsøkssaker som var fra tiden før denne tendensen kom, og i disse sakene var det *ikke* vektlagt at det var forsøk og ikke fullbyrdet voldtekt når straffen ble diskutert. Det ble gitt fire og tre års fengsel i disse to sakene, som var fra henholdsvis 1948 og 1951.³⁷ Etter lovendringen i 1963 var det kun to saker som dreide seg om forsøk på voldtekt. Den ene var i dom Rt-1966-580, her fikk domfelte tre års fengsel. Dette var to år over minstestrafen, men i denne saken var det ekstra skjerpene at han hadde slått løs på en fremmed jente med en glassflaske og ikke gitt seg før utenforstående kom og hjalp henne. Siden det ikke var frivillig tilbaketrekning var det ikke vektlagt at det var et forsøk. Men i den siste forsøkssaken fra denne periode ble det gitt 9 måneders fengsel, og her var det vektlagt at voldtekten ikke var fullbyrdet.³⁸ Jeg mener at den hyppige bruken av ”deldommer”, betinget fengsel, og at det flere ganger ble oppfordret til benådning i tiden etter 1957, viser at for Høyesterett var det en forskjell i alvorlighetsgrad i forhold til om domfelte hadde greid å fullbyrde voldtekten med et samleie. Dermed er det ikke intensjonen og overfallet, men selve den seksuelle handlingen som var blitt vektlagt. Dette forsterkes av at det i den siste forsøkssaken som var fra 1968, var vektlagt sterkt straffeformildende at domfelte ikke hadde greid å fullbyrde voldtekten.

2.3 De straffeskjerpene og formildende momentene i sakene

Jeg har laget to tabeller som gir en oversikt over hvor ofte de ulike kategoriene var straffeskjerpene, eller formildende for domfelte i årene 1945-1970. I denne perioden var det 39 saker som var hentet ut fra 27 dommer, og en sak kan gi utslag i flere av kategoriene.

³⁷ Rt-1948-235 og Rt-1951-115

³⁸ Rt-1968-1229

Tabell nr 2. Straffeskjerpene faktorer i de 39 Høyesterettssakene 1945 til 1970

Mengden vold. Brutalitet/Grovhet	Tid og sted	Forholdet mellom partene	Domfelte	Domfeltes rulleblad	Planlagt	Fornærmede	Fornærmedes ettervirkninger
77 % (30)	20.5 % (8)	20.5 % (8)	20.5 % (8)	33.5 % (13)	5 % (2)	59 % (23)	15 % (6)

(kilde Egne gjennomganger av Høyesterettsdommene 1945-1970)

Tabell nr 3. Straffeformildende faktorer i de 39 Høyesterettssakene 1945 til 1970

Mengden vold. Brutalitet/Grovhet	Tid og sted	Forholdet mellom partene	Domfelte	Domfeltes rulleblad	Impulshandling/ tilfeldig utvikling	Fornærmede	Fornærmedes Ettervirkninger
5 % (2)	7,5 % (3)	10 % (4 ja.)	56.5 % (22)	7.5 % (3 ja.)	15.5 % (6 ja)	18 % (7 ja)	2.5 % (1 ja)

(Kilde: kilde Egne gjennomganger av Høyesterettsdommene 1945-1970)

2.3.1 Vold og tvang

Som tabellene over viser var det kategorien ”Mengden vold. Brutalitet/Grovhet” som var den største kategorien i straffeskjerpene retning. I hele 30 av 39 saker var dette straffeskjerpene for domfelte. Med vold ble det henvist til den fysiske volden som slag, spark og kvelertak. Trusler om fysisk vold eller død, ble sett på som en forsterkning av en voldelig situasjon, og var med på å gjøre voldtekten ytterligere grov eller brutal. Jeg har ved hjelp av skjema1 kartlagt om det var noen nøkkelord som gikk igjen i karakteristikken av volden. Dommene fra disse årene er preget av at de er korte og at de gir lite innblikk i hendelsesforløpet. Det er lite diskusjoner rundt hvorfor de ulike momentene ble vektlagt av dommerne, men det var en hyppig bruk av stikkord for å si noe om alvorligheten av voldtekten, som regel sett i sammenheng med hvor alvorlig volden hadde vært. Jeg har telt opp hvor mange ganger slike ord ble brukt i de 27 dommene til sammen.

Tabell nr 4. Oversikt over ordene som Høyesterett brukte for å beskrive voldtekten i årene 1945-1970.³⁹

Ord	Antall
Brutal	15
Gruoppvekkende	1
Rå	2
Grov	2
Hensynsløs	5

³⁹ Jeg har kartlagt hvilke ord som ble brukt, der jeg har telt ut fra de 27 dommene og ikke de 39 sakene, siden det sjelden var noe skille mellom de ulike sakene som var i samme dom. I noen av dommene var det ikke noen beskrivelse, mens i andre var det brukt flere ord om samme sak, derfor går ikke tallene opp i 27.

Ordet brutal var det ordet som ble brukt flest ganger i de 27 dommene, for å beskrive hva Høyesterett mente om handlingene som var begått. En gang hver var ordet brutal brukt sammen med ordene: **dyrisk, særdeles, usedvanlig og ytterst brutal**. Det var sjelden utdypet i dommen hva som gjorde den brutal, men de gangene ordet brutal ble forsterket av et annet ord som sær, usedvanlig, ytterst brutal og lignende, var det i forbindelse med mye fysisk vold som ga fysisk skader hos jentene, som dødsfall eller skader som måtte behandles på sykehus. I 13 av dommene ble ikke bruken av vold diskutert, men i noen av disse dommene sto det likevel at det var en brutal voldtekt. Andre ganger sto det ikke noe annet enn hendelsesforløp, og hva som var skjerpene eller formildende. Selve varigheten på overgrepet virket også inn på om Høyesterett fant voldtekten grov, rå eller brutal. Blant annet var det fire domfelte som over en periode på inntil fire timer kontinuerlig hadde brukt vold og utført gjentatte voldtekter av kvinnene.

Men kategorien "Vold. Brutalitet/grovhet" var også straffeformildende i to av sakene som var i samme dom. Her var det to stykker som sammen hadde voldtatt en jente. Det var i 1948 og Høyesterettsdommer Thrap utalte i saken:

"Ved straffutmålingen har retten i skjerpene retning ikke kunnet finne noe spesielt å anføre. I formildende retning er det tatt hensyn til at den utviste vold ikke har vært av alvorlig karakter, og at de tiltalte gikk ut fra at fornærmede ikke var uberørt, hvilket ved senere lægeundersøkelse er konstatert at hun ikke var. Videre er det i samme retning tatt hensyn til at fornærmede frivillig tok arbeid som strykerske hos den tyske marine i Lødingen i tiden juni 1944 til mars 1945, hva de tiltalte kjente til. Retten har også tatt hensyn til at hun frivillig ble med de tiltalte på "hyttefest". Endelig vil retten i denne forbindelse nevne at fornærmede nå er gift og har et barn i ekteskapet."⁴⁰

Jeg mener det tydelig kommer frem at denne jenten ikke passet inn i bilde av et uskyldig voldtektsoffer, noe som førte til at voldtekten ikke ble ansett som særlig alvorlig. Det kan være årsaken til at det også var formildende at det var brukt lite vold. Som sitatet viser var det ingen straffeskjerpene momenter i dommen, og det var ikke diskutert om det trengtes mindre vold når de var to menn mot en kvinne.

2.3.2 Tid og sted

I åtte av dommene var stedet *hvor* eller tidspunktet *når* voldtekten fant sted, straffeskjerpene for domfelte. Jeg så at stedene: eget hjem, holdt innesperret i en taxi eller i en hytte en gang hver var ilagt straffeskjerpene verdi. Mens overfall på dagtid, midt på åpen gate i et bebygd område ble trukket frem flere ganger, uten at det ble opplyst hvorfor dette var straffeskjerpene. Men jeg tolker det slik at på dagtid midt på en åpen gate i et bebygd boligstrøk var steder jentene i utgangspunktet skulle kunne føle seg trygge. Dette gjelder også når noen hadde brutt seg inn i hjemmet til fornærmede, eller når hun hadde satt seg inn i en taxi. Jentene har i disse situasjonene ikke brutt

⁴⁰ Rt-1948-754

kodene for god offerprevensjon. Siden det ikke var noen begrunnelse av hvorfor disse stedene var straffeskjerpene tolker jeg at Høyesterett mente at det å bli holdt innesperret på en hytte, i en taxi eller i eget hjem var skjerpene fordi det var vanskeligere for fornærmede å få tak i hjelp. Fordi disse stedene var avskjernet fra andre folk forsterket stedet avmaktsfølelsen hennes og økte redselen. Det var tre saker fordelt på to dommer, der det var formildende hvor voldtekten var skjedd. Også her var det hyttefest og "leilighetsvoldtekt" som var nevnt. Hva leilighetsvoldtekt betyr kommer ikke frem, men i forbindelse med hyttefesten var det formildende at fornærmede hadde sagt ja til å være med to fremmede menn på en hyttefest. Jeg mener at det da var selve festen som ble regnet som stedet, og ikke det fysiske stedet, hytten. Sammenligner jeg denne saken med den voldtekten der det var straffeskjerpene at jenten var voldtatt på en hytte, ble jenten beskrevet som ung, uten seksuell erfaring og hun ble beskrevet som en ordentlig jente som var naiv og ikke visste hva hun hadde gått til da hun sa ja til å bli med de tre domfelte. Jeg finner at i de sakene der stedet og tidspunktet for voldtekten påvirket straffen, var det viktig om hun hadde handlet i samsvar med god offerprevensjon. Det var årsaken til at fornærmede befant seg på stedet som påvirket straffutmålingen. Årsaken var viktig fordi det sa noe om hvilke forventninger Høyesterett mente mannen kunne ha hatt til jenten, ut fra hvor ærbar hun fremsto.

2.3.3 Partene i saken

Jeg skal nå se nærmere på hvordan forholdet mellom partene var vektlagt. Videre skal jeg se på hvordan de domfelte og fornærmede ble kommentert, hvilke opplysninger som kom frem om dem, og hvordan momenter tilknyttet dem som påvirket straffutmålingen. Det var i denne perioden åtte saker som hadde forholdet mellom partene som straffeskjerpene faktor, mens det var fire saker der kategorien var formildende. Det var ingen av dommene fra denne perioden som hadde ektepar eller familiemedlemmer som parter. Det var hovedsakelig to relasjoner som ble diskutert. Det var der partene var ukjente for hverandre, og når fornærmede visste hvem domfelte var men ikke hadde noen nær relasjon til han. Det var også ett par som tidligere hadde hatt samleie sammen. I flere av dommene kom det frem at partene var ukjente for hverandre uten at dette hadde innvirkning på straffelengden. Men for fem av de domfelte ble det sett på som skjerpene at de hadde voldtatt en ukjent person, som var intetanende da hun ble overfalt. I de tilfellene der det var straffeformildende at partene var ukjente for hverandre var det vektlagt at jentene frivillig hadde blitt med en ukjent, noe som ikke var sømmelig oppførsel. Det ble ikke diskutert hvorfor de frivillig ble med, men det var ingenting som tydet på at det var for å ha samleie. Det var i tre saker straffeskjerpene at jentene hadde blitt voldtatt av en vesentlig eldre nabo. Her var jentene unge og hadde ikke gitt domfelte noen grunn til å tro de ønsket kontakt med han. Det var i en sak i 1964 at det kom frem at partene var tidligere seksualpartnere. I denne dommen skrev Høyesterettsdommer Bahr:

"Vedkommende straffutmålingen skal retten bemerke at den voldtektsforbrytelse B dømmes for er

av egenartet karakter, for så vidt som den er utført overfor en kvinne som tiltalte ved 4 tidligere anledninger hadde hatt seksuell omgang med, uten at de nærmere omstendigheter vedkommende disse tidligere tilfelle finnes tilstrekkelig klarlagt.”⁴¹

Her ble voldtekten beskrevet som egenartet fordi forsvareren hevdet at partene tidligere hadde hatt seksuell omgang. Her var det påpekt fra domstolen at denne påstanden ikke var godt nok kartlagt, noe som tyder på at det hadde vært en viktigere faktor for domstolen om forholdet var bedre belyst. I denne saken var det nok en fordel for jenten at det var flere svært straffeskjerpene momenter tilknyttet domfelte, og at han derfor i tillegg til fengsel i et og et halvt år, også fikk sikring i fem år. Han var også dømt for ved to tidligere anledninger å ha oppført seg krenkende mot kvinner, men det kommer ikke fram om det da var snakk om voldtekt.

Jeg finner at det var hvilke forventninger domfelte hadde til kvinnen, som ble vektlagt når relasjonen mellom dem påvirket straffen. For eksempel når partene var ukjente for hverandre var det viktig om han overfalt henne, eller om hun frivillig ble med han.

2.3.4 Hvilke opplysninger kom fram om de fornærmede og domfelte i saken?

Jeg har laget en tabell ut fra skjema to ”fornærmede og domfelte”, som viser i prosent hvor ofte de ulike kategoriene jeg har laget, ble opplyst om i domsavsigelsen, angående partene i saken.

Tabell 5. Opplysningers om de 33 domfelte og de 32 fornærmede i Høyesterettsdommene 1945-1970

	Sosial status	Familie	Alder	Helse-tilstand	Seksual-historie	Kriminal-historie	Bekledning	Rus i øyeblikket	Rus vaner	Omdømme
Domfelte	100% (33)	100% (33)	82% (27)	42,5% (14)	9% (3)	94% (31)	0% (0)	42, 5% (14)	24% (8)	21% (7)
Fornærmede	0% (0)	6% (2)	47% (15)	25% 8	12,5% (4)	0% (0)	0% (0)	3% (1)	0% (0)	6% (2)

(Kilde: Egen gjennomgang av Høyesterettsdommer i perioden 1945 – 1970)

2.3.4.1 Sosial status, alder, familieforhold og helsetilstand

Det var stor forskjell i hvilke opplysninger som kom fram om partene i dommene, og det var generelt få opplysninger som ble gitt om de fornærmede. Hovedsakelig var det alder og helsetilstand som ble kommentert hos dem. Hos de domfelte ble den sosiale statusen og familieforhold alltid kommentert, ved at det ble opplyst om inntekt, arbeidsforhold, og forsørgeransvar i begynnelsen av dommen. Det var også vanlig at alderen til domfelte kom frem, enten i en presentasjon av hvem de var, eller som en vurdering i forhold til den straffen de fikk. Alder var den kategorien som oftest ble opplyst om hos de fornærmede, hos 15 av de 32 jentene. I

⁴¹ Rt-1964-455

forhold til 13 av disse 15, var alderen hennes et straffeskjerpene moment for domfelte. 12 av dem fordi de var sett på som unge, mellom 14 og 17 år, og en fordi hun hadde høy alder. I den siste saken var fornærmede 69 år gammel, og hadde blitt voldtatt av en 20 år gammel mann som hadde brutt seg inn til henne.⁴² Både domfelte og fornærmedes alder var viktig i forhold til straffeutmålingen. Det var straffeskjerpene om jenten var ung, og da særlig om mannen var vesentlig eldre. Derimot var det straffeformildende om gutten var ung, særlig om fornærmede var lik i alder.

Det var ingen saker som opplyste noe om fornærmedes sosiale status, men det var to saker der det kom frem noe om hennes familieforhold. I den ene saken var det straffeskjerpene at en 16 år gammel gutt hadde voldtatt en ukjent kvinne, *på tross av* at hun hadde gitt beskjed om at hun var gift og hadde barn. I den andre saken ble familieforholdet vist til for å nyansere det ”dårlige inntrykket” domstolen hadde av kvinnen. Etter at Høyesterettsdommer Thrap hadde redegjort for flere formildende momentene ved fornærmede skrev han: ”Endelig vil retten i denne forbindelsen nevne at fornærmede nå er gift og har et barn i ekteskapet.”⁴³ Dette sitatet indikerer at den statusen mor og gift kvinne gav henne var med på og ”rette opp igjen” hennes ærbarhet. Domfeltes helsetilstand var i stor grad vurdert som en årsak til voldtekten, og i forhold til hvor stor sjanse det var for at han skulle begå nye overgrep. Det var særlig hans mentale helse og intelligens som ble vurdert, og utsagn som ”dårlige nerver”, ”slett sinnelag”, ”svekket sjelsevne”, og ”psykopatiske trekk” gikk igjen i flere av vurderingene. For eksempel i dom nr Rt-1958-1101 der Høyesterettsdommer Nygaard skrev:

”Tiltalte er av de sakkyndige karakterisert som en alkoholtilvennet psykopat. Men hans alkoholmisbruk har ikke vært særlig sterkt. Han er holdningsløs, følelseskold og undertiden eksplosiv. Eksplosiviteten utløses særlig under alkoholpåvirkning.”⁴⁴

De gangene domfelte ble vurdert tilsvarende som i saken over, ble det idømt sikring mellom fem til ti år som tilleggstraff, fordi Høyesterett anså gjentakelsesfaren som stor. Disse momentene gav også utslag under kategorien ”domfelte” i tabellen straffeskjerpene og straffeformildende momenter. Viste domfelte tendenser til å ha et ”slett sinnelag” og et ”voldelig vesen” var dette som nevnt over skjerpene. Men var han deprimert eller hadde andre psykiske problemer som følge av en vond barndom, mye rus eller vanskelig livssituasjon var dette formildende i forhold til straffen. Der det i hovedsak var helsetilstanden i forkant av voldtekten som var interessant hos domfelte, var det fornærmedes helse i etterkant av voldtekten som var diskutert i forhold til straffeutmålingen.

⁴² Rt-1967-964

⁴³ Rt-1948-754

⁴⁴ Rt-195 8-1101

I kategorien ”fornærmedes ettervirkninger” som straffeskjerpene var det tre dødsfall og tre saker der voldtekten ”hadde gått inn på henne”, dette var *ikke* regnet som en varig psykisk skade men som en midlertidig reaksjon. Psykiske problemer ble aldri i denne perioden diskutert som en mulig ettervirkning hos fornærmede. Som jeg har vært inne på var det i et høyt antall av sakene at volden og brutaliteten var straffeskjerpene, og i flere av disse sakene ble det beskrevet at de fornærmede hadde fått store fysiske skader uten at skadene ble presisert som straffeskjerpene. Under har jeg med et sitat fra en sak der en 69 år gammel dame som var sterkt invalidisert av leddgikt, var blitt brutalt voldtatt i sitt eget hjem av en gutt på 20 år som hadde brutt seg inn. I denne saken var volden straffeskjerpene, men skadene som fornærmede hadde pådratt seg var ikke uttalt skjerpene i denne saken. Høyesterettsdommer Endresen beskriver skadene slik:

”å ha slått A i hodet med en spaserstokk, slept henne til sengen og ført sitt kjønnslem med stor makt så vel inn i hennes kjønnsdel som i hennes rectum hvorved hun fikk et blødende sår i pannen, brudd i et ben i høyre underarm, bloduttredelser på venstre skulder og arm, og fikk 2 dype rifter i skjeden, henholdsvis 4-5 og 7-8 cm. lange, som det blødde rikelig fra og som måtte syes med henholdsvis 4-5 og 7-8 sting og således at hun måtte innlegges i sykehus og var innlagt der i tiden 27/12.1966-13/1-1967.”⁴⁵

I dette sitatet var skadene grundig forklart. Dette var ikke representativt for dommene i disse årene. I de aller fleste sakene var ikke fornærmedes ettervirkninger nevnt. Men dette sitatet viser at selv om volden var beskrevet som grov og det var fysiske skader var ikke skaden nødvendigvis nevnt som et straffeskjerpene moment i dommen. Men det var derimot en sak der det var formildende at det ikke var registrert fysisk skade hos fornærmede.⁴⁶

2.3.4.2 Seksuellandel og kriminalhistorie

Kvinnenes seksuelle historie var nevnt hos fire av de 32 fornærmede, og hos tre av de 33 domfelte. Blant de fire jentene, var det to som var bemerket som ”uten seksuell erfaring” og ”bevist for retten som virgo intacta”, i begge tilfellene var dette straffeskjerpene for domfelte. Mens de andre to var ”ikke uten seksuell erfaring” noe som var straffeformildende for domfelte, den ene av dem hadde hatt sin seksuelle erfaring med domfelte og denne voldtekten ble som tidligere nevnt sett på som egenartet. Hos to av de tre domfelte som fikk kommentert sin seksuelle førhistorie var det lagt vekt på at de aldri tidligere hadde vist slike seksuelle tendenser som de gjorde under voldtekten, mens en mann tidligere hadde hatt samleie med fornærmede og vist seksuelt krenkende oppførsel før. For 31 av de 33 domfelte ble kriminalhistorien opplyst. Jeg delte denne kategorien inn i om de var:

⁴⁵ Rt-1967-964

⁴⁶ Rt-1957-458

tidligere straffet, ustraffet eller bøtelagt. Var de tidligere straffet så jeg også etter om de var straffet for voldtekt eller annen utuktig omgang. Det viste seg at 19 av gjerningsmennene var tidligere straffet, og en av disse for voldtekt. Som jeg tidligere har nevnt var det en domfelt som tidligere var dømt for å ha krenket to kvinner, men det ble ikke utdypet hva som lå i dette, derfor er ikke det med som annet enn at han tidligere var straffet. Det var 2 som tidligere var bøtelagt der en av disse også var blant de 19 som var tidligere straffet. Sammenligner jeg disse tallene med at domfeltes rulleblad var straffeskjerpene i 33.5 % av dommene, ser jeg at det ikke var noen automatikk i at tidligere dommer virket inn på straffeutmålingen. Det var 11 stykker som var tidligere ustraffet, og hos tre av dem var dette formildende i forhold til straffen. Det var ingen av de fornærmede eller de domfelte som ble kommentert i forhold til hvilken bekledding de hadde på seg.

2.3.4.3 Rus og omdømme

I alle de sakene der det ble opplyst om rus i øyeblikket var partene beruset. Her er skillet mellom partene at dersom domfelte var beruset var dette *straffeformildende* for han, fordi det hemmet impuls kontrollen hans. Mens var fornærmede beruset var også dette *straffeformildende* for domfelte. Dette hang sammen med en oppfatning om at jenter som drakk alkohol "ikke var så nøye på det". I forhold til fornærmedes omdømme og rykte, har jeg kun sett etter de tilfellene der Høyesterett direkte kommenterer rykte/omdømme. Derfor er ikke de tilfellene der de fornærmede ble *beskrevet* som "skoleflinke", "uskyldige" og "skikkelig" med i denne kategorien. I denne perioden hadde begge de fornærmede som fikk kommentert omdømmet sitt, dårlig omdømme, og dette var straffeformildende for domfelte. For de syv mennene der omdømmet deres ble kommentert, var det i denne perioden som regel at de hadde bra omdømme, gjerne med henvisning til vedlagte attester fra arbeidsgivere. Det ble hevdet at handlingen sto i motsetning til domfeltes vanlige oppførsel, og at forklaringen lå i ytre faktorer som alkohol og lignende. I disse sakene var det straffeformildende for domfelte at han hadde godt rykte.

2.3.5 Hvordan ble partene ble fremstilt i dommen?

Jeg har nå gått igjennom flere av de momentene som var utslagsgivende på straffen, og sett hvilke opplysninger som ble gitt om partene i saken. Det har imidlertid vært vanskelig å se hvor straffeskjerpene og formildende de ulike momentene har vært, fordi det var flere dommer som hadde momentene over som straffeskjerpene, men der de likevel ble dømt til minstestraff. Jeg mener at det som skiller ut de sakene som fikk høyere straffer var at de hadde flere straffeskjerpene momenter og da særlig straffeskjerpene momenter *tilknyttet domfelte*. Det var 20.5 % av dommene som hadde momenter ved domfelte som var skjerpene for straffen. Det var når domfelte ble sett på som kynisk, kald og uten empati at domfelte selv var straffeskjerpene. Disse mennene fremsto som mer kalkulerte og de hadde alltid brukt mye og grov vold. De tre

mennene som hadde drept sine ofre i årene 1945-1970 ble alle fremstilt på en slik måte.

Kategorien ”domfelte” var den største formildende kategorien i disse årene, da den gav utsalg i 56.5 % av dommene. For eksempel i dom Rt-1959-43. Her hadde domfelte brukt så mye grov vold at fornærmede besvimte. Blant annet hadde han slått løs på henne med en stein, så hun hadde fått sår i hodet. Men selv om volden var grov var det i denne saken formildende momenter ved domfelte. Høyesterettsdommer Rhode påpekte:

”I formildende retning bemerkes at tiltalte da han begikk forbrytelsen ennå ikke hadde fylt 20 år. Forbrytelsen må sees på bakgrunn av at tiltalte var beruset. De sakkyndige har uttalt at tiltaltes bevissthet har vært noe innsnevret i gjerningsøyeblikket på grunn av den sterke seksuelle opphisselsen og at rusen har nedsatt hans hemninger.”⁴⁷

I denne saken ble domfelte idømt tre års fengsel som var minstestraff, men Høyesterett oppfordret til at deler av straffen måtte settes ned ved benådning. Dette begrunnet de med at tre år var for streng straff, i forhold til forbrytelsen. En annen forskjell med disse to forbrytelsene var at i den sistnevnte saken hadde ikke domfelte greid å gjennomføre voldtekten. Siden denne saken var fra 1959 skulle forsøk i følge lovteksten behandles likt med fullbyrdet voldtekt. Som tabell nr 1 viser, var det i seks saker formildende at voldtekten av ulike grunner var en impulshandling, eller utfall av tilfeldig utvikling. I disse sakene var det rus eller sterk seksuell opphisselse, som svekker impulsiviteten. Mens i de sakene det kom frem at voldtekten var planlagt var dette skjerpene for domfelte, og det forsterket bilde av at domfelte var en kynisk og hensynsløs overgriper.

Beskrivelsen ”ærbar kvinne” ble brukt flere ganger i diskusjonene omkring innstillingen fra straffelovkomiteen fra 1927, uten at det kom noen utdypning av hva som lå i begrepet. Blant annet kom begrepet frem i begrunnelsen av hvorfor straffelovkomiteen ikke ønsket et skille mellom fullbyrdet voldtekt og forsøk på voldtekt, der de skrev: ” En fastsettelse av denne grense krever en eksaminasjon som alltid må være pinlig for en ærbar kvinne”.⁴⁸ De kvinnene som ikke var ærbare kvinner ble imidlertid ikke diskutert. De gangene kvinnene brøt med de ulike ærbarhetskodene ble dette kommentert i dommene. Hadde kvinnene seksuell erfaring, dårlig rykte, drukket alkohol eller frivillig blitt med en fremmed mann, var dette straffeformildende for domfelte. Det var syv slike saker i denne perioden. Mens i 23 av sakene var hun en straffeskjerpene faktor for han. I hovedsak var det da hennes unge alder som var nevnt, men det var også to jenter som var uten seksuell erfaring og en som var gift. Under har jeg med et sitat fra en sak i 1967, der momenter tilknyttet jenten var straffeskjerpene for de tre domfelte.

”De var tre gutter mot en forsvarsløs 14 ½ år gammel pike, innelåst i hytten, langt fra folk, prisgitt

⁴⁷ Rt.1959-43

⁴⁸ Ot. Prop nr 8 1927:30

deres krav og trusler. De hadde samleie med henne etter tur flere ganger tross de forsto at det var en tidligere uberørt pike. Råskapen forverres ytterligere for A`s og B`s vedkommende ved den avskyelige handlingen å få den halv voksne pike til å ta deres kjønnslem i sin munn”.⁴⁹

I denne dommen fikk to av guttene et år og seks måneders fengsel, mens den gutten som ikke var med på å tvinge henne til å ta hans ”kjønnslem” i munnen fikk ett år og to måneders fengsel. Her ser jeg at når kvinnen ble presset til å utføre aktive seksuelle handlinger, i tillegg til å bli påtvunget samleie, var dette sett på som en motbydelig handling. Jeg fant ikke at noen av de andre seksuelle handlingene som var gjort i de andre dommene, ble beskrevet i like sterke ordlag som denne der ordet motbydelig var brukt.

2.3.6 Kvinnens motstand og oppførsel

En ting jeg merket meg da jeg leste gjennom disse dommene var at selv om det var få opplysninger om fornærmede i dommene, var det stadig referert til den motstanden hun hadde gjort. Det viste seg at for 22 av de 32 fornærmede skrev Høyesterett at de gjorde den motstand de maktet eller kunne. Noen ganger ble det beskrevet hvordan de gjorde motstand, ved å skrike, trygle, slå, bite og lignende, mens andre ganger sto det kun at de gjorde all den motstand de maktet. Det var også en sak der det sto at en 17 år gammel jente ikke turde skrike eller gjøre særlig motstand.⁵⁰ Til sammen var det 23 av 32 fornærmede der motstanden eller grunnen til at det ikke ble gjort motstand ble kommentert, noe som utgjør 72 % av de fornærmede. Sammenlignet med hvor ofte det ellers ble gitt opplysninger om de fornærmede i dommene, er dette et svært høyt tall. Mye av forklaringen på hvorfor motstanden ble vektlagt i så stor grad, kan finnes i innstillingen fra straffelovutvalget i 1927, der det ble skrevet:

«Departementet vil i denne forbindelse fremheve at der til straffbar voldtekt utkreves at den skyldige har vært fullt klar over den annen parts motvilje og motstanden har vært alvorlig ment.»⁵¹

Fornærmedes motstand var altså en indikator på om domfelte hadde voldtatt henne, eller om han hadde feiltolket situasjonen. Noe som var viktig i forhold til hvilken straff han skulle ha og hvor alvorlig Høyesterett mente voldtekten var. Det var også 19 av de 32 fornærmede som fikk beskrevet sin oppførsel i forkant av voldtekten. Enten som helt uten skyld da de ikke har gitt noen grunn til å tro innlating, eller som en aktør som burde passet bedre på. Utrykkene ”ingen grunn til å tro innlating” og motsatt ”grunn til å tro hun ville innlate seg med han”, var uttrykk som gikk igjen i dommene i hele denne perioden. Ut fra dommerkommentarene burde ikke jenter i denne perioden haike, nyte alkohol eller frivillig bli med en gutt på fest eller lignende. Det var få saker som

⁴⁹ Rt-1967-826

⁵⁰ Rt 1968-228

⁵¹Ot. Prop nr 8 1927:12

inneholdt opplysninger om hvem de fornærmede var, og i ti saker ble de ikke nevnt i det hele tatt. Men i de sakene der hun ble kommentert gikk ordene ”liten og spedbygd” igjen, sammen med ”vergeløs og hjelpeløs”. Den unge og spede fornærmede sto flere ganger i motsetning til bildet av en overgriper som var moden i alder, gift og fysisk mye større enn henne. Her var kvinnene beskrevet i overensstemmelse med synet på et troverdig offer.

Jeg skal nå gå over til å se på hva som kommer frem i dommene om synet på seksualitet, og hvilke årsaksforklaringer Høyesterett hadde på voldtekt.

2.4 Synet på seksualitet og voldtekt

Jeg finner at menn og kvinners seksualitet, ble behandlet ulikt i Høyesterettsdommen i årene 1945-1970. Kvinnene ble vurdert opp mot en slags seksuell sømmelighet, der det riktige var å være ”virgo intacta” frem til de giftet seg.⁵² En kvinne som tidligere hadde hatt samleie utenfor ekteskapet, hadde dette med seg som en ”byrde” inn i møte med rettsvesenet. Seksualiteten hørte ekteskapet til, noe som også vises ved at en kvinne som falt utenfor det bildet domstolen hadde av ”skikkelige” kvinner, kunne få sin ære gjenopprettet ved at hun giftet seg. Mannens seksualitet ble diskutert gjennom referanser til den naturlige mannlige kjønnsdriften. Jeg har under tatt med noen direkte sitater fra dommene som underbygger dette:

: ”Tiltaltes opptreden tyder på at hans kjønnsdrift er så sterk at tilfellet ligger på grensen av det abnorme. Den iherdighet og brutalitet som er utvist av tiltalte for å få sin vilje med fornærmede er så stor at den ikke kan forklares alene ved den alkoholpåvirkning tiltalte led under.”⁵³

: ”Voldtektsforsøket og drapshandlingen må antas å være begått under sterk seksuell opphisselse selv om jeg - i likhet med lagmannsretten – må gå ut fra at forbrytelsen ikke er foretatt under en slik nedsettelse av bevisstheten at straffelovens § 56 nr. 1b kommer til anvendelse”⁵⁴

”De sakkyndige har uttalt at tiltaltes opphisselse og at rusen har nedsatt hans hemninger.”⁵⁵

”Forsvareren peker også på det vanskelige miljø om bord i et skip – et utpreget mannsamfunn som i noen grad kan forklare hvorledes en ung mann kan komme under overveldende innflytelse av sine impulser.”⁵⁶

I to av sitatene over ble kvinnene drept, mens det i alle sakene var utvist brutalitet og vold. Jeg tolker sitatene ditt hen, at den mannlige seksuelle driften kunne bli så sterk at den fungerte som en rus. Denne seksuelle rusen førte til at de lettere mistet styringen på hva de drev med, og at de oftere fulgte impulsene sine. Vanlige menn kunne kue denne driften, mens voldtektsforbryteren hadde problemer med dette. I straffelovkomiteen sin innstilling fra 1927 ble det sagt at en høy minstestraff

⁵² Virgo intacta ble brukt som ord av Høyesterett i denne perioden.

⁵³ RT-1958-654

⁵⁴ Rt-1958-1101

⁵⁵ Rt-1959-43:45

⁵⁶ Rt-1967-775

ville fungere som en bremsekloss på mannen.

”Vil en sterk drift søke tilfredsstillelse gjennom ødeleggelse av medmennesker, gjelder det å gjøre motvekten tilsvarende. Og det er heller ikke så, at de grove sedelighetsforbrytelser alltid skjer som øieblikkelige, eruptive utbrudd av kjønnsdriften. Rettspraksis viser ofte et helt annet bilde av gjerningen”.⁵⁷

Videre trekkes det frem at det var flere gjerningsmenn som kunne lure og lokke for å få tak i byttet de hadde sett seg ut. Gjerne ved å sitte ved siden av en kvinne i timevis mens hun drakk alkohol og ble motstandsløs. Sitatet over viser at straffelovkomiteen tok høyde for at voldtektsforbryterne var en sammensatt gruppe. Men at selv om det *ikke alltid* var impulsive utbrudd av kjønnsdriften som førte til at mannen voldtok, så ligger det i ordbruken *ikke alltid* at det likevel var vanlig. Ved å sette opp straffene, kunne konsekvensen fungere som en bremsekloss for utageringen av den seksuelle driften. Også i innstillingen fra straffelovrådet som ble lagt frem i 1960 ble den mannlige seksuelle driften som årsak til voldtekt diskutert.

”Legmannen er gjerne tilbøyelig til å betrakte de fleste seksualforbrytelser som utslag av en sterk seksualdrift, som krever utløsning og som driver gjerningsmannen til overgrep eller til annen utilbørlig seksuell aktivitet. Dette synet er imidlertid ikke riktig. Hos dem som gjør seg skyldig i seksualkrenkelser, finner man ofte en helt alminnelig drift eller en drift som endog er svakere enn vanlig. Seksualdriften tennes imidlertid meget lett hos disse individer og vekkes ved endog svake stimuli.”⁵⁸

Videre ble det tatt opp at den lave seksuelle driften var et problem for dem det gjaldt og at de derfor fikk en ”sterk seksuell interesse” som førte til at de hadde lett for å begå impulsive handlinger av seksuell art. Dette henter straffelovrådet fra en avhandling fra Sverige. Det som kommer frem i disse to innstillingene fra 1927 og 1960, tyder på at det innenfor rettsvesenet var en oppfatning om at mange av de som voldtok kvinner var styrt av en sterk kjønnsdrift. Straffelovrådet la til grunn at dette var feil, men at det ofte heller var motsatt, at de hadde problemer knyttet til for *svak* kjønnsdrift. Men det sentrale i begge konklusjonene var at kjønnsdriften kunne føre til impulsive handlinger som nedsatte bevisstheten til gjerningsmannen, og at det var et ønske om å tilfredsstille den seksuelle driften sin, som førte til at noen menn voldtok.

I forhold til hvilken seksuell handling som falt under voldtektsbegrepet, ble de seksuelle handlingene som var utført under voldtekten i liten grad diskutert i dommene. Men i sak Rt-1967-826 ble en jente tvunget til å gå fra passivt offer, til aktiv aktør ved at hun måtte suge på penis til to av de tre guttene som forgrep seg på henne, dette førte til at de to guttene fikk fire måneder mer i straff enn den tredje gutten som *kun* hadde utført samleie med henne. Både i 1902 og 1927 og 1963 var det en forskjell når den ”utugtige omgjængelsen” var samleie. I 1927 var det tre år som var minstestraft for voldtekt til samleie, men et år når det kun var ”utugtig oppførsel”. I forarbeidet til

⁵⁷ Innstilling 1 fra straffelovkomiteen. 1927:23

⁵⁸ Innstilling fra straffelovrådet. 1960:21

lovendringen i 1927 sto det at grunnen til at ordet ”utugtig omgjængelse” ble brukt, var for å ramme også den «samleielignende tilfredsstillelse av kjønnsdriftene».⁵⁹ I 1960 diskuterte et nytt straffelovutvalg også hvordan begrepet rettslig hadde blitt tolket:

«Utugtig omgjængelse er blitt oppfattet slik at det omfatter det naturlige samleie, og ginende bevegelser mellom en blottet kjønnsdel og en – i regelen blottet - del av den annens legeme.»⁶⁰

I lovendringen i 1963 var det ikke satt noen minstestraft for utugtig omgang, men det var fremhevet at var den utuktige handlingen samleie, skulle minstestraft være et års fengsel.

Men det var i hovedsak samleie eller forsøk på samleie, som var utført i de voldtektssakene som var i Høyesterett i årene 1945-1970.

2.4.1 Hva kjennetegnet denne perioden?

Jeg har tatt med et sitat fra 1968, som viser hva høyesterettsdommer Ryssdal, mente om alvorligheten av den voldtekten en gutt på 17 år hadde utført overfor en jevngammel jente.

Domfelte var i denne saken redd for å bli plassert i ungdomsfengsel, fordi han var redd for å bli trakassert av sine medfanger. Han viste til at seksualforbrytere hadde lav status i fengselet, og han hadde fått en fengsels direktør til og vitnet til fordel for det han sa:

”En vil likevel uttale at en –i likhet med de sakkyndige – ikke ser så mørkt som direktøren på tiltaltes status som ”sedelighetsforbryter” – den lave status for sedelighetsforbrytere som direktøren taler om gjelder vel mer perversjoner eller former for tukling med barn o.l. og ikke den noe hardhendte form for kjønnsutfoldelse som tiltalte har utvist.”⁶¹

Jeg syntes dette sitatet illustrerer hvordan Høyesterett så på de voldtektene som ikke var ”overfallsvoldtekter”, i denne første perioden. Disse domfelte ble dømt fordi handlingen de hadde begått var en kriminell handling, men handlingen var egentlig ikke ansett som særlig alvorlig. Dette underbygges også av at de fleste mennene fikk minstestraft, og bruken av helt eller delvis betinget fengsel var utbredt.

Høyesterett dømte i årene 1945-1970, ut fra en oppfattning om at menn voldtok på grunn av at de ønsket seksuell tilfredsstillelse. Kvinnene var i den forbindelse interessant for Høyesterett for å se hvor mye ”skyld” hun selv hadde, til å ha gitt han forhåpninger om dette. Derfor var hennes seksuelle vandel, oppførsel, rykte og hvorfor hun var på det stedet hun ble voldtatt, vurder opp mot hvilke forventninger dette kunne gi domfelte. Med andre ord var det kvinnene som hadde mye av ansvaret for ikke å bli voldtatt. Hvor mye vold og tvang domfelte hadde brukt, var sammen med kvinnens motstand en viktig indikator på hvor alvorlig voldtekten hadde vært. Ellers var det få

⁵⁹ Ot. Prop nr 8 1927:12

⁶⁰ Innstilling fra straffelovrådet 1960:9

⁶¹ Rt-1968-228

opplysninger som kom frem om dem i dommene, og det var heller ikke interessant hvordan den hadde rammet henne i ettertid. Her var unntaket når hun hadde blitt drept. De domfelte ble diskutert i forhold til hva som hadde drevet de til å voldta, og om forklaringen kunne ligge i ytre omstendigheter som depresjon og rus. Men sjansen for om de kom til å voldta igjen var viktig for Høyesterett. Det kommer også frem at Høyesterett ikke var enig med lovgiverne fra 1927 om at forsøk på voldtekt var like alvorlig som fullbyrdet voldtekt, men at straffene for dette burde ligge lavere. Generelt lå straffene i disse årene ned mot minstestrafen, så den kritikken som kom frem i forarbeidet til lovendringen i 1927 ble ikke tatt til etterretning av Høyesterett.

3 Årene fra 1970 til 1985: Den nye kvinnebevegelsen krever endring av domstolens behandling av voldtekt

Årene fra 1970 frem til 1985 utgjør den andre perioden i denne oppgaven. I løpet av 1970 tallet vokste det frem en kvinnebevegelse som blir kalt den nye kvinnebevegelsen. Grunnene til at den ble kalt ny var både for å markere at ikke kvinnebevegelsen oppsto på 1970 tallet, og for å vise at den skilte seg ut fra den tidligere kvinnebevegelsen. Den nye kvinnebevegelsen vokste ut fra radikale ideer, og en venstreorientert politikk. Blant annet rettet den nye kvinnebevegelsen kritikk mot domstolens behandling av voldtekt og generelt måten menns vold mot kvinner ikke ble snakket om i det offentlige rom. Jeg skal nå se på hvordan denne kritikken var viktig for loven om rett til bistandsadvokat for voldtektsutsatte, som kom i 1981.

3.1 Lovkontekst

I denne perioden var det ingen forandringer i § 192, men i 1981 ble det etter forslag fra Justisdepartementet, lovfestet at de som hadde vært utsatt for en voldtekt hadde krav på bistandsadvokat til å følge seg gjennom politiavhørene og rettsaken. Grunnen til at man ønsket denne ordningen, ble redegjort for i Odelstings proposisjon, nr 63. 1981. Justisdepartementet ønsket å ivareta fornærmede fra hun kom inn på politistasjonen for å anmelde en voldtekt, til det eventuelt forelå en dom. Departementet la vekt på Asta Magni Lykkjen sine undersøkelser som ble publisert i boken "Voldtekt ei bok om kvinneundertykking" fra 1976. Lykkjen tok der opp at fornærmede i voldtektsaker ofte opplevde å bli sett på som den egentlig skyldige, og de følte seg like mye på tiltalebenken som gjerningspersonen. Departementet støttet dette synet og mente behandlingen de fornærmede fikk i avhør, førte til at det var mange som ikke anmeldte voldtekter fordi de ikke orket å gå igjennom en rettslig prosess, der deres seksualitet ville bli gransket. Men departementet mente at spørsmålene likevel var viktige for å utelukke at kvinnen kunne ha samtykket til samleie, eller at den siktede *kunne* ha oppfattet at hun var villig. Derfor var det i mange tilfeller viktig å spørre om hvordan fornærmede hadde opptrådt overfor siktede, og at i praksis ble hennes tidligere seksuelle atferd gransket.⁶²

Det var tydelig at alle de kvinnepolitiske organisasjonene som hadde svart på høringsforslaget, var enige i at møtet med rettsystemet var tøft for de fornærmede, og at de ønsket en slutt på de spørsmålene som ble stilt til fornærmede, om blant annet seksuell førhistorie. Det ble sagt at disse spørsmålene virket krenkende på kvinnene, og at de ikke var relevante for saken. Politiets representanter fra fagforeningen og 18 politimestre vektla i sine svar at de spørsmålene som ble stilt

⁶² Ot. prp. Nr 63. 1981

i avhør var nødvendige, men at de så at de kunne være en påkjenning for fornærmede. Derfor mente de det vil være bra med psykisk og juridisk støtte under avhørene. Der kvinnebevegelsen skilte seg fra politiets representanter var på hvor nødvendig den avhørsformen som ble praktisert var, for å kunne belyse hva som hadde skjedd, men partene var enige i at avhørene var en påkjenning for de fornærmede.

Det er interessant at flere av høringsuttalelsene gikk på hvor stor psykisk påkjenning en voldtekt var for fornærmede. Sammenligner jeg dette med hvor ofte de psykiske ettervirkningene til fornærmede ble diskutert av dommerne og når det var straffeskjerpene for domfelte i samme periode, ser jeg at det kun var tilfelle hos fire av de 25 fornærmede. Noe som likevel var en økning fra forrige periode der dette aldri ble vektlagt. Den Norske Advokatforening var de eneste som var i mot forslaget om bistandsadvokat, noe de hadde flere begrunnelser for. De viktigste grunnene var at de mente det ikke var et kriminalpolitisk behov for en bistandsadvokat, og at voldtekt ikke var et kriminalpolitisk problem. Videre undret de seg på hvor påstanden om at det var mange som ikke anmeldte voldtekt kom fra. De mente forslaget ville svekke rettsikkerheten, fordi departementet med denne innstillingen så bort fra at det mest fatale av alt innenfor straffeprosessen var en uriktig domfellelse.⁶³ Justisdepartementet kommenterte dette svaret ved å henvise til forskning angående mørketall i voldtektssaker. Forskningen viste at det alltid var mørketall i kriminalstatistikken men at mørketallene var ekstra store innenfor voldtektsproblematikken. Departementet henviste også til Danmark som i årene 1977-1978 hadde en stor debatt på hvordan voldtekts ofre ble mottatt i rettsvesenet, noe som resulterte i at de innførte bistandsadvokat ordning der i 1980. I 1978 steg anmeldelser av voldtekt med 70 % i Danmark, noe som departementet tolket som et resultat av det søkelyset som politikerne hadde satt på hvordan voldtekts ofrene ble behandlet.⁶⁴

Justisdepartementets forslag gikk igjennom, og i 1981 fikk voldtekts ofre lovpålagt rett til bistandsadvokat. Fornærmede hadde krav på å ha advokaten tilstede under avhør hos politi og i rettssalen. Advokaten hadde mulighet til å protestere på spørsmål som ble stilt fornærmede, men ikke til å prosedere i saken. Jeg skal komme tilbake til effekten av bistandsadvokaten i både dette og neste kapittel.

3.2 Høyesterettsdommene i årene 1970-1985.

I årene fra 1970 frem til 1985 var det 25 domfelte som alle var menn, og 25 fornærmede som alle var kvinner. Disse var fordelt på 21 dommer, og utgjorde 29 saker. Det var 16 av de domfelte som anket saken videre til Høyesterett. Blant de sakene som ble behandlet var det fire av voldtektene som endte med drap og et drapsforsøk. Det var to menn som hadde voldtatt flere kvinner, disse fikk

⁶³ Ot. prp. Nr 63 1981: 8

⁶⁴ Ot. prp. Nr 63 1981:9

fire og fem års fengsel. Videre var det 16 domfelte som hadde begått en voldtekt. For å vise på en oversiktlig måte hvordan straffene blant disse 16 fordelte seg har jeg laget en enkel tabell:

Tabell 6. Straffefordeling blant de 16 domfelte som var dømt for å ha voldtatt en person 1970-1985⁶⁵

Antall år	Ett - to	To - tre	Tre – fire	Fire - fem	Fem - seks	Betinget
Antall pers	4	3	5	1	3	0

(kilde: Egne gjennomgang av alle de Høyesterettsdommene jeg har hentet på ww.lovdata.no)

Dette viser at gjennomsnittstraffen i denne perioden var på rundt tre år, noe som er to år over minstestrafen. I tillegg ble syv av disse 16, dømt til sikring i mellom fem til ti år. Hvorfor det var en slik økning i denne perioden kommer ikke frem i dommene, og det var heller ikke i noen av disse dommene diskutert generelt straffenivå for voldtekt. Jeg hadde ønsket å sammenligne straffene Høyesterett ga med hvilke straffer som generelt ble gitt i Lagmannsretten i de samme årene, men jeg har ikke funnet statistisk oversikt over hvilke straffer som ble gitt, bare over antall saker som ble anmeldt og hvor mange saker som førte til dom. Men den hyppige bruken av sikring viser at det var mange av gjerningsmennene som hadde særlig straffeskjerpene momenter ved seg, og at de derfor hadde stor fare for gjentakning. Jeg ser også at det var mange saker i disse årene der de straffeskjerpene momentene veide langt tyngre enn de formildende, og at sakene ble ansett som grove. Flere av sakene kan ha de samme momentene som påvirker straffen, men at den sammenlagte vurderingen gjorde at noen saker var vesentlig grovere enn de andre. I de fire sakene som fikk mindre enn to års fengsel veide de formildende momentene mer enn de skjerpene, og de domfelte hadde flere formildende momenter ved seg.

Det var fire domfelte som ble dømt for forsøk på voldtekt, tre av dem var med i samme dom. Etter lovendringen i 1963, var det langt færre forsøkssaker som kom opp for Høyesterett. Straffene for forsøk på voldtekt lå på rundt ett års fengsel og det var en som fikk deler av straffen gjort om til betinget fengsel, dette var den eneste saken i denne perioden hvor ”deldom” ble benyttet. Nedgangen fra forrige periode var markant, både i forhold til hvor mange forsøkssaker som var oppe men også i forhold til hvor ofte betinget fengsel ble brukt. På samme måte som i forrige kapittel har jeg laget en tabelloversikt over de straffeskjerpene og formildende momentene i sakene. Noen av sakene har flere av momentene som straffeskjerpene og formildende faktorer. Mens andre saker har ingen straffeskjerpene eller formildende momenter.

⁶⁵ Kategoriene går fra første tall, frem til andre tall. For eksempel når straffen var to år kom den i rubrikken 2-3 år, var straffen 3 år kom den i rubrikken 3-4 år.

3.3 De straffeskjerpene og formildende momentene i sakene

Jeg har tatt med en tabell som viser hvor ofte de ulike kategoriene ble gitt straffeskjerpene eller straffeformildende verdi i Høyesterettsdommene.

Tabell nr. 7. Straffeskjerpene faktorer i voldtektssakene i Høyesterett i årene 1970-1985.

Mengden vold. Brutalitet/Grovhet	Tid og sted	Forholdet mellom partene	Domfelte	Domfeltes rulleblad	Planlagt	Fornærmede	Fornærmedes ettervirkninger
69. % (20)	31 % (9)	27.5 % (8)	10. % (3)	31 % (9)	7. % (2)	45. % (13)	34.5 % (10)

(kilde Egne gjennomganger av Høyesterettsdommene 1970-1985 29 saker.)

Tabell nr 8. Straffeformildende faktorer i voldtektssakene i Høyesterett i årene 1970-1985

Mengden vold. Brutalitet/Grovhet	Tid og sted	Forholdet mellom partene	Domfelte	Domfeltes rulleblad	Impulshandling/ tilfeldig utvikling	Fornærmede	Fornærmedes ettervirkninger
10. % (3)	3.5 % (1)	14. % (4)	65.5 % (19)	17. % (5)	24. % (7)	3.5 % (1)	14. % (4)

(kilde Egne gjennomganger av Høyesterettsdommene 1970-1985. 29 saker)

3.3.1 Vold og tvang

Kategorien ”Mengden vold. Brutalitet/grovhet” var også i denne perioden den største straffeskjerpene kategorien. Vold ble sett som fysisk vold og fysisk tvang, som ofte kunne måles i fysisk skade. De fysiske skadene ble ofte referert til i dommene for å vise at volden hadde vært grov og brutal, men var *ikke* trukket frem som skjerpene ettervirkninger hos kvinnene. Trusler om vold og drap, eller bruk av våpen var med på å gjøre situasjonen ytterligere brutal. Truslene kunne både være med å gjøre den fysiske volden mer graverende, men også unødvendig. I sak nr Rt 1973-483 ble en jente bundet på hendene og truet på livet med kniv. Høyesterettsdommer Bølviken skrev i denne dommen:

”Der er brukt et ytterst avskrekkende våpen for å terrorisere fornærmede slik at hun ikke våget gjøre fysisk motstand. Det har derfor ikke vært nødvendig å anvende grovere form for brutal vold,”⁶⁶

Sitatet over viser at volden ble sett på som et virkemiddel for å kunne oppnå samleie, og mangelen på vold ble forklart med at jenten hadde vært for redd til å gjøre motstand fordi han hadde kniv, noe som førte til at han *slapp* å bruke vold. Jeg oppfatter at Høyesterett først og fremst så på vold som et virkemiddel for å overvinne motstand, og for å greie å utføre voldtekten. Den ble ikke anset som et ønske om å skade jenten. Derfor var volden også ansett som noe målbart i forhold til om domfelte hadde trengt å bruke makt for å overvinne kvinnen. Var det brukt lite vold var det en fordel for fornærmede om dette kunne forklares på en rimelig måte, som i saken over. Ellers kunne lite vold oppfattes som at kvinnen ”ikke hadde så mye i mot” å ha samleie med han. Blant annet var det tre saker i denne perioden, der det var straffeformildende at det ikke hadde vært brukt mye vold,

⁶⁶ Rt-1973-483

uavhengig av hvilke årsaker det var til dette. Høyesterett la vekt på at det ikke var anvendt kraftig vold, og at voldtekten derfor ikke hadde vært så alvorlig. Det var også noen ganger lagt til grunn at de fysiske skadene ikke hadde vært så alvorlige, noe som også var straffeformildende. Grovheten og volden ble i stor grad veid opp mot den skaden som ble påført, eller i forhold til hvilken skade den kunne ført til. Blant annet var det en 29 år gammel mann som i 1977, ble dømt til åtte års fengsel og 10 års sikring, på grunn av den volden han hadde utført mot en 15 år gammel jente. I saken skrev Høyesterettsdommer Endresen:

”Retten kan ikke finne det godtgjort at tiltalte hadde til hensikt å drepe henne. Den legger således til grunn at hensikten var å slå henne bevisstløs. Men tiltalte slo, tiltross for at han var fullt oppmerksom på at slagene kunne føre til døden. A ble etter dette liggende urørlig på bakken, og tiltalte starten bilen, reiste, og lot henne ligge igjen i skogen, til tross for at han visste at hun blødde meget fra skrittet og til tross for de slag han hadde tilføyet henne i hodet.”⁶⁷

På grunn av de omfattende skadene som var påført denne jenten og siden han forlot henne hardt skadet langt fra folk, ble denne voldtekten dømt som drapsforsøk. Som sitatet viser var det ikke slik at han hadde tenkt å drepe henne, men han burde forstått risikoen for at dette kunne skjedd.

Jeg har på samme måte som i forrige periode telt opp de ordene som ble brukt for å karakterisere voldtekten. Ofte ble disse ordene brukt for å si noe om alvorligheten av overgrepet og de var tilknyttet den volden som var brukt. For å gjøre det oversiktlig har jeg samlet disse ordene i en tabell. Tabellen viser at på samme måte som i forrige periode var det ordet brutal som var mest brukt. I syv av dommene hadde ikke Høyesterett gitt noen karakteristikk av hva de syntes om voldtekten.

Tabell nr 9. Ord som ble brukt for å beskrive voldtekten i årene 1970-1985 ⁶⁸

Ord	Antall
Brutal	10
Gruoppvekkende	4
Sadistisk	1
Kynisk	1
Graverende	1
Terroriserende	1
Opprørende	1
Rå	1
Bestialsk	1
Krenkende	3

Jeg har telt ut fra de 21 dommene som var i denne perioden

⁶⁷ Rt- 1977-246

⁶⁸ Det er ikke alle de 21 dommene der det er brukt karakteristiske ord, og noen dommer har flere ord som for eksempel at voldsbruken var opprørende og handlingen krenkende. Jeg har imidlertid kun telt samme ord en gang per dom, så hvis ordet gjentar seg i samme dom blir det kun telt som en gang. Dette er fordi jeg ønsker å se hvilke ord som går igjen i beskrivelsen av voldtekten, i de ulike dommene.

I denne perioden var det flere saker enn i første periode, som jeg oppfatter at Høyesterett mente var ekstreme selv innenfor sitt felt. I disse sakene hadde det blitt brukt ekstremt mye vold, som hadde gitt store fysiske skader og i noen tilfeller dødsfall. Blant annet beskrev Høyesterettsdommer Blom en sak som « *mer gruppvekkende enn noe forhold som har foreligget for høyesterett i senere tid*». ⁶⁹ I denne saken ble ordene rå og bestialsk mishandling brukt for å karakterisere voldsbruken, som endte med kveling. Her hadde to brødre voldtatt og drept to svært unge jenter med få måneders mellomrom. Før de kvalte den ene jenten knakk de begge armene hennes.

3.3.2 Tid og sted

Det var ni saker der tid og sted for hvor voldtekten fant sted var straffeskjerpene for domfelte. På samme måte som i årene 1945-1970 skjedde det når noen trengte seg inn på fornærmedes private område, der fornærmede ble overfalt ute på dagtid i et boligfelt, på et øde område om natten eller at fornærmede ble tatt med til et øde sted uten mulighet til å få tak i hjelp. I de tilfelle der et øde område om natten var skjerpene var når den fornærmede hadde hatt en grunn til å være der på dette tidspunktet, som for eksempel når hun skulle hjem fra jobb eller ta en buss. Når kvinnene var ute om kvelden/natten for å gå på pub eller på fest var kveldstid/nattestid ansett som straffeformildende for domfelte. Det var altså formålet med hvorfor en befant seg på et område som virket inn på alvorligheten. Det var en sak der tid og sted var med som en formildende faktor for domfelte. Her hadde kvinnen blitt med domfelte inn på hans private område om kvelden etter at hun hadde drukket alkohol, og i dommen blir det sagt at dette kunne gi han grunn til å tro at hun ønsket å innlate seg med han. ⁷⁰ Det var også to saker der kvinnene frivillig hadde blitt med domfelte om kvelden etter at de hadde drukket alkohol, der stedet og alkoholnyttelsen ikke var trukket frem som formildende når straffen ble diskutert, og der det ble sagt eksplisitt at disse momentene ikke betydde at kvinnene ønsket å innlate seg seksuelt med mennene.

3.3.3 Partene i saken

Jeg skal nå gå over til å se på hvilke opplysninger som kom frem om de fornærmede og domfelte i dommene, hvordan partene ble diskutert i forhold til straffen og hvordan forholdet mellom dem påvirket alvorligheten av voldtekten.

3.3.3.1 Forholdet mellom partene

I fire av de åtte sakene der forholdet mellom partene var straffeskjerpene, var partene ukjent for hverandre, og mannen hadde overfalt en tilfeldig kvinne. I de fire andre sakene var domfelte var en

⁶⁹ Rt.1976-372

⁷⁰ Rt-1978-1150

bror, en stefar, en tidligere ektefelle og en bekjent. I de fire sakene der forholdet var straffeformildende hadde tre av de fornærmede frivillig blitt med en ukjent mann, og i en sak var det vektlagt i formildende retning at de var tidligere seksualpartnere. Tidligere ektepar og familiemedlemmer som parter i en voldtektssak, var nytt for denne perioden. Det var to tidligere ektepar i domsmaterialet, den første saken fra 1971 og den andre fra 1974. I saken fra 1971 hadde domfelte voldtatt sin hustru, søster og en jente på 15 år. I forhold til hustruen ble det skrevet av Høyesterettsdommer Bølviken:

”Det gjøres fra domfeltes side gjeldende at en ektemann ikke kan dømmes for voldtekt overfor sin hustru. Dette er et synspunkt som til dels har vært hevdet i den juridiske teori. Jeg finner ikke grunn til å gå inn på det generelle fortolkningsspørsmål. Iallfall i et tilfelle som det foreliggende, da domfeltes hustru hadde innledet skilsmisssak mot han, må straffelovens § 192 komme til anvendelse”⁷¹

Sitatet viser at det var juridisk praksis og teori som sa at en ektemann ikke kunne dømmes for voldtekt av sin kone, ikke lovverket. Men sitatet viser at Høyesterett unngikk å ta stilling til dette, siden konen hadde søkt om skilsmisse. Konen sin offertroverdighet ble nok styrket av at hun etter den ene voldtekten hadde vært innlagt på sykehus for behandling av de skadene hun hadde fått som følge av den. Dette styrket bevisene i saken, og gjorde det nok vanskeligere å avise saken. Saken ble ytterligere styrket av at domfelte også hadde voldtatt sin søster en rekke ganger, og en 15 år gammel jente.

I den neste saken som hadde ektepar som parter, ble igjen problematikken om det var mulig å dømme en mann for voldtekt av konen diskutert. Her utalte Høyesterettsdommer Lorentzen at ekteskapet *ikke* var til hinder for å dømme etter § 192:

”Forsvareren for Høyesterett har videre gjort det gjeldene at det er feil når domfelte er dømt for forbrytelser mot straffelovens § 192, idet denne bestemmelse ikke kommer til anvendelse på overgrep mot en person som gjerningsmannen er gift med eller lever sammen med” og videre ”. Anken over lovanvendelsen må forkastes. Straffelovens § 192 gjør ikke noe uttrykkelig unntak for overgrep mot gjerningsmannens ektefelle. At partene lever sammen som ektefolk, kan vel være av betydning for spørsmålet om det foreligger tvang til utuktig omgang. Men voldtekt kan ikke anses utelukket fordi om partene er gift og lever sammen.”⁷²

Mannen i denne saken var blant de domfelte som fikk strengest straff, for å ha begått voldtekt av en person i disse årene. Han fikk fem års fengsel, pluss sikring i inntil 5 år. Mannen hadde over flere år drevet det Høyesterett kalte for ”usedvanlig grov hustrumishandling”. Av alle de dommene jeg har lest i forbindelse med denne oppgaven, er denne dommen blant de to sterkeste dommene jeg har lest. Grunnene til det er de handlingene som ble beskrevet, og de skadene fornærmede fikk. Blant annet hadde kvinnen fått så store skader under en av de mange voldtektene at hun ikke kunne gå ut av sengen på 14 dager. Da hadde domfelte slått henne gjentatte ganger nedentil med en lærrem. Han tvang henne også ved flere anledninger til å ha seksuell omgang med hunden deres. Den

⁷¹ Rt-1971-873

⁷² Rt.1974-1121

ekstreme volden og de handlingene hun ble utsatt for, kan ha medvirket til at denne saken i utgangspunktet ble behandlet som voldtekt av domstolen. Det kom også tydelig frem at selv innenfor sitt område anså Høyesterett denne saken for å være ekstrem, og de vektla at domfelte i årevis hadde hatt en psykisk og fysisk makt over kvinnen. Fornærmede ble berømmet i dommen for at hun på tross av all volden og voldtektene i det lengste prøvde å opprettholde ekteskapet med mannen, som flere ganger hadde lovet å slutte med mishandlingen. Dette er med å vise hvor høy status ekteskapet hadde på denne tiden, og hvor langt kvinnen burde strekke seg for å bli i ekteskapet. Jeg skal nå gå over til å se på hva som kommer frem om partene i dommene.

3.3.4 Hva kommer frem om domfelte og fornærmede i dommene?

For å se hva som kommer frem om partene i sakene i denne perioden, har jeg laget en tabell ut fra de opplysningene jeg fikk kartlagt i ”skjema 2 domfelte og fornærmede”. Disse opplysningene hadde ikke nødvendigvis uttalt innvirkning på straffelengden, eller på hvor alvorlig voldtekten ble sett på.

Tabell 10. Opplysninger om de 25 domfelte og de 25 fornærmede i årene 1970 til 1985.

Kategori	Sosial status	Familie	Alder	Helse tilstand	Seksuell Historie	Kriminell Historie	Bekledning	Omdømme	Rus I Øyeblikket	Rus vaner
Domfelte	76 % (19)	84 % (21)	96 % (24)	52 % (13)	4 % (1)	92 % (23)	0 % (0)	8 % (2)	36 % (9)	24 % (6)
Fornærmede	0 % (0)	24 % (6)	68 % (17)	64 % (16)	28 % (7)	4 % (1)	0 % (0)	16 % (4)	8 % (2)	0 % (0)

(kilde Egne gjennomganger av Høyesterettsdommene 1970-1985)

3.3.4.1 Sosial status, familieforhold og Helsetilstand

Hos domfelte ble sosial status og familieforhold i stor grad tatt med for å se på forsørgeransvar og hvilken inntekt han hadde. Dette hadde nok sammenheng med et mulig erstatningskrav til fornærmede, og om hvem som ble berørt ved en fengselssoning. Jeg ser at det var en svak nedgang i disse to kategoriene, men at de likevel ble opplyst om for et stort antall av de domfelte. Det var i denne perioden en økning hos antall fornærmede der familieforhold ble opplyst om, grunnen til denne økningen var at både ektepar og familiemedlemmer kom til domsmaterialet. Det var også to saker der familierelasjoner ble opplyst om i gjennomgangen av hendelsesforløpet. For begge parter var alderskategorien den som oftest ble opplyst om. Med noen få unntak, var for unge fornærmede under 20 år at alderen ble opplyst. I disse sakene var det at de var unge i stor grad straffeskjerpene for domfelte.

På samme måte som i forrige periode var det også i denne perioden et skille mellom hvilken

informasjon som ble gitt om helsetilstanden hos de ulike partene. Hos de domfelte var det psykiske og fysiske lidelser eller tilstander i forkant av voldtekten som ble brukt for å forklare hvilken tilstand domfelte var i da han voldtok. Et eksempel var i dom Rt-1971-346, der Høyesterett fant det bevist at domfelte hadde latent epilepsi, noe som lettere kunne gi affektsutbrudd. Dette ble vektlagt selv om domfelte aldri hadde hatt epilepsi utbrudd, eller blitt behandlet for dette. Eksempel på psykiske lidelser som var formildende var: ”dårlige nerver”, ”deprimert sinnelag på grunn av familieforhold” og at hans karakter var skadet av en ekstremt vanskelig barndom. I lovteksten sto det at venerisk sykdom alltid var å anse som betydelig skade på legeme. Det var en domfelt som hadde gonoré, noe som ble tatt med som straffeskjerpene, fordi det var venerisk sykdom. Når Høyesterett vurderte sikring var det i forbindelse med risikoen for at domfelte skulle voldta på ny. I den forbindelse vektla Høyesterett om de sakkyndige mente domfelte hadde varig nedsatt sjelsevne, eller manglet evner til å mobilisere motforestillinger mot å begå slike overgrep. Var de tidligere dømt for voldtekt var det skjerpene for straffen

Hos de fornærmede var det i hovedsak skadene de pådro seg under voldtekten som ble viderefremmet. Der det i forrige periode kun var fysiske skader og fysiske ettervirkninger, samt dødsfall, som ble diskutert, endret dette seg i denne perioden til også gjelde psykiske ettervirkninger og problemer. Det var en sterk økning i hvor ofte helsetilstanden til fornærmede ble opplyst. Noe av dette skyldes at det i denne perioden også ble tatt stilling til psykiske ettervirkninger, men også fordi ettervirkningen av voldtekten ble viet større plass enn i forrige periode. Sammen med økt fokuset på fornærmedes helsetilstand, var det en økning i hvor ofte fornærmedes ettervirkninger var et straffeskjerpene moment. Her var det fire som var døde, og fire som hadde fått psykiske ettervirkninger, en hadde fått en reaksjon og to hadde fått fysiske skader. Den ene fornærmede gav utslag på både fysisk og psykisk skade. Selv om de fysiske skadene ble viet mer detaljert plass i materialet, var det sjelden de fysiske skadene og ettervirkningene ga eksplisitt utslag som et straffeskjerpene moment. Dette kan ha sammenheng med at vold og fysisk tvang i stor grad ble sett på som en del av kriteriet for at det var en voldtekt, og at ettervirkningene derfor kun var straffeskjerpene når de fornærmede var pådratt store skader. Det kan også være at Høyesterett mente skadeomfanget var nok utredet i Lagmannsretten.

3.3.4.2 Hva som ble regnet som skade endret seg

Synet på hva som var skade, var også i endring i denne perioden. Som jeg har vært inne på tidligere ble det i større grad vektlagt fornærmedes reaksjoner i ettertid, og psykiske problemer ble inkludert i skadebegrepet. Men samtidig var det flere ganger Høyesterett konkluderte med at fornærmede ikke hadde fått noen skader, og da var det kun fysiske skader som ble regnet som skade. For

eksempel ble det i sak nr Rt-1973-483 som jeg tidligere har referert til, skrevet at domfelte ikke trengte bruke vold fordi han truet jenten med kniv, og hun turde derfor ikke gjøre motstand. Likevel var det i denne dommen straffeformildende at fornærmede ikke hadde tatt noen skade av voldtekten. Det var fire saker i denne perioden der fornærmedes ettervirkninger var straffeformildende. I en av disse sakene var det formildende at det verken var psykiske eller fysiske skader. Dette var i sak Rt-1973-791. I den saken var det også formildende at det var brukt lite vold, og fornærmede hadde nattestid latt seg ta opp av to gutter i en bil, uten å kjenne dem. Hun ble derfor i stor grad ansett som medansvarlig for voldtekten. I 1978 var det en sak der en kvinne hadde blitt voldtatt i sitt eget hjem av en bekjent, mens barna sov i samme hus. Grunnen til at hun hadde åpnet opp døren om natten var fordi mannen lå hardt skadet på sykehuset etter en bilulykke, og hun trodde det var svogeren som kom med informasjon om dette. Hun sa selv at hun i ettertid hadde blitt engstelig og redd for å være alene, men Høyesterettsdommer Michelsen skriver at: ”Fornærmede er ikke påført noen fysisk skade. Hun søkte ikke lege etterpå, men hun angir at hun etter hendelsen har vært noe nervøs og redd for å være alene. Retten antar at det neppe er påført henne psykiske skader». ⁷³

I denne saken var det straffeskjerpene at voldtekten hadde gått inn på henne, men som sitatet viser var det ”neppe påført henne psykiske skader”. Dette sier også noe om at psykiske skader ble definert som en tilstand som var mer alvorlig.

3.3.4.3 Seksuell historie, Kriminalhistorie og omdømme

Som tabell 10 viser, gav kategorien ”seksuell historie” et nokså ulikt bilde hos domfelte og fornærmede. I den saken der domfelte fikk kommentert noe om sin seksuelle historie var det forsvareren hans som viste til at den ene fornærmede som var søsteren til domfelte flere ganger hadde hatt frivillig samleie med han. I denne saken brukte forsvareren hans dette for å sverte søsterens troverdighet som offer. Domfelte var i tillegg dømt for å ha voldtatt en 15 år gammel jente, og også her prøvde forsvareren å sverte jentens ”offertroverdighet” ved å vise til at hun hadde en løs moral. Høyesterett svarte at på grunn av måten voldtektene var utført på, gikk de ikke nærmere inn på disse beskyldningene fra forsvareren. ⁷⁴ Det var også flere saker det ble opplyst at kvinnene hadde en *negativ* seksualhistorie, og at forsvarerne mente dette viste at mennene kunne hatt rimelig grunn til å tro at jentene ønsket samleie, men der Høyesterett aviste dette som relevant informasjon for saken. Et eksempel på dette var en sak fra 1982. Her hadde en jente vært med to ukjente menn hjem etter en fest, og forsvareren til mennene trakk frem at det forelå en mistanke om at hun tidligere hadde tatt betaling for seksuelle tjenester. Her skrev Høyesterettsdommer Sinding-Larsen:

⁷³Rt-1978-718

⁷⁴Rt-1971-873

” Ikke et hvert spørsmål om fornærmedes tidligere seksuelleandel kan sies å « vedrøre saken » i en voldtektssak. Det må være en forutsetning at de opplysninger som kan fremkomme, er slike som bør tillegges vekt ved avgjørelsen av skyldspørsmålet eller ved straffutmålingen. I dette tilfelle ville forsvareren, som nevnt, få frem opplysninger om hvorvidt domfelte hadde hatt noe seksuelt forhold til tre menn som hun i 1974 og 1978 var dømt for å ha bestjålet. Jeg nevner at jeg forstår det slik at det i straffedommene ikke var direkte opplysninger om at det hadde vært noen seksuelle forbindelser, og det er ikke opplyst noe som tyder på at det har vært mer enn én mann i bildet i hvert tilfelle.”⁷⁵

I denne saken var det flere ting som utpekte seg i forhold til de andre dommene. Jenten ble beskyldt for å ha avvikende seksualitet ved å ha vært prostituert, hun var dømt for tyveri, hun ble frivillig med to ukjente menn hjem nattestid for å feste. Ut fra det mønsteret som var i forrige periode og deler av denne perioden, er det nærliggende å tro at momentene over var sterkt straffeformildende for de domfelte. Men i denne saken står det ettertrykkelig at det ikke var noen formildende omstendigheter ved saken, og mennene hadde ikke hatt noen grunn til å tro at hun ønsket samleie med dem. Denne saken må nok sees i sammenheng med at det året før ble innført bistandsadvokat for de som hadde opplevd en voldtekt. Ordningen kom i stand mye på grunn av kritikken fra blant annet kvinnebevegelsen om hvordan kvinnens oppførsel og seksuelle førhistorie ble brukt i mot henne. Saken over kan vitne om et brudd i hvordan et riktig voldtektsoffer skulle være. Men siden den var såpass langt mot slutten av perioden blir dette interessant å se etter i neste periode.

De gangene det ble opplyst noe om omdømme til domfelte, hadde han positivt rykte og handlingen stemte ikke overens med det synet folk hadde om han. Mens i de fire sakene fornærmedes omdømme og rykte ble kommentert var det to saker der hun hadde positivt omdømme, og to saker med negativt omdømme. Jeg har alt vært inne på at i disse to sakene gikk ikke Høyesterett inn på påstandene om dårlig rykte på grunn av den karakteren voldtekten ellers hadde hatt. I de sakene der jentene var uten seksuell erfaring var dette straffeskjerpene for domfelte. Den seksuelle uskyldigheten ble også gjennom ordlyden i dommen fremstilt som en fordel for fornærmede, fordi hun da fremsto som uskyldig og ærbar. Men jeg tolker det også slik at når en jente på rundt 15 år, som var jomfru, ung og sped ble voldtatt av en mann mellom 30 og 40 år, så Høyesterett for seg at dette var ekstra smertefullt, og i disse sakene fikk jentene ofte skader i underlivet og store blødninger.

Jeg ser at kriminalhistorien ble opplyst om for 93 % av de domfelte og for en av de fornærmede. Jeg finner det naturlig at så mange av de domfelte får opplyst sin kriminalhistorie siden det var relevant å se om de tidligere var straffet og eventuelt for hva, i forhold til gjentakelsesfare. Det som er interessant er at 18 av dem var tidligere straffet, seks av dem for voldtekt og en for utuktig

⁷⁵ Rt-1982-1827 (413-82)

omgang. Fem stykker var tidligere straffet og to stykker ble ikke opplyst. I alle de fem sakene der domfelte ikke hadde rulleblad, var dette en straffeformildende faktor. Det var et høyt antall av de domfelte som tidligere var dømt for kriminelle handlinger, men rullebladet fungerte kun skjerpene i 31 % av sakene.. Noe som viser at på samme måte som i forrige periode, var det ikke alltid skjerpene med et kriminelt rulleblad. Men i alle de sakene der det kom frem at domfelte var tidligere straffet, ble dette gitt straffeformildende verdi. Grunnen til at kriminalhistorien til den ene fornærmede ble opplyst, var sammen med andre faktorer ment fra forsvarers side å svekke hennes troverdighet som offer.

3.3.4.4 Rus, rusvaner og impulsive voldtekter

I alle de sakene der det ble opplyst om rus i øyeblikket og rusvanene til domfelte, var han ruset og hadde rusproblemer. Hadde han vært ruset under voldtekten, var dette som hovedregel en formildende faktor for dommen, fordi det ble antatt at dette hadde svekket hans impuls kontroll og nedsatt hans hemninger. I alle sakene der voldtekten ble kalt en impuls handling, var dette formildende for straffen. I forrige periode var også sterk seksuell lyst med på å svekke impuls kontrollen, men dette ble ikke lagt til grunn i denne perioden. Et eksempel på en impulsiv voldtekt var i sak Rt-1984-989. Her var det en mann som tidligere var dømt for voldtekt, som brøt seg inn i leiligheten til en 17 år gammel jente, ved å slå ned døren og storme inn med en ”AG3 automatgevær”. Han hevdet selv at han ikke hadde ”hatt i tankene” voldta henne da han brøt seg inn, men at det var en plutselig innskytelse, noe som ble tatt med som formildende faktor for straffen. I dette tilfelle begrunner ikke Høyesterett hva som førte til at mannen utførte en impulsiv handling, ut over at det var en ”plutselig innskytelse”. Dette eksempelet viser hvor viktig intensjonen bak voldtekten var for Høyesterett i denne perioden. I motsetning til impuls handlingene som var formildende, var de planlagte voldtektene. Disse var straffeskjerpene også fordi en planlagt voldtekt forsterket bilde av enn kyniske og hensynsløs mann, som også hadde stor fare for gjentakelse. Det var to det to slike saker i denne perioden.

I de to sakene der det direkte står at fornærmede hadde drukket alkohol, ble dette kommentert negativt av Høyesterett. I dom Rt-1970-1332 trakk forsvareren frem at hun hadde ”latt seg påspandere en dram”, noe han mente indikerte at domfelte dermed kunne forvente at hun ønsket samleie. Høyesterett så vekk fra dette. Men i en tidligere nevnt dom fra 1978 vektla Høyesterett blant annet at siden kvinnen hadde blitt med domfelte når hun hadde drukket alkohol, var det med på å styrke inntrykket av at hun ønsket samleie og at ”hun ikke var så nøye på det”. Dette viser at når jentene var ruset når mannen voldtok henne, var dette med på å svekke hennes troverdighet som offer. I denne perioden var det et utbredt syn om at kvinner ikke skulle drikke alkohol, og det var

flere skjenkesteder som ikke serverte kvinner fordi det tok seg ikke ut at de drakk.⁷⁶

3.3.5 Hvordan partene ble fremstilt i dommen

Jeg har også sett nærmere på hvordan de 25 fornærmede ble beskrevet i dommen, og hva som ble vektlagt hos dem i forhold til straffeutmålingen. Det var fem fornærmede som ikke ble beskrevet på noen måte, for åtte stykker ble kun alder oppgitt, og fire jenter ble omtalt i forhold til hvilket rykte de hadde. Det var også fire som ble beskrevet i kontrast til overgriperen, som vergeløs eller forsvarsløs. Men tre av dem ble beskrevet mer inngående enn de andre:

”De har ikke tatt hensyn til at det offer var en vergeløs liten pike. De utnyttet hennes hjelpsomhet og bortførte piken midt på ettermiddagen i en beferdet gate midt i byens boligstrøk. Voldtekten er utført på en kynisk og brutal måte med trusler som nærmest må bli betegnet som sadistiske, overfor en skolepike, en gjennom skikkelig, ordentlig og stillferdig pike.”⁷⁷

”Det offer han utså seg, var en liten pike på 15 år.” og videre ”For å skjule sine forbrytelser går han deretter løs på denne lille og vergeløse pike og slår henne flere ganger med en flaske i bakhode, siste gang mens hun ligger urørlig på bakken”⁷⁸

”Retten bemerker at det dreier seg om en brutal og opprørende for voldtekt overfor en 60 år gammel kvinne som tidligere ikke hadde hatt samleie med noen. Retten legger til grunn at dette måtte virke sterkt opprivende på henne samtidig som hun ble påført fysiske skader som følge av voldshandlingene.”⁷⁹

Jeg tolker det slik at de gangene en jente ble omtalt som ”seksuelt urørt”, hjelpeløs, ung og vergeløse i forhold til overgriperne, ble dette fremstilt som om det øker jentens offertroverdighet. Disse jentene passet inn i en offerrolle på samme måte som i forrige periode. Var det stor aldersforskjell mellom partene var også dette straffeskjerpene. Grunnen til det kan i stor grad være at det ble ansett som usannsynlig at en jente på 14-15 år ønsket å ha samleie med en mann på 40, eller som eksempelet over viser var det ekstra fornedrende for en kvinne på 60 år, at mannen var i begynnelsen av 20 årene.

I alle de tre sakene der det var noe med domfelte som var straffeskjerpene, var det at han var vesentlig eldre eller yngre enn fornærmede. I de to dommene der han var eldre, var det også vektlagt at han var fysisk mye større og sterkere enn de to fornærmede som ble fremstilt som unge og spedbygde. I de sakene der de fornærmede blir presentert i tråd med hvordan domstolen oppfattet en ærbar kvinne og et riktig voldtektsoffer, ble de domfelte ofte fremstilt som kyniske, uten empati og medfølelse, og som brutale og hensynsløse personer. Det må sies at det var flere ganger Høyesterett tegnet et bilde av en slik voldtektsmann i domsavsigelsen, uten at de hadde

⁷⁶ Blom mf:2007

⁷⁷ Rt 1970-904

⁷⁸ Rt-1977-246

⁷⁹ Rt-1972-362

trukket det frem som straffeskjerpene moment ved domfelte. Derfor ga ikke dette utslag i kategorien domfelte i mitt skjema. Men i disse tilfellene ga det utslag på volden og brutaliteten som var vektlagt. I denne perioden var det en økning i saker som hadde kategorien ”domfelte”, som straffeformildende faktor. Det var 19 av de 25 domfelte der dette ble vektlagt straffeformildende. Men selv om det var en økning var det de samme faktorene som gikk igjen fra forrige periode. Stort forbruk av rusmidler, psykiske problemer, ung alder og vanskelige forhold i barndomshjemmet, var det som gikk igjen. Men det var også for to menn formildende at de vanligvis hadde et godt omdømme, og det var ingen som tidligere hadde hatt noe å utsette på dem.

3.3.6 Fornærmedes motstand og oppførsel

I forrige kapittel fant jeg at i forhold til den informasjonen som kom frem om de fornærmede i dommen, var det i et høyt antall av dommen vektlagt den motstanden hun hadde gjort, og hvordan hun hadde oppført seg i forkant. Jeg har gått igjennom dommene fra denne perioden for å se hvordan dette ble vektlagt og fremstilt i dem. I ni av sakene sto det ingenting om de fornærmedes oppførsel i forkant, noen av disse var beskrevet som overfallsvoldteker. To jenter ble lurt til å komme bort til en bil for å gi vei beskrivelse, og da de kom bort til bilene, ble de dradd inn. Fem fornærmede gikk frivillig inn i domfeltes bil enten ved å bli spurt eller ved å haike. To av disse døde og da ble ikke haikingen kommentert i dommen. Men på de tre andre fornærmede sto det at de hadde satt seg selv i en farlig situasjon ved å haike, og at guttene ut fra den handlingen kunne tro at de var interessert i samleie. Fem av de fornærmede var hjemme i egen leilighet da en mann brøt seg inn og voldtok henne. Om to jenter sto det at de ikke hadde gitt domfelte noen grunn til å tro at hun ville ”innlate seg med dem”, og to jenter hadde blitt med domfelte hjem på kveldstid etter restaurantbesøk. I en av sakene var denne oppførselen straffeskjerpene, men ikke i den andre. Om åtte av de 25 fornærmede var det ikke opplyst noe om hvilken motstand de gjorde, to av disse døde og en ble forsøkt drept. To fornærmede ble voldtatt i eget hjem av menn som hadde brutt seg inn, I disse tilfellene var nok kvinnens motstand unødvendig å kjenne til for å forstå alvorlighetsgraden og for å forstå at hun ikke ønsket samleie. De tre siste fornærmede var i samme sak og det var generelt få opplysninger om hendelsesforløpet. Oppførselen til fornærmede var i flere saker med som enten straffeskjerpene, eller formildende momenter i disse årene.

Om 13 av de fornærmede ble det skrevet at de gjorde all den motstand de maktet, og i noen tilfeller ble motstanden beskrevet. Det var også tre av jentene som var for redde til å gjøre motstand, enten ved at de ble truet med våpen eller ved drapstrusler, og en kvinne hadde blitt voldtatt så mange ganger av sin ektemann over flere år at hun var psykisk og fysisk underdanig ham. Dette vil si at for 18 av de 25 fornærmede var motstanden hun gjorde, og eller hvorfor hun ikke gjorde motstand nevnt. Dette utgjør 72 % av de fornærmede, noe som sett i lys av de andre opplysningene vi får om

dem er et høyt tall. Oppførselen til de fornærmede ble også ofte kommentert og vurdert, noe som viser at også i denne perioden var kvinnene interessante som aktører og som personer med et eventuelt ansvar som medskyldig. Men som individer var de mindre interessant, selv om det var en økning i denne perioden i de sakene der ettervirkningene og hvordan voldtekten hadde rammet fornærmede var kommentert i dommen.

3.4 Synet på voldtekt og seksualitet som kommer frem i dommene

I hovedsak var det forsøk på eller oppnådd samleie med mannens penis inni kvinnens vagina, som var den seksuelle handlingen som var utført i de dommene der § 192 ble brukt i årene 1970-1985. Noen ganger var det i tillegg utført andre handlinger. Men i sak Rt.1984-989 ble domfelte dømt for brudd på § 192 fordi han hadde tvunget fornærmede til å onanere og suge penis sin. I denne saken ble det ikke problematisert at han dømmes for § 192 uten at det var utført vaginalt samleie, men hendelsen ble omtalt som ”utuktig omgang” og ”de handlingene”, uten at ordet voldtekt ble nevnt. Men han ble dømt for brudd på § 192 sitt første ledd om utuktig omgang. De gangene domfelte hadde tvunget fornærmede til aktivt å utføre seksuelle handlinger på han ved siden av den vaginale voldtekten, som onanering og suging av penis ble dette på samme måte som forrige periode, kommentert som sterkt frastøtende handlinger som var straffeskjerpene.

På samme måte som i årene fra 1945 frem til 1970, tolker jeg at Høyesterett arbeidet ut fra en oppfatning om at voldtekt var et resultat av seksuell opphisselse. Jeg har tatt med noen sitater under som viser hvordan Høyesterett forklarte hvorfor mennene voldtok:

Høyesterettsdommer Endresen: «Retten ser det slik at i dette tidsrommet bryter hans seksuelle drifter gjennom hans hemninger. Driftene går ikke bare på seksuelle handlinger og seksuell tilfredsstillelse, men på en bestemt form for vold paret med seksualitet. Tiltalte har tidligere vært med på ved en blanding av list og vold få en ung pike inn i sin bil for deretter å kjøre til et øde sted og voldta henne. Det er dette handlingsmønster som nå igjen er modnet hos han. Da han så kjører forbi den 15 årige A på en øde vei utenfor Tønsberg, setter han sitt forbryterske forehavende i verk.⁸⁰

Høyesterettsdommer Leivestad: ”de to tiltalte har gått planmessig og utspekulert frem for å skaffe seg et offer for sin kjønnsdrift, uten å ta hensyn til at offeret er en vergeløs liten pike.”⁸¹

Om en 16 år gammel gutt som tidligere hadde utført to voldtekter, og som nå hadde drept en jente etter å ha voldtatt henne på en ytterst brutal måte, skrev Høyesterettsdommer Blom:

”Hvorvidt tiltalte kan behandles for sine store mangler i sin karakter og sitt drifts – og følelsesliv, er et spørsmål som i tilfelle må vurderes av de myndigheter som har oversikt over de behandlingsmuligheter som måtte foreligge.”⁸²

I de tre sitatene over ble det henvist til mennenes kjønnsdrift som årsak til voldtektene. I siste sitat ble det også stilt spørsmål om mangelen i drifts og følelseslivet kunne behandles. Jeg finner at på

⁸⁰Rt-1977-246

⁸¹Rt 1970-904

⁸² Rt-1982-82 (30-82)

samme måte som i forrige periode hadde Høyesterett en oppfatning om at de som voldtok, gjorde det for å oppnå seksuell tilfredsstillelse. Noen ganger fant Høyesterett at dette skjedde på en kynisk og brutal måte, ved at de domfelte angrep intetanende ukjente kvinner der sannsynligheten var liten for at de ønsket samleie. Mens andre ganger skjedde det i en mer uklar situasjon der menene hadde feiltolket hvilke forventninger de kunne ha til fornærmede. Den kvinnelige seksualiteten var diskutert på samme måte som i årene 1945-1970. Det som ble diskutert var kvinnenes tidligere seksuelle erfaringer, og om mannen ut fra sin oppfatning av kvinnen hadde hatt grunn til å forvente at hun ønsket å ha samleie med han.

3.5 Feministisk kritikk

I 1976 tok Asta Magni Lykkjen opp en annen måte å se på årsakene til voldtekt på. Hun skrev selv at hun gjennom sin tilknytning til kvinnebevegelsen representerte en feministisk måte å analysere voldtektssituasjonene på. Feministene anså voldtekt som en form for kvinneundertrykking som kunne spores tilbake til hvordan kjønnsrollene var, og hvordan makten var fordelt mellom kjønnene, både i den offentlige og private sfæren. Synet på de seksuelle rollene mellom kjønnene var med på å opprettholde muligheten til mannlig seksuell makt. Hun viste til at flere av mennene bevist spilte kvinnene opp i mot hva som var forventet seksuelt av henne i ulike situasjoner, ut i fra samfunnsnormene. Her henspeilte hun særlig på de sakene der voldtekten hadde en glidende overgang, og partene hadde tilbrakt tid sammen i forkant. Da Lykkjen skrev dette i 1976, ble ikke alltid disse situasjonene sett på som voldtekt, men heller som et seksuelt spill som gikk for langt. Lykkjen skrev videre at de seksuelle kjønnsrollene krevde at kvinnen skulle være passiv, urørt og tilbakeholden, mens mannen skulle være den som jaktet og var den dominerende parten i det seksuelle samspeillet. Brøt kvinnen ut av denne rollen mistet hun verdi i samfunnet og innenfor det rettsystemet som skulle beskytte henne.⁸³ Blant annet analyserte Lykkjen alle sidene av en voldtektssituasjon, der kvinnen ”frivillig” hadde satt seg inn i bilen, og blitt med opp i leiligheten til voldtektsmannen.

« Først protesterer hun: «nei la oss finne et sted her i nærheten, det er greiere» osv. Hun slår på at bilen bare er upraktisk i den foreliggende situasjonen, men sier ikke den egentlige grunnen til at hun ikke vil inn i den og aksepterer dermed helt spontant et sett med sosiale spilleregler. Når hun sier det er upraktisk med bilen, tyr hun i virkeligheten til en *kode*, som mannen oppfatter riktig, han svarer: Du sier da ikke at du er redd, tror du kanskje jeg har tenkt å ete deg opp?»⁸⁴

Ved å analysere de forskjellige valgene som ble gjort underveis og sette dem i sammenheng med hva som forventes av kvinnen i forhold til de forskjellige dilemmaene hun ble stilt overfor av voldtektsmannen, ønsket Lykkjen å vise at selv om kvinnen sett utenfra frivillig ble med en mann hjem, var det ikke slik kvinnen selv hadde opplevd det. Dette var overgriperen klar over. I

⁸³Lykkjen 1976:12

⁸⁴Lykkjen 1976:11-12

dommene ser jeg at de gangene det var vektlagt at kvinnene hadde vært frivillig med mennene til et sted, var det ikke diskutert hvorfor hun hadde blitt med. Det ble implisitt hevdet at når kvinnene sa ja til å være med på fest eller satt seg inn i en bil om kvelden, selv om det var brukt falske påskudd for å få henne med, burde kvinnen sett risikoen hun utsatte seg for. Hun ble da delvis skyld i sin egen voldtekt. Et eksempel på dette var i dom Rt-1973-791 der Høyesterettsdommer Mellbye skrev:

”Det må også tas i betraktning at fornærmede selv har bragt seg i en nokså utsatt stilling. Hun lot seg ta opp ved nattetid på en gate i Stavanger av en tilfeldig bil med to ukjente unge menn i, og måtte åpenbart regne med risikoen for tilnærmelser.”⁸⁵

3.6 Hva kjennetegnet årene 1970-1985

Volden og brutaliteten som var brukt for å kunne gjennomføre voldtekten, var sammen med kvinnens oppførsel og motstand det Høyesterett i største grad vektla når de skulle vurdere alvorligheten av voldtekten og hvilken straff domfelte skulle få. Men det er vanskeligere å finne et entydig mønster i denne perioden enn i forrige periode, på *hvilke* momenter som ble vektlagt ved fornærmedes oppførsel. Jeg opplever at dommene både var konservative, og nytenkende om hverandre. Men gjennom hele perioden var det straffeskjerpene for domfelte når jenten var uten seksuell erfaring og ellers fremstilt som en ”skikkelig pike”. Den faktoren ved fornærmede som flest ganger ble tatt opp som straffeskjerpene, var alderen hennes. Enten som ung under 20 år, eller når hun var betydelig eldre enn domfelte. De endringene jeg henviser til, gikk i hovedsak på at det skjedde en endring av hvor ofte de negative momentene ved jentene eller deres oppførsel, ble gitt straffeformildende verdi for domfelte. Jeg mener at jentene fortsatt ble vurdert ut fra et bilde av en ”ærbar kvinne”, og noen kvinner passet bedre inn i dette synet enn andre. Jeg mener at grunnen til at kvinnene ble vurdert ut fra en ærbarhets mal, hang sammen med synet på voldtekt som en seksuelt motivert handling. Derfor var kvinnene viktig i forhold til hvor sannsynlig det var at mannen hadde hatt grunn til å tro at hun ønsket samleie med han.

Men det var en endring i hvordan dette påvirket straffeutmålingen. Det var også en endring i hvilket spillerom kvinnene hadde til for eksempel å ta seg en drink på pub, eller å bli med noen gutter på fest. I forhold til hvem som kunne bli sett på som et voldtektsoffer, var dommen i 1974 der Høyesterett fastslo at ektepar kunne dømmes etter § 192, en milepel. Men det var først i neste periode at denne dommen fikk synlige ”følger”. I årene mellom 1974 og 1987 var det ingen ektepar blant domsmaterialet. Det var lite som hadde endret seg i denne perioden i forhold til hvordan de domfelte ble vurdert, men generelt lå straffene høyere i årene 1970-1985 enn hva de gjorde mellom 1945 til 1970, og det var flere som ble idømt sikring. Jeg tror dette hadde sammenheng med at de voldtektene som var i Høyesterett i disse årene var anset som grovere enn forrige periode, og at det

⁸⁵ Rt-1973-791

var flere av de domfelte som fremsto som kynisk, hensynsløs og følelseskald, og der sjansen for nye voldtekter var ansett som stor.

4 Årene fra 1985 til 2005: Fra fokus på offerprevensjon til styrking av samtykke

I år 2000 kom det en omfattende endring i § 192 i straffeloven, som også førte til endringer i hvilke seksuelle handlinger rettsvesenet definerte som voldtekt. Det var også flere mindre endringer i 1994, 1998 og 2003. Forarbeidet til lovendringene utgjør derfor enn del mer materialet enn i de andre periodene, og det var også en del rapporter og innstillinger som kom fra ulike Stortings departementer. Jeg har derfor måttet begrense meg kraftig i forhold til hvor mye av dette det var hensiktsmessig å ta med for vise hvordan lovkonteksten var i årene fra 1985 til 2005. En annen endring var at i 1994 og ut tidsperioden begynte Høyesterett å diskutere voldtektsproblematikken i dommene, og de politiske endringene Stortinget og Regjeringen ønsket ble eksplisitt henvist til, og diskutert i dommene. Innenfor det juridiske fagspråket blir dette kalt for å ta ”reelle hensyn”.⁸⁶ Endringen førte til at dommene ble lenger, og innholdsmessig endret de karakter. Voldtekt som samfunnsproblem ble tydeligere og hvordan de fornærmede hadde blitt rammet av voldtekten kom tydeligere frem en tidligere. Dette fører også til at innholdsmessig vil dette kapitlet se litt annerledes ut enn de to foregående.

4.1 Lovkonteksten

I årene 1985-2005 skjedde det en omfattende endring i straffelovens § 192, som ble brukt for å dømme i voldtektssakende.

4.1.1 Mindre endringer i 1994 og 1998

Den første endringen som ble gjort etter 1963, var i 1994. Egentlig var endringen knyttet til smittevernloven, men den førte også til endring av ordlyden i § 192. Der det tidligere sto: «venerisk sykdom anses alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragraf», ble i 1994 endret til « seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom jf. Smittevernloven § 1-3 nr.1, anses alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragraf». Dette var en mindre endring, men jeg ser i dommene at det gav straffeskjerpende utslag i de sakene der fornærmede hadde grunn til å frykte HIV- smitte, ved at det ble idømt høyere fengselsstraff enn gjennomsnittet. Endringen kom som en konsekvens av utbredelsen av HIV da særlig politiet opplevde å bli truet med sprøyter, biting og lignende av kriminelle med HIV.⁸⁷

For å øke barns vern mot voldtekt ble det i 1998 ført inn i § 192: « ved vurdering av om det er utøvet vold, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år». Grunnene til det ble diskutert

⁸⁶ Echhoff:1997

⁸⁷ NOU 1990:2

i Innstilling. O. nr. 38. fra Justisdepartementet, der det ble sagt at det var en bekymring at i overgrepssaker mot barn var det samme krav til vold og graden av tvang, som mot voksne. Det ble ikke tatt hensyn til at voksne i seg selv var autoriteter i forhold til barna, og dermed *trengtes det ikke* like mye vold og fysisk tvang, for å kunne utføre et overgrep. Denne endringen hadde liten betydning for hva som ble sett på som voldtekt og hvilken straff som skulle bli gitt når fornærmede var over 14 år. Men innstillingen er interessant fordi det er første gang jeg kan se at voldskriteriet som lå i § 192 og hva som ble sett på som vold, ble diskutert. Det var i hovedsak voldsbruken som ble utøvd av en voksen for å overvinne motstanden til et barn, som ble diskutert.

Justisdepartementet skrev at vold var et relativt begrep som måtte sees i sammenheng med andre momenter for å fastslå hvor alvorlig den var, for eksempel trusler om skade av fornærmede selv eller noen de var glad i. Alder på den som ble utsatt for vold var også et viktig moment i forhold til alvorligheten. I et brev fra justisdepartementet til komiteen, refererte de også til Bratholm og Maringsdals definisjon på vold

«Vold omfatter enhver maktanvendelse mot fornærmedes legeme som utføres med det forsett å overvinne en alvorlig ment motstand»⁸⁸

Videre skrev de at det ikke skulle være noe krav om at fornærmede har satt seg til motverge for at voldskriteriet skulle være oppfylt. Dette gjaldt nok i hovedsak de som var under 14 år, for helt frem til 2000 var fornærmedes motstand viktig for å fastslå at domfelte forsto at hun ikke samtykket til handlingen.

4.1.2 Omfattende lov endringer i år 2000

11 august 2000 kom der en omfattende endring i § 192, som endret både på hva som kunne bli definert som voldtekt, hva minstestrafen skulle være og språket i lovteksten ble modernisert. Det kom også inn flere nye momenter om hva som kunne regnes som en voldtektssituasjon, og det åpnet i større grad for at også kvinner kunne være voldtektsforbrytere. I Innstilling. S. nr. 206 (1994-1995), sto det:

«Komiteen viser til at sedelighetskapitlet i den norske strafferetten ble utforma for nærmere 100 år sia. Seinere har det vært gjort enkelte endringer, men reglene er prega av den tida de ble utforma. Det er vel neppe tvil om at rettsoppfatningen i dag er langt klarere på at seksuelt samvær skal baseres på frivillighet mellom de impliserte parter, noe som kommer dårlig fram i loven. Det er etter komiteens mening viktig for kvinners rettslige stilling å få fram denne forståelsen i loven.»⁸⁹

På bakgrunn av Stortingskomiteens konklusjoner satte justisdepartementet ned

⁸⁸ Innstilling O. Nr 38 -1997-98 henviser til Bratholm og Maringsdal: straffeloven med kommentarer bind 2 (1995) side 429

⁸⁹ I Innstilling. S. nr. 206 (1994-1995),

Seksuallovbruddutvalget i 1995 med lagdommer Mary-Ann Hedlund som leder. Utvalget som besto av fire kvinner og to menn, fikk mandat til å se på hele kapitel 19 i straffeloven, og komme med forslag til endringer. Dette resulterte i NOU 1997:23, som kom i 1997. Det utvalget fikk i oppdrag å utrede var i hovedsak:

- Om kravet til samtykke kom godt nok frem i voldtektsbestemmelsen
- Om grov uaktsom voldtekt skulle være straffbart
- Om lovens begreper og grensdragninger passet i saker som gjaldt seksuelle overgrep mot barn
- Hvilken strafferamme voldtekt skulle ha
- Språklig modernisering og systematikk.⁹⁰

Resultatet av straffelovutvalgets arbeid ble diskutert at Justiskomiteen i 1999 i ”innstilling. O. nr.92 (1999-2000)”. Justiskomiteen sa selv at kriminaliseringen av grov uaktsom voldtekt var den største endringen de ønsket. Grov uaktsom voldtekt skulle omfatte de tilfellene der gjerningspersonen *burde vite* at det var stor sjanse for at fornærmede ikke ønsket samleie, selv om han ikke selv oppfattet at hun ikke ville. Det var stor uenighet blant høringsinstansene om grov uaktsom voldtekt burde kriminaliseres. Både Stortingskomiteen fra 1995 som var ledet av og seksuallovbruddsutvalget hadde konkludert imot forslaget. Til dette svarte Justisdepartementet:

«Under en viss tvil er departementet kommet til at det vil foreslå å kriminalisere grovt uaktsom voldtekt. Departementet har lagt avgjørende vekt på at en kriminalisering vil styrke rettsvernet for voldtekts ofre uten at det innebærer noen tilsvarende rettssikkerhetsrisiko for gjerningsmannen. Bestemmelsen vil antakelig særlig ha sin betydning i tilfeller hvor voldsanvendelsen eller den truende atferden har vært relativt beskjeden, eller hvor offeret på grunn av rus eller frykt ikke har vært i stand til å motsette seg den seksuelle omgangen. Departementet har lagt stor vekt på at en rekke representanter for ofrene ønsker en kriminalisering.»⁹¹

Strafferammen for grov uaktsom voldtekt ble satt inntil fem års fengsel. Men i en dom fra 2004, Rt-2004-1553 fastslår Høyesterettsdommer Rieber-Mohn at grov uaktsom voldtekt skulle ligge vesentlig lavere i straff enn forsettlig voldtekt. Denne dommen satte presedens i forhold til at grov uaktsom voldtekt fikk vesentlig lavere straff enn forsettlig voldtekt. Departementet utalte at de ønsket å styrke de som var utsatt for voldtekt i større grad enn tidligere. Derfor inkluderte de at følgende handlinger skulle dømmes som voldtekt: ”den seksuelle omgangen som var oppnådd ved mindre alvorlige trusler”, ”der fornærmede hadde vært bevisstløs eller av andre grunner ikke hadde kunnet motsette seg handlingen” og ”når fornærmede var tvunget til seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv.” Strafferammen for disse handlingene

⁹⁰ NOU 1997:23

⁹¹ Innset. O.m.92 (1999-2000).

var opptil 10 år Minstestrafen steg fra ett til to år. Videre ble teksten under endret fra:

"Hvis den fornærmede som følge av handlingen omkommer eller får betydelig skade på legeme eller helse, eller den skyldige tidligere er straffet etter denne paragraf eller etter § 195, kan fengsel inntil på livstid idømmes. Venerisk sykdom anses alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragraf".⁹²

Til etter endringen i 2000:

«Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) voldtekten er begått av flere i fellesskap,
- b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte, eller
- c) den skyldige tidligere er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195, eller
- d) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. Smittevernloven § 1-3 nr.3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen."⁹³

I tillegg til å endre på innholdet i loven, modernisert de språket. For eksempel byttet de ut utuktig omgang, til seksuell omgang.

I sin helhet lød § 192 etter år 2000:

«Den som

- a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller
- b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
- c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv, straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år. Ved vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.

Straffen er fengsel i minst 2 år dersom

- a) den seksuelle omgang var samleie, eller
- b) den skyldige har fremkalt en tilstand som nevnt i første ledd bokstav b for å oppnå seksuell omgang.

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) voldtekten er begått av flere i fellesskap,
- b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte, eller
- c) den skyldige tidligere er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195, eller
- d) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. Smittevernloven § 1-3 nr.3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Den som ved grov uaktsomhet gjør seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel

⁹² Grundt og Bahr: 1964

⁹³ Flock og Lassen:2002

inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.»⁹⁴

4.1.3 Mindre lov endring i 2003

Det var tredje ledd bokstav b som ble endret og som skulle lyde: b) voldtekten er begått på en *særlig* smertefull eller særlig krenkende måte, her var det ordet *særlig* i forbindelse med krenkende som ble lagt til. Dette ble begrunnet med at i Ot. Prp. Nr 28 (1999-2000) sluttet justisdepartementet seg til at det burde stå særlig krenkende også i § 192, da det var formulert slik i § 195.

Departementet la til grunn at det ikke var meningen at det skulle være ulike begreper i de to paragrafene, og at en konsekvent ordbruk i bestemmelsene innenfor de ulike seksuallovbruddene var best både materielt og lovteknisk.⁹⁵

4.2 Høyesterettsdommene i årene 1985-2005

Det var 70 dommer i hele perioden. Disse inneholdt til sammen 95 saker, fordelt på 76 gjerningspersoner og 89 fornærmede. Alle de fornærmede var kvinner, men det som var nytt for denne perioden var at to av de domfelte også var kvinner. Begge disse kvinnene hadde vært med på voldtekter der det hadde vært flere overgripere, og begge sakene var fra etter lovendringen i 2000. I den ene saken var det en kvinne og to menn som voldtok en sterkt beruset jente. Den andre saken var en gruppe ungdommer som fysisk og seksuelt hadde mishandlet en skolevenninne over flere timer, og der de seksuelle handlingene var ment for å ydmyke og trakassere jenten. Det var fire voldtekter som endte med drap. I disse sakene fikk to av de domfelte 21 års fengsel, en fikk 17 års fengsel med 10 års sikring, og i den siste drapssaken ble det gitt 15 års fengsel. I følge lovteksten skal det gis strengere straff når domfelte tidligere var dømt for brudd på § 192, eller § 195. Det var seks domfelte som tidligere var dømt for voldtekt, og det var 15 menn som hadde voldtatt flere kvinner, fra to til fem kvinner hver. Hvilke straffer disse fikk kan vanskelig vises på en oversiktlig måte, siden det er mange ulike tall både på antall fornærmede og på straffene som ble gitt. Men kort oppsummert fikk de mennene som hadde voldtatt flere kvinner, fra 2,5 år til 6,6 års fengsel. De som fikk høyest straff var de som hadde voldtatt flest kvinner, og flere av dem var også tidligere dømt for voldtekt. Det var også en som ble idømt forvaring i 7 år for gjentatte voldtekter mot to tidligere samboere.

4.2.1 Straffene

I domsmaterialet var det 47 domfelte som var dømt for voldtekt av en kvinne. 11 av de fornærmede var blitt voldtatt flere ganger av samme domfelte men det er antallet fornærmede domfelte hadde

⁹⁴ Flock og Lassen:2002

⁹⁵ Ot.prp.nr.109 (2001-2002)

voldtatt som ble regnet som en sak, ikke hvor mange ganger han har voldtatt samme fornærmede. Åtte av de fornærmede hadde blitt voldtatt av flere gjerningspersoner, men det var ikke alle disse mennene som hadde anket saken videre til Høyesterett. En av de fornærmede var med både blant de 11 som hadde blitt voldtatt flere ganger av en domfelt, og av flere gjerningsmenn, fordi begge overgriperne voldtok henne flere ganger. For å vise hvordan straffene fordelte seg blant de domfelte har jeg valgt å sette dette inn i en tabell for å synliggjøre hvordan straffene fordelte seg i perioden, da en gjennomsnittsstraffeutregning i dette tilfelle ikke gir et godt nok bilde

Tabell nr 11. Straffefordelingen for første gangs voldtakt av *en* person. 1985 - 2000, minstestraft ett år.

I dømt straff	Under et år	1 - 2 år	2 -3 år	3 - 4 år	4 år	5 år	Hele Betinget	Deldom
Antall pers	2	12	4	2	1	1	2	2

(Bygget på min kartlegging av dommene Kilde: www.lovdato.no)

Tabell nr 12. Straffefordelingen for første gangs voldtakt av *en* person. 2000 -2005, minstestraft to år.

I dømt straff	Under to år	2 - 3 år	3 - 4 år	4 år	5 år	Hele Betinget	Deldom
Antall pers	0	12	3	0	2	0	4

(Bygget på min kartlegging av dommene. Kilde www.lovdato.no)

Flertallet i årene 1985-2005 fikk en straff som lå ned mot minstestrafteff, og bruken av helt eller delvis betinget fengsel var steget i forhold til forrige periode. Jeg har sett nærmere på begrunnelsen Høyesterett oppga for å gi delvis eller helt betinget dom. I to av dommene sto det at voldtekten ikke var blant de mest alvorlige. I den ene var dette begrunnet med at han hadde sluttet å voldta henne da hun våknet, og den andre var begrunnet med at fornærmede ikke hadde noen særlige skader å vise til. I de andre seks dommene var det faktorer ved domfelte som ble trukket frem, for eksempel at han var for gammel eller for ung til å sone en fengselstraff, eller at en lang fengselstraff ville være uheldig for familieforholdene.

I de to sakene der det ble gitt under ett års fengsel, ble det diskutert om handlingene kunne dømmes etter § 192. I den ene saken var det en kvinnelig jogger som ble tvunget til å onanere enn fremmed mann i skogen, og i den andre saken var det en som presset seg inntil jenten og førte fingrene sine inn i skjeden hennes. I begge sakene fant Høyesterett at § 192 kunne brukes. I de sakene med høyest straff var det flere ganger tatt med som straffeskjerpene at det var en mulighet for at domfelte var HIV smittet. I en av sakene la Høyesterett straffeskjerpene vekt på at kvinnen kunne dødd på grunn av de skadene voldtaktsmannen hadde gitt henne, og fordi han forlott henne meget skadet langt fra folk. Det går igjen i de sakene der de domfelte får høyere straffer at de straffeskjerpene momentene veier langt tyngre enn det som måtte være av formildende momenter. Det var fem fornærmede som ble utsatt for forsøk på voldtakt, av seks domfelte. Fem av de

domfelte ble dømt før 2000 og en etter. Alle de fem domfelte som var dømt før 2000 fikk under ett års fengsel, fra åtte til ti måneder. En av dem fikk hele dommen omgjort til betinget og to stykker fikk deler av dommen omgjort til betinget. Den domfelte som ble dømt etter 2000, var tidligere dømt for voldtekt, og ble i denne dommen dømt til tre års fengsel for forsøk på overfallsvoldtekt. Det ble i dommen diskutert at det var et ønske om at straffene for overfallsvoldtekter skulle opp.⁹⁶

Siden det ofte ble brukt betinget fengsel, og generelt ble gitt lavere fengselsstraffer når domfelte ikke hadde greid å fullbyrde voldtekten, viser det at Høyesterett mente dette skillet var viktig. Straffene i denne perioden gikk generelt ned fra forrige periode, og ”stemmer bedre overens” med første perioden. Det var en økning av domfelte som tidligere var dømt for voldtekt, og det var en økning i *antall* fornærmede som var blitt voldtatt av domfelte når han hadde voldtatt flere enn en jente. Der det i forrige periode var noen som hadde voldtatt to kvinner, var det nå flere som hadde voldtatt tre, fire eller fem fornærmede, og der domfelte tidligere hadde voldtatt to, tre eller flere. Bruken av sikring gikk ned i disse årene, da det var åtte av de 76 domfelte som fikk dette. Det var en som ble dømt til 7 års forvaring uten minstestraft. Sikring som tilleggstraff ble erstattet av forvaring i 2002.

4.3 De straffeskjerpene og formildnede momentene i dommene

Jeg har tatt med en tabell som viser de straffeskjerpene momentene, og en tabell som viser de straffemildnede momentene i årene fra 1985 til og med 2005. Som jeg kommer tilbake til viser disse tabellene at det har skjedd endringer i hvilke kategorier som har størst innvirkning på straffen, i forhold til de andre to periodene.

Tabell nr 13. Oversikt over de straffeskjerpene momentene i de 95 sakene 1985 - 2005

Mengden vold. Brutalitet/Grovhet	Tid og sted	Forholdet mellom partene	Domfelte	Domfeltes rulleblad	Planlagt	Fornærmede	Fornærmedes ettervirkninger
46. % (44)	21. % (20)	29.5 % (28)	30.5 % (29)	22. % (21)	8.5 % (8)	43. % (41)	56. % (53)

(kilde Egne gjennomganger av Høyesterettsdommene 1985-2005)

Tabell nr 14. oversikt over de Straffemildnede momentene i de 95 sakene. 1985 - 2005.

Mengden vold. Brutalitet/Grovhet	Tid og sted	Forholdet mellom partene	Domfelte	Domfeltes rulleblad	impulshandling/tilfeldig utvikling	Fornærmede	Fornærmedes ettervirkninger
8.5 % (8)	0. % (0)	8.5 % (8)	45. % (43)	4. % (4)	5. % (5)	3. % (3)	3. % (3)

(kilde Egne gjennomganger av Høyesterettsdommene 1985-2005)

⁹⁶ Rt-2005-556

4.3.1 Vold og tvang

Kategorien ”Mengden vold. Bruatlitet/grovhet” gikk ned i denne perioden, og den var ikke lenger den største kategorien. Men den var fortsatt straffeskjerpene i opp mot halvparten av sakene. Jeg skrev under lovkonteksten til dette kapitlet at i forarbeidet til lovendringen i 1998, kom det frem at det var fysisk vold som ble regnet som vold. Dette ble også diskutert av Høyesterett i dom Rt-1989-979 (326-89) der Høyesterettsdommer Aasland diskuterte kravet til vold som lå i lovteksten. I denne saken hadde en 41 år gammel mann tatt tak rundt sin 16 år gamle niese, klemte henne hardt inntil seg og stukket en eller to fingrer inn i hennes vagina. Han ble avbrutt av at moren til jenten kom hjem. Domfelte anket dommen inn på grunnlag av at handlingen ikke oppfylte lovens krav om vold. Til dette svarte Høyesterettsdommer Aasland:

«Når domfelte tok tak rundt piken og klemte henne hardt inntil seg for å utføre den utukt spørsmålsskriftet beskriver, må utukten anses fremtvinget ved vold i lovens forstand»

Kriminaliseringen av *grov uaktsom voldtekt* var delvis begrunnet med at det var et politisk ønske om å fange opp de sakene der det *ikke* hadde vært brukt mye fysisk vold, og ved endringen av lovteksten i år 2000 ble det eksplisitt skrevet i lovteksten at det var voldtekt, når en «har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen»⁹⁷. Jeg mener det er naturlig at innenfor disse sakene var volden mindre fokusert på. Men i de sakene der volden ble diskutert eller vist til, var det også i denne perioden den fysiske volden som ble diskutert. Blant annet var det åtte saker der det var straffeformildende at det var brukt lite fysisk vold og at fornærmede ikke kunne vise til fysiske skader. Et eksempel var i dom Rt-1988-369. I denne dommen hadde en 14 år gammel jente fått beskjed av sin mor om å se tv i domfeltes leilighet, mens moren, domfelte og noen andre hadde fest i en leilighet noen etasjer lenger nede i bygningen. Domfelte som var 43 år gikk senere opp til jenten, han prøver flere ganger å trenge sin penis inn i henne, han befølte hennes kjønnsorgan og bryster, og truet med å drepe henne. Da han til slutt sovnet fordi han var så beruset greide jenten å komme seg vekk. Fordi jenten på legeundersøkelsen ikke kunne vise til fysiske merker av voldsbruk eller til at det var påvist noen skader hos henne, fikk han ti måneders fengsel.

En annen dom der volden som ble brukt var formildende var i Rt-1995-1001. I denne saken var det en 15 år gammel jente som var hjemme hos en mann på 22 år. De var i en fase der de holdt på å bli kjærester, og fornærmede var forelsket i domfelte. Det ble nevnt som straffeformildende at hun før voldtekten hadde vært med på å kysse han og la han ta av seg genseren. Dette var formildende på tross av at det kommer frem i dommen at hun tydelig hadde sagt at hun ikke ønsket å ha samleie. Hun hadde også fortalt domfelte at hun året før ble utsatt for et skremmende voldtektsforsøk av flere ukjente gutter, men at hun hadde greid å komme seg vekk. I forhold til hva Lagmannsretten

⁹⁷ Flock og Lassen:2002

hadde sagt om volden utalte Høyesteretts dommer Bugge:

”Det er også lagt til grunn at volden som ble anvendt, var moderat og ikke gikk lenger enn nødvendig for at domfelte skulle oppnå sin hensikt. Disse vurderingene, som bygger på umiddelbar bevisførsel, har jeg ikke noe grunnlag for å fravike.”⁹⁸

Det ble ikke diskutert hvorfor han ikke trengte bruke mye vold, men Høyesterett har sitert lagmannsretten på at jenten i avhør hadde forklart at hun hadde så vondt at hun trodde hele kroppen skulle eksplodere. Hun sa hun var livredd og av frykt for hva han skulle gjøre med henne turde hun ikke lage en lyd. Denne saken skiller seg fra eksempelet over fordi det i denne saken var straffeskjerpende at jenten hadde tatt skade av voldtekten, da Høyesterett mente at jenten har fått unormalt store *psykiske* skader av voldtekten. Så her var det formildende at det ikke var brukt mye vold, men Høyesterett finner at jenten likevel hadde tatt skade, i form av psykisk skade. I en dom fra 2002 sto det i likhet med sitatet over.

”Det legges til grunn at fornærmede ikke ble utsatt for mishandling utover den volden som var nødvendig for å oppnå samleiene.”⁹⁹

I denne saken ble en kvinne voldtatt en rekke ganger i en hel time, av to menn som hjalp hverandre. Da kvinnene ropte om hjelp dyttet de strømpebuksen hennes inn i munnen hennes slik at hun ikke kunne lage lyd. Det sto at det var skjerpene at de var to stykker og at dette var med på å gjøre det ekstra krenkende og nedverdiggende, men likevel ble det lagt vekt på at de kun brukte nødvendig vold. Disse to sakene kom med 13 års mellomrom noe som indikerer at for Høyesterett var omfanget av volden også i denne tredje perioden viktig for å fastsette alvorligheten av voldtekten. Det kommer også frem at mangel på fysiske merker indikert liten voldsbruk.

Samtidig med at dommene inneholdt mer informasjon både om fornærmede, voldtekten og hvilke reelle hensyn dommerne vektla når de dømte, ble det en mindre bruk av karakteristiske ord enn tidligere for kort å beskrive voldtekten. Men fortsatt ble de brukt for å utrykke hva Høyesterett mente om handlingene som var begått under voldtekten. Ofte henspilte disse orden til volden som var brukt. Jeg har samlet dem i tabell nr 15.

⁹⁸ Rt-1995-1001.

⁹⁹ 2002-1210(271-2002)

Tabell 15. Ord som ble brukt for å beskrive voldtekten i årene 1985-2005¹⁰⁰

Ord:	Antall:
Brutal	6
Grov	13
Krenkende	10
Særdeles/meget alvorlig	8
Hensynsløs	3
Graverende	3
Nedverdiggende	3
Gruoppvekkende	2
Sjokkartet	1
Skremmende volds bruk	1
Opprørende	1

Jeg har telt ut fra de 70 dommene som var i perioden.

4.3.2 Tid og sted

På samme måte som i de andre periodene var det straffeskjerpende når voldtekten hadde skjedd ved at noen hadde trengt seg inn på fornærmedes private område, når de var holdt innesperret i en bil, eller ute på øde sted når kvinnene hadde hatt en grunn til å være der, som for eksempel på joggetur eller på vei hjem fra jobb. I de sakene der domfelte hadde trengt seg inn på privat område ble nattestid flere ganger nevnt som ekstra skremmende. I dom Rt.2005-1521 blir offentlig vei på dagtid nevnt: "Fornærmede var altså på vei til arbeide en tidlig søndag morgen. Hun gikk på en offentlig vei i nærheten av X sentrum uten noen grunn til å føle seg utrygg"¹⁰¹ I denne saken ble kvinnen dratt ut av veien, voldtatt og drept. Jeg har nå diskutert de åstedene som fulgte samme mønster som de andre to periodene, men det var også noen nye type åsteder som ble sett på som straffeskjerpende etter 1985. Hjemme hos en person som fornærmede stolte på ble trukket frem flere ganger, mens toalett på et utested var nevnt en gang. I den saken var det særlig skjerpende at venner av henne hadde stått på utsiden og prøvd å få opp døren mens hun ble voldtatt. Det var også en fengselsbetjent som ble voldtatt og drept på jobb, her vektla Høyesterett at dette var et sted hun skulle ha grunn til å føle seg trygg. Det er trygghetsmomentet som er fellesfaktoren for disse sakene. Her har *ikke* jentene oppsøkt steder som blir ansett som potensielt risikoutsatte steder, de har derimot vært et sted de følte seg og burde kunne føle seg trygge.

Den største forskjellen fra de to forrige periodene var at det ikke var noen steder eller tidspunkt som var formildende for domfelte. Tidligere var det ofte formildende at hun frivillig hadde blitt med

¹⁰⁰ På samme måte som i de to andre periodene har jeg telt ordene en gang i hver dom de blir brukt i. Noen dommer har ingen slike ord, mens andre dommer har flere ulike ord. Hvert ord vil ikke bli telt flere ganger i samme dom.

¹⁰¹ Rt-2005-1512

noen hjem eller på fest, eller at de hadde møttes ute om kvelden. Det var ingen av sakene fra denne perioden der det ble diskutert at *stedet* kvinnene hadde opphold seg på var upassende for kvinner. Det ser ut som at i denne perioden fikk kvinnene større handlefrihet og spillerom fra domstolene. Men som jeg kommer tilbake til hadde hennes oppførsel mot domfelte i forkant av voldtekten hadde betydning for hvor alvorlig Høyesterett mente den var.

4.3.3 Partene i dommen

Jeg skal nå gå nærmere inn på partene i dommene. Jeg skal først se på hvilke relasjoner som var blant partene, før jeg går over til å se hvordan relasjonene ble diskutert av Høyesterett i forhold til hvor alvorlig voldtekten hadde vært. Videre skal jeg se på hva som kommer frem om de domfelte og de fornærmede, og hvordan de ble diskutert i forhold til straffen.

4.3.3.1 Hvordan var relasjonen mellom partene vektlagt i forhold til straffen?

I mange av sakene ble det ikke opplyst om det var en ukjent eller kjent overgriper. Men for 16 av de fornærmede ble det opplyst at de var voldtatt av en eller flere *ukjente* overgripere, men det var kun i 10 av disse sakene at dette var straffeskjerpene. 21 av de fornærmede ble voldtatt av en de kjente fra før, som en venn, lærer, sjelesørger i kirken, far til venninnen og lignende. Men det var kun i syv av disse sakene at dette var straffeskjerpene, ellers kom det kun frem i hendelsesforløpet. I de sakene bekjentskapet var straffeskjerpene, var det lagt vekt på at jenten hadde stolt på og følt seg trygg på domfelte. Det ble noen ganger også trukket frem at ”hun ikke hadde gitt inntrykk av at hun ønsket mer enn vennskap”.

Fem av jentene hadde innledet intim kontakt i form av kyssing med overgriperen i forkant av overgrepet. Men de hadde alle gitt klart uttrykk for at de ikke ønsket samleie. I to av de sakene var det straffeformildende at domfelte kunne ha oppfattet kyssingen som at hun ønsket samleie. Men det ble sagt at menene likevel raskt burde forstå at dette ikke var tilfelle. I de tre andre sakene var det kun nevnt i forbindelse med hendelsesforløpet. Det var i tre saker straffeskjerpene at fornærmede hadde et familieforhold til mannen, to av dem var i fosterhjem hos overgriperen og en var datteren hans. Trygghet og tillit gikk også igjen som momentet i disse tre sakene. Høyesterett vektla at fornærmede burde kunne føle seg trygg i eget hjem sammen med far eller fosterfar.

Det var 15 av de fornærmede som hadde hatt et samboerforhold eller ekteskap med domfelte. I tillegg til disse 15 var det fire fornærmede som tidligere hadde hatt et seksuelt forhold til den domfelte, der tre av dem var med samme mann. Til forskjell fra forrige periode ble det ikke diskutert om en mann kunne bli dømt for voldtekt av sin kone, men det ble i en rekke av sakene hevdet at det ikke var like alvorlig å bli voldtatt av en seksuelt kjent person, som av en ukjent. Dette ble ytterligere tydeliggjort, av Høyesterettsdommer Coward i sak nr Rt-1994-1552. Hun delte

voldtekt inn i tre grupper med denne ordlyden: ”rene overfallsvoldtekter av fremmede”, ”voldtekt etter restaurant besøk” og ”voldtekt i samlivsforhold eller ekteskap”. I forhold til straffnivået til disse tre kategoriene av voldtekt skrev hun:

« Ut fra rettferdstanker -tanker om forholdsmessighet mellom skadevirkninger og straff for ulike lovbruddtyper – mener jeg det kan være grunn til å høyne straffnivået for noen typer av voldtektssaker. Men jeg vil understreke at voldtektssaker er ytterst forskjellige, og at hver sak må vurderes for seg selv.»¹⁰²

Jeg ser at i tiden etter denne uttalelsen fikk den tredelingen Coward gjorde, stor innflytelse i de følgende voldtektsdommen når alvorlighetsgraden skulle settes. Særlig ble dette synlig i de sakene der partene tidligere hadde hatt et forhold

Jeg finner at sakene med tidligere/nåværende ektepar og samboere, *der* relasjonene mellom dem ga utslag på straffen, delte seg inn i to grupper.

Første gruppe. Her kom de kvinnene som hadde blitt voldtatt en eller to ganger i forbindelse med at forholdet til domfelte var i en bruddfase. I disse sakene vektla Høyesterett at det var formildende at bruddet var vanskelig for domfelte. Et annet argument var at voldtekten brøt med domfeltes vanlige oppførsel i samlivet med fornærmede. Høyesterett gjentok også flere ganger at det ikke var like ille å bli voldtatt av en seksuelt kjent person, som av en ukjent. I denne gruppen var relasjonene mellom partene formildende. Blant annet skrev Høyesterettsdommer Bugge i dom Rt-1996-362:

”Høyesterett har i avgjørelsen Rt-1994-1552 på prinsipielt grunnlag trukket opp retningslinjer for straffutmålingen i voldtektssaker. Det pekes der på at voldtektssaker etter sin art er ytterst forskjellige –bl a nevnes rene overfallsvoldtekter fra fremmed gjerningsmann til forskjell fra voldtekter i samlivsforhold og ekteskap – og på at hver sak må vurderes for seg. Disse retningslinjer har vært lagt til grunn i senere saker, hvor straffereaksjonen i voldtektstilfelle har vært fremme for Høyesterett. Vurdert ut fra den praksis som foreligger, finner jeg at den reaksjon lagmannsretten har fastsatt i den foreliggende sak, er blitt for streng.”¹⁰³

Det var i seks saker formildende at partene tidligere hadde levd sammen i et seksuelt forhold, og flere av disse kom i kategorien over. Det var også en dom, Rt - 1994-608, der forholdet mellom partene både var straffeskjerpene og formildende. Høyesterett sa seg i dommen enig med påtalemyndighetene som hevdet at det måtte opprettholdes et høyt straffnivå også når partene var i en bruddfase. Men samtidig var det i *denne* dommen sterkt straffeformildende at voldtekten skjedde i en uavklart bruddfase. Domfelte fikk i denne dommen delvis betinget fengsel, begrunnet med at han var ung, samt på grunn av forholdet sitt til fornærmede.

Andre gruppen: i denne gruppen hadde domfelte over lang tid mishandlet konen eller samboeren fysisk og seksuelt. I disse sakene ble det lagt vekt på at domfelte hadde hatt dominerende makt over de fornærmede, og at samlivet hadde vært vanskelig. I disse sakene var forholdet straffeskjerpene

¹⁰²Rt-1994- 1552

¹⁰³ Rt-1996-362

og de domfelte fikk strengere straffer enn mennene i den første gruppen. Det var fem av parene som kom i denne kategorien. I tillegg til disse fem var den en dom med tre fornærmede, som i en årrekke hadde blitt voldtatt av samme mann. Den ene jenten var 13 år da han begynte å voldta henne. Fordi de også hadde hatt frivillig samleie med han oppgjennom årene ble de regnet som tidligere seksualpartnere, men de er ikke med i tallene over tidligere ektepar/samboere. Det som ble trukket frem i straffeskjerpene retning i denne dommen var at domfelte i årevis hadde hatt dominerende makt over dem.¹⁰⁴ Men også innenfor denne andre gruppen av ektepar/samboerpar, ble det flere ganger hevdet at det ikke var like ille å bli voldtatt av en seksuelt kjent person, som en ukjent. Men etter 1997 forsvinner tidligere seksualpartnere som formildende faktor i Høyesterettsdommene.

Det var også noen saker der det eksplisitt ble sagt i dommen at det ikke skulle ha betydning for straffen at partene var tidligere samboere/ektefeller. Et eksempel på dette var i dom Rt-2001-411, her var det en mann som i bruddfasen voldtatt konen to ganger i løpet av en uke, og Lagmannsretten fant det formildende at hun dagen før første voldtekt hadde hatt frivillig samleie med han.

Høyesterett aviste at dette var relevant, fordi særlig siste voldtekten var av en så spesielt krenkende og nedverdiggende karakter, at det var uten betydning at de fortsatt bodde sammen. Den siste voldtekten hadde vart over 3 ½ time, der hun var bundet fast mens mannen utførte både analt og vaginalt samleie med henne, og han brukte kraftig vold. Det var også skjerpene at han filmet henne og at han fortsatte å voldta henne selv om hun kastet opp over hele seg på grunn av smertene hun hadde. Her ser jeg at volden og den grove handlingen var så ekstrem at relasjonene mellom dem kom i skyggen av den. Men den viser også at selv om relasjonene ”tidligere seksualpartnere” ikke var en formildende faktor etter 1997 i Høyesterett, så var det fortsatt det i lavere rettsinstanser side denne dommene var fra 2001.

4.3.4 Hvilken informasjon kommer frem om domfelte og fornærmede

Jeg skal nå gå over til å se på den informasjonen som kommer frem om partene i saken, og se hvordan dette blir diskutert opp mot skyldspørsmålet og straffen.

Tabell nr 16. Opplysninger om de 76 Domfelte, og de 89 fornærmede i de 95 voldtektssakene som var i Høyesterett i årene 1985 til 2005

Kategori	Sosial status	Familie	Alder	Helse-tilstand	Seksuell Historie	Kriminal historie	Bekledning	Omdømme	Rus i øyeblikket	Rus vaner
Domfelte	20. % (15)	45. % (34)	88. % (67)	35.5 % (27)	16. % (12)	77.5 % (59)	2.5 % (2)	6.5. % (5)	42. % (32)	12. % (9)
Fornærmede	17. % (15)	39.5 % (35)	41.5 % (37)	67.5 % (60)	13.5 % (12)	5.5 % (5)	4.5 % (4)	3.5. % (3)	19. % (17)	5.5 % (5)

(kilde Egne gjennomganger av Høyesterettsdommene 1985-2005)

¹⁰⁴ Rt- 2002-44

Sosial status, familie og alder

I denne perioden var det enn nedgang i hvilke opplysninger som kom frem om de domfelte. Det var særlig en nedgang i opplysninger om sosial status, kriminalhistorie, familieforhold, og helsetilstand. Opplysningen som kom frem endret også karakter i takt med hva som var interessant for Høyesterett. Der sosial status og familieforhold tidligere ble nevnt for å si noe om individet domfelte, kom opplysningen i denne perioden enten fordi det sa noe om relasjonene til fornærmede, eller fordi en voldtektsdom kunne få konsekvenser for domfelte på grunn av hans sosiale status. Dette var særlig relevant når domfelte var asylsøker og kunne risikere utvisning fra landet. Samtidig var det en kraftig økning i hvor ofte fornærmedes sosiale status ble opplyst om. Jeg finner at det var to grunner til denne økningen, den ene var at domsavsigelsene generelt ble lenger og mer innholdsrike, dermed kom det også flere opplysninger frem om hvem de fornærmede var. Den andre grunnen var at det i denne perioden var fem fornærmede som var prostituerte, noe som sa noe om deres sosiale status. Det er interessant at 14 av de 15 fornærmede som fikk opplyst sin sosiale status, var fra etter 1995. Kategorien alder har i alle tre periodene vært noenlunde stabil. Det var en nedgang fra forrige periode, men aldersfordelingen var tilnærmet lik med første periode. På samme måte som tidligere var det når fornærmede var ung, mellom 14 og 23 år at alder ble opplyst med unntak av en på 27 og en på 67 år. To av de fornærmede hadde blitt voldtatt fra de var 12-13 år til de var rundt 18 år. Det var straffeskjerpene for domfelte når fornærmede var ung, men det var formildende når han selv var ung. De domfelte som var sett på som unge var fra ca 17 år til 23.

Helse, seksualhistorie og bekledning

I årene 1970-1985 begynte Høyesterett å diskutere og vektlegge psykiske ettervirkninger av voldtekten. Dette økte kraftig i denne perioden og var en direkte årsak til at kategorien ”fornærmedes ettervirkninger” var den største av de straffeskjerpene faktorene etter 1985. Det var hos 41 av de 95 fornærmede vektlagt straffeskjerpene at de hadde fått psykiske ettervirkninger, fire døde, en ble gravid, ti stykker hadde fått omfattende fysiske skader og hos to fornærmede var det vektlagt at voldtekten ”hadde gått sterkt inn på dem”. Generelt ble jentene viet større plass i dommen, både i forhold til hvordan voldtekten hadde rammet dem og i forhold til hvem de var som individer. For domfelte fant jeg at fokuset innenfor helsetilstanden hadde flyttet seg på grunn av at det sjeldnere ble vurdert sikring hos de domfelte. Derfor forsvant mye av helseopplysningene som gikk på at domfelte var psykopat, utilregnelig og lignende. Men fortsatt var det flere av de domfelte som var deprimert eller som hadde problemer i forhold til sin barndom. Det ble i denne perioden et økt fokus på om domfelte hadde HIV eller kjønnssykdommene gonorré og klamydia. Dette kom opp fordi det var flere av de fornærmede som enten var smittet eller som fryktet at de var det. Var det mistanke om dette, var det sterkt straffeskjerpene.

12 av de 89 fornærmede får opplyst seksualhistorien sin. Tre av disse var uten seksuell erfaring, noe som var straffeskjerpene for domfelte, to av dem fikk seksualhistorien kommentert i forbindelse med at de jobbet som prostituerte. I denne perioden var det fem stykker som ble opplyst som prostituerte men det var kun to av dem det kom opplysninger om seksualhistorien til. Det at de var prostituerte var ikke straffeformildende, men for fire av dem som var i samme dom ble det trukket frem av Høyesterett som skjerpene at han fant sine ofre fra disse miljøene, fordi han trodde sjansen for å bli anmeldt av dem var mindre, og at han ved å voldta dem var med på å forsterke deres problemer med rus. I flere av de sakene som hadde tidligere ektepar og samboere som parter i saken, ble domfeltes seksuelle historie opplyst i forhold til om han enten tidligere hadde oppført seg voldelig seksuelt, eller om han ikke hadde det. Dette var også grunnen til at det var en økning i kategorien ”seksualhistorie” hos domfelte. På samme måte som før var det også noen saker der det ble nevnt at domfelte aldri tidligere hadde brukt tvang ved samleie. For tre av de domfelte kom det fram at de pleide å ha partner bytte, og seksuell omgang med flere på en gang.

I de to andre periodene ble det vektlagt formildende at fornærmede ”ikke var uten seksuell erfaring”. Dette var ikke nevnt i noen av sakene i denne perioden. Så der Høyesterett i de to andre periodene anså ”negativ” seksuell historie hos fornærmede som straffeformildende, endret dette synet seg til at også prostituerte kvinner kunne være voldtekts ofre. Dette illustrerer hvor store endringer som hadde skjedd mellom første og tredje periode. Men som jeg har vært inne på, var domfelte og fornærmedes felles seksuelle historie i høy grad interessant for Høyesterett i forhold til hvor alvorlig de så på voldtekten og for straffeutmålingen.

Kriminalhistorie, bekleddning og omdømme

Hos de domfelte var det en nedgang i hvor ofte kriminalhistorien ble opplyst. Men på grunnlag av de sakene dette ble opplyst, viste det seg at det var 34 som var tidligere straffet, åtte av disse var tidligere straffet for voldtekt, og tre av dem var tidligere dømt for utuktig omgang. Fire stykker var tidligere bøtelagt, mens 25 stykker var tidligere ustraffet. Hos de 25 som var tidligere ustraffet ble dette straffeformildende for syv av dem. Dette var en nedgang fra forrige periode. Det var fem fornærmede som hadde rulleblad. Fire av dem var i samme sak, og rullebladet deres kom frem i dommen som refererte at domfelte bevisst voldtok unge jenter med rusproblemer som hadde opparbeidet seg et kriminelt rulleblad. At de kom fra belastede miljøer mente han ville minske faren for at de ville kontakte politiet, siden de hadde et komplisert forhold til dem.¹⁰⁵ Den femte fornærmede hadde blitt dømt til to år og seks måneders fengsel for å ha tent på huset til domfelte

¹⁰⁵Rt-2002-448 (109-2002)

mens han var inne i huset. Dette var som hevn for gjentatte voldtekter og mishandling han hadde utført i deres samliv. Domfelte hadde kort tid i forveien fått samme fengselstraff som henne, for de nevnte forholdene.¹⁰⁶

Det var en økning både hos fornærmede og domfelte i denne perioden med hensyn til hvor ofte bekleddingen deres ble nevnt. Det var to domfelte og fire fornærmede som kom i denne kategorien. Den ene av de to domfelte hadde krøpet naken oppi sengen til en jente som sov, mens den andre hadde gått rundt inni huset til en kvinne han hadde brutt seg inn til, kun iført T-skjorte og uten noen klær nedentil. I alle de fire tilfellene der bekledding ble nevnt hos fornærmede, ser jeg det som en del av hendelsesforløpet, som at hun gikk og la seg fullt påkledd i ført joggebukse og T-skjorte. Klærne ble aldri nevnt for å pålegge fornærmede skyld. Jeg oppfattet det heller som tvert imot, at klærne skulle fremhevet at hun ikke hadde ønsket samleie. Det var også en av sakene der det blir beskrevet at fornærmede hadde på seg joggebukse og T-skjorte mens hun lå og sov inne i sitt eget hus. I denne saken hadde domfelte brutt seg inn for å voldta henne. Her ser jeg ikke noen grunn til hvorfor bekleddingen var nevnt.

Ser jeg på de fem domfelte som fikk opplyst noe om omdømmet sitt, var det et positivt rykte som ble referert. Det ble sagt at de domfelte hadde et godt omdømme og at voldtektshandlingen brøt med deres vanlige adferdsmønster. Dette står i stil med de to andre periodene. De tre fornærmede som får omtalt omdømmet sitt, hadde også et positivt rykte og de var kjente som ressurssterke og robuste jenter, her var ryktet tatt med for å vise at de var ordentlige jenter, og at voldtekten hadde preget dem. Det var ikke noen i denne perioden som fikk påpekt at de hadde et dårlig rykte, noe som skiller seg fra de to andre periodene.

Kategorien rus og rusvaner

For 32 av de domfelte ble det nevnt om han var ruset i gjerningsøyeblikket. Av disse var det en som var edru og 31 som var beruset. På samme måte som i de andre to periodene var dette ofte straffeformildende for domfelte. Det var også straffeformildende når han hadde rusproblemer, noe ni av de 76 domfelte hadde. Men selv om rusfaktoren ble vektlagt likt for de domfelte i alle de tre periodene, skjedde det i denne perioden store endringer i forhold til synet på rus hos de fornærmede. Det som var nytt i denne perioden og som ble vektlagt etter år 2000, var når kvinnen var beruset. Tidligere hadde dette vært straffeformildende om kvinnen var beruset, og det kom tydelig frem i dommernes kommentarer at kvinner ikke burde drikke alkohol. Når de hadde drukket alkohol var det vannlig at dette ble kommentert som at de da ga inntrykk av "å ikke være så nøye på

¹⁰⁶ Rt-1990-85

det”. Men etter at fokuset flyttet seg over fra fornærmedes oppførsel, til at hun faktisk hadde samtykket til samleie, endret rusmomentet seg. Nå ble beruselse hos kvinnen sett på som en tilstand der hun ikke var i stand til å gi samtykke, og det gikk over til å bli et straffeskjerpene moment for domfelte. Blant de 17 fornærmede der det kom frem opplysninger om rus i øyeblikket, var det tre som var edru, og 14 som var beruset. Det var også fem som hadde uttalte rusproblemer, dette var de samme fem fornærmede som fikk opplyst sitt rulleblad.

4.3.5 Domfelte og fornærmedes påvirkning på straffen

Kategorien ”Domfelte” som straffeskjerpene moment hadde en økning i denne perioden. På samme måte som i de to forrige periodene var det skjerpene når domfelte hadde nedsatte sjelsevner, eller på annen måte ble vurdert til å ha stor mulighet for å begå nye voldtekter. Kjønnssykdommer var også i forrige periode nevnt en gang, men i denne perioden var det flere ganger det ble straffeskjerpene at de fornærmede hadde blitt smittet med kjønnssykdommer. Men det kom også en del nye momenter til denne kategorien i denne perioden. Blant annet var det flere saker der domfelte visste det var stor sannsynlighet for at han var smittet med HIV viruset på det tidspunktet han voldtok. Det var også flere ganger straffeskjerpene at de ikke hadde brukt prevensjon, og at de hadde holdt på like til sædavgang. I disse sakene var de fornærmede unge. Her var det nok risikoen for graviditet og kjønnssykdommer hos unge jenter som gjorde at dette ble straffeskjerpene. Det var også en av de domfelte som hadde truet vitner, en som hadde lagt skylden på en annen gutt, en som hadde utnyttet at jenten var forelsket i han og en som over flere uker hadde observert fornærmede. Et eksempel fra en sak som hadde flere skjerpene momenter ved seg var Rt-1995-1001, her skrev Høyesteretts dommer Bugge:

”Det springer i øynene som sterkt straffeskjerpene at domfelte, som på gjerningstidspunktet var nær 22 år gammel, har forgrepet seg på en 15 årig jente, et barn uten seksuell erfaring, og har gjennomført samleie med henne like til sædavgang. () domfeltes handling var en grov integritetskrenkelse av en naiv forelsket og tillitsfull 15 åring, og at domfelte hadde rikelig tid til å besinne seg og avstå fra overgrepet.”¹⁰⁷

Som sitatet viser var det flere straffeskjerpene momenter ved domfelte i denne saken, der domfelte fikk et år og seks måneders fengsel. I 43 av de 95 sakene var kategorien ”Domfelte” straffeformildende. Det var de samme tingene ved domfelte som gikk igjen i denne perioden som tidligere. . Rusproblemer, rus i gjerningsøyeblikket, ”vanskelig barndom”, ”evnemessig svak”, og depresjon ble brukt til å forklare og formidle hvorfor domfelte var i stand til å utføre voldtekten. Men på grunn av økningen av ektepar og samboere i denne perioden, kom det også til momenter som sjalusi og vansker i parforholdet. Det var åtte saker der det var straffeskjerpene at voldtekten var planlagt på forhånd, mens det var fem saker der det var formildende at handlingen var en

¹⁰⁷ Rt-1995-1001

impulsiv handling. Det var som regel rus som forårsaket mangelen på impulskontroll. Men i denne perioden gikk denne kategorien kraftig ned i forhold til de to andre periodene. Kategorien ”Fornærmede” var straffeskjerpene i 41 av sakene. På samme måte som i de to første periodene var det også i denne perioden straffeskjerpene når fornærmede var ung og uten seksuell erfaring. Det var også fire fornærmede som var funksjonshemmet eller mentalt tilbakestående, og en som nettopp hadde giftet seg. I tre saker var kategorien ”Fornærmede” straffeformildende. To av dem hadde kysset og ”kost” med de domfelte i forkant av voldtekten, mens den siste saken skilte seg ut. Det var tidligere nevnte dom nr Rt-1990-85 (19-90), i denne saken hadde fornærmede tent på huset til domfelte, slik at han var innlagt på sykehus i fire uker på grunn av brannskader.

4.3.6 Motstanden og oppførselen til fornærmede

I de andre to periodene var det få opplysninger som ble gitt om de fornærmede, men for et høyt antall av dem ble motstanden deres gjort rede for. Dette endrer seg i denne perioden, både som jeg har nevnt tidligere ved at de fornærmede ble tildelt større plass i dommen, men også at det sjeldnere enn før blir informert om den motstanden hun gjorde mot voldtekten. Men selv om det var en nedgang i denne informasjonen var motstanden kommentert i 33 av de 70 dommene. Dette viser at fremdeles var dette en viktig faktor for Høyesterett. De gangene motstanden ble beskrevet var det enten at hun hadde gjort motstand, eller at hun ikke hadde turde å gjøre fysisk motstand ut av frykt for hva domfelte da skulle gjøre. Et eksempel på dette var i dom: Rt.1995-1001:

"Hun har forklart at samleiet var veldig vondt, og at det kjentes ut som hele kroppen skulle eksplodere. Hun fikk en kraftig blødning og hadde ved legeundersøkelser den 1. og 5. januar 1993 flere blåmerker på kroppen. Hun har forklart at hun var livredd, og at hun ikke fikk frem en lyd. Hun fryktet for hva tiltalte kunne komme til å gjøre med henne etterpå." ¹⁰⁸

I dommen over ble imidlertid oppførselen hennes i forkant straffeformildende for domfelte, fordi hun hadde kysset med domfelte og latt han kle av henne genseren. Med kriminaliseringen av grov uaktsom voldtekt i 2000, var det et politisk mål å styrke kravet til samtykke, og ikke legge så mye vekt på jentenes motstand og oppførsel. Ved å styrke kravet til samtykket ”plasserte” politikerne ansvaret for voldtekten hos domfelte. Kvinnene skulle ikke lenger bli vurdert ut fra hvor flinke de var til å drive ”offerprevensjon”, men mennene skulle forsikre seg om at kvinnene ønsket samleie. Hvis mennene hadde feiltolket en situasjon der han *burde* forstått at hun ikke ønsket dette, var det regnet som grov uaktsom voldtekt. Derfor ble motstanden mindre viktig for Høyesterett, når de skulle vurdere om det var en voldtekt.

Jeg skal nå gå over til å se på de sakene der oppførselen til fornærmede ble nevnt og se hvordan dette ble kommentert. I de tilfellene der det var sagt at det var en overfallsvoldtekt av en ukjent

¹⁰⁸ Rt-1995-1001

person som plutselig grep fatt i fornærmede og voldtok henne, ble gjerne situasjonen kvinnen befant seg i nevnt. For eksempel var det to stykker som jogget, en gikk tur, en var på vei til jobb, en holdt på å låse seg inn i huset sitt, en gikk av bussen og en hadde vært på samling i kirken. I disse eksemplene kom voldtekten helt uventet på kvinnene, da de befant seg i en situasjon de ikke anså som risikofylt. Det var seks kvinner som ble voldtatt etter en krangel med sin tidligere partner midt i en bruddfase. Her var kvinnens oppførsel noen ganger nevnt i forbindelse med at han hadde ønsket samleie, men at hun hadde avist ham. Dette hadde ført til at han ble sint og gikk til angrep. Det var også flere av de fornærmede som hadde truffet overgriperen på fest/utested eller på byen der begge hadde drukket alkohol. Her var det et skille i de sakene der fornærmede hadde kysset og hatt erotisk kontakt med domfelte, og der fornærmede og domfelte ikke hadde hatt dette. I de sakene der partene hadde snakket sammen ble alkoholen og stedet de hadde truffet hverandre på, kun beskrevet som en del av hendelsesforløpet. Mens i noen av de sakene der fornærmede hadde kysset med domfelte i forkant, ble dette diskutert i forhold til hvor alvorlig voldtekten hadde vært og hvilken straff som skulle gis. Men samtidig var det også eksempler på at partene hadde kysset uten at dette ble kommentert. En annen endring var at i årene fra 1945-1985 ble uttrykket ”hun hadde ikke gitt domfelt grunn til å tro innlating” brukt for å vise at kvinnen ikke hadde oppført seg på en måte som villedet mannen, men etter 1985 var dette forsvunnet.

I denne perioden var det også noen andre faktorer som gikk igjen på straffeutmålingen. Det var flere ganger straffeskjerpende at overgrepene hadde vart over flere timer, blant annet var det et overgrep som hadde vart i 16 timer.¹⁰⁹ Det var også flere ganger de domfelte hadde filmet og tatt bilder av overgrepet noe som Høyesterett mente var en ytterligere fornædelse av de fornærmede. Det var også i noen saker at det var formildende at det var gått lang tid siden voldtekten hadde skjedd.

4.3.7 Høyesteretts syn på seksualitet og voldtekt i årene fra 1985-2005

I denne perioden ble ikke den mannlige seksualiteten diskutert som årsak til voldtekten, slik som i de andre to periodene. Det var kun en dom i denne perioden der et seksuelt motiv ble eksplisitt nevnt. Her hadde en mann utsatt en tilbakestående jente for flere seksuelle voldelige handlinger, og drept henne for å skule hva han hadde gjort. I denne saken skrev Høyesterettsdommer Gjølstad ”Tiltalte valgte henne bevisst ut som et objekt for sin trang til seksuelle eksperimenter, fordi han forsto at hun var tilbakestående og ikke ville gjøre motstand”¹¹⁰

I de sakene domfeltes seksualitet ble diskutert, var det i forhold til om de hadde en avvikende seksualitet. Blant annet var det en mann som ble sagt å ha en avvikende seksuell legning, da han

¹⁰⁹ Rt-1994-331

¹¹⁰ Rt-1990-1157 (389-90)

hadde en trang til å blotte seg for fremmede.¹¹¹ Det ble også i to andre dommer henviste til seksualiteten til de domfelte. I en sak med tre overgripere, ble de domfelte beskrevet som seksualfikserte. Dette ble sagt i forbindelse med at alle tre pleide å ha ”partnerbytte” og samleie med flere samtidig, og Høyesterett mente de burde derfor vært klar over faren for at de hadde en smittsom kjønns sykdom.¹¹² Her var ikke seksualiteten deres lagt til grunn for at de voldtok.

Jeg ser imidlertid at i løpet av årene 1985-2005 skjedde det en endring i årsaksforklaringen Høyesterett hadde på voldtekt. Nå ble motiver som sjalus, ydmyking, og et ønske om makt og kontroll over fornærmede, også sett på som forklaringer, ved siden av seksuelle motiver. For selv om den mannlige seksualiteten ikke direkte ble diskutert som årsak, viser måten enkelte av de fornærmede ble diskutert på, at de fortsatt ble vurdert ut i fra hvilke seksuelle forhåpninger mennene kunne ha til dem. Dette kommer jeg nærmere tilbake til i drøftingskapitlet, der jeg også diskuterer grunnen til at det ble en utvidet forståelse for årsakene til voldtekt.

Lovendringen viser at hvilke handlinger som var regnet som voldtekt endret seg. I årene fra 1945 frem til 1985 var de seksuelle handlingene som var omtalt at manne med makt hadde ført sin penis inn i kvinnens vagina og noen ganger også i rektum. Eller han hadde tvunget henne til å utføre seksuelle handlinger med han, som suging eller beføling av hans penis. I årene 1945-1970 var dette handlinger som var skjedd i tillegg til voldtekt til samleie, og det var ingen som ble dømt kun for ”utuktig omgjængelse” som det sto i lovteksten, i de 27 dommene jeg har analysert for disse årene. I årene 1970-1985 var det derimot en mann som ble dømt for ”utuktig omgang” som det da het. Han hadde tvunget en kvinne til oralt samleie og til å runke han. Selv om dette ble dømt etter § 192 ble ikke ordet voldtekt brukt om handlingen i dommen. I 1999 utalte Høyesterettsdommer Oftedal at oralt samleie skulle sidestilles med vaginalt samleie i rettslig forstand.¹¹³ I årene 1985-2005 var det langt flere ulike handlinger som ble kalt for voldtekt, enn i periodene før. For eksempel ble det dømt som voldtekt når en person hadde innført sine fingrer, en flaske eller andre gjenstander i en jentes vagina. Det var også en kvinne som ble dømt for å ha slikket på en sterkt beruset jentes underliv, samtidig som to menn hadde utført seksuelle handlinger med jenten. Det var særlig lovendringen i 2000 som førte til en utvidelse av hvilke handlinger som skulle dømmes som voldtekt. Blant annet var det i 1999 flere ungdommer av begge kjønn som i Lagmannsretten var dømt for voldtekt av en skolevenninne. Ungdommene hadde blant annet tvunget henne til å føre stearinlys og steiner inn i sin egen vagina. Under disens opphevet Høyesterett denne dommen, fordi flertallet mente handlingen ikke kvalifiserte til voldtekt, på grunn av at det ikke hadde vært fysisk kontakt mellom

¹¹¹ Rt 1990-551(171-90)

¹¹² Rt-2004-1902

¹¹³ Rt-1999-919

partene. Ungdommene ble dømt for den volden de hadde brukt, men dette var etter paragrafer som gav lavere straff en § 192.¹¹⁴ I 2003 var det en lignende dom oppe i Høyesterett, og da kvalifiserte disse handlingene til voldtekt.¹¹⁵

4.4 Hva kjennetegnet denne perioden?

For kort å oppsummere årene fra 1985 til 2005, var det synlig at flere av de endringene som begynte i forrige periode fortsatte i denne perioden. Det var i hovedsak et skifte i hvor Høyesterett hadde fokus for å fastsette om hvor alvorlig voldtekt hadde vært. Blant annet ble kvinnene mer interessante som personer for Høyesterett, og det kom frem langt flere opplysninger om dem enn tidligere. Dårlig rykte og seksuell erfaring hos kvinnene, ble ikke lenger kommentert negativt av Høyesterettsdommerne. Samtidig var det ikke lenger straffeformildende at kvinnene hadde drukket alkohol, eller oppholdt seg frivillig sammen med en ukjent mann. Men samtidig var det et skille i hvor alvorlig Høyesterett anså voldtekt i forhold til hvilken *relasjon* det var mellom partene. Det var mer skjepende å bli voldtatt av en ukjent mann som plutselig overfalt, enn av en mann som kvinnen hadde flørtet med og kysset med i forkant. Dette skillet ble ytterligere styrket av Cowards uttalelser i 1994, der hun delte voldtekt inn i tre grads kategorier. Her var overfall av ukjent overgriper mest alvorlig, med voldtekt etter restaurant besøk, og tidligere samlivspartnere mindre alvorlig.¹¹⁶ Men som overskriften på dette kapitlet hetter ble det mindre fokus på hvor flinke kvinnene hadde vært til å drive offerprevensjon og det ble et økt fokus på at partene hadde samtykket til samleie. Dette førte til at mennene i større grad enn tidligere ble ansvarliggjort for å ha presset kvinner til seksuelle handlinger de ikke hadde ønsket.

¹¹⁴ Rt-1999-1718

¹¹⁵ Rt-2003-1455

¹¹⁶ Rt-1994- 1552

5 Hvordan har domstolene behandlet voldtekt i årene 1945-2005

Jeg skal i dette kapitlet diskutere om de tre hypotesene jeg presenterte innledningsvis har vært gyldige i forhold til den norske domstolens behandling av voldtekt i årene 1945-2005.

5.1 Hypotese A

”Domstolen har en klar oppfating av hva som kan regnes som voldtekt. Denne oppfatingen har forandret seg over tid, men fastsetter til enhver tid hvilke kriterier domstolen vurderer fornærmede og domfelte opp i mot når de vurderer en eventuell voldtekt.”

I hypotesen er det to momenter som peker seg ut. Det første er at domstolen har en klar oppfatning av hva som er en voldtekt. I forskningslitteraturen hevdes det at ved siden av det som står i lovteksten om hvilke handlinger som kan dømmes som voldtekt, har domstolene samtidig en oppfatning av hvordan et reelt voldtektsoffer er, hvor voldtektene skjer, hvilke menn som voldtar, hvorfor de gjør det, og lignende oppfatninger som danner grunnlaget for hvilke kriterier domstolen vurderer domfelte og fornærmede opp i mot. Jeg har sett på hvilke kriterier Høyesterett så etter når de vurderte alvorligheten av voldtekten og hvor lang straff som skulle gis. Før jeg diskuterer hvilke kriterier som ble stilt til de fornærmede og domfelte, vil jeg først diskutere hvilke årsaksforklaringer Høyesterett hadde på voldtekt. Til slutt i drøftingen av denne hypotesen prøver jeg å forklare de endringene jeg finner i Høyesteretts behandling av voldtekt.

5.1.1 Hvilke årsaksforklaringer hadde Høyesterett på voldtekt?

Jeg finner at i årene fra 1945-1985 dømte Høyesterett ut fra et syn om at voldtekt var et resultat av mannens seksuelle behov, og ønske om å tilfredsstille sin seksuelle lyst. Dette mener jeg både på grunnlag av at i de sakene der det ble diskutert en årsak var det seksuell lyst og mannlige drifter som ble nevnt, men også på grunn av den måten hendelsesforløpet og de fornærmede ble diskutert på i dommene. Kvinnene var interessante for å belyse om domfelte kunne ha hatt grunn til å forvente samleie med henne. Det var flere ganger Høyesterett mente mannen kunne ha hatt grunn til å tro dette, på grunn av hvordan kvinnen fremsto som person og ikke på grunn av at hun hadde uttrykket et slikt ønske. Det fremsto også som at når den seksuelle driften var aktivert hos mannen ble hans impuls kontroll og dømmekraft svekket, og han ble oppfattet som om han var i en rustilstand. Det var flere eksempler på saker der det var straffeformildende at domfelte hadde dårlig impuls kontroll på grunn av sterk seksuell opphisselse, ofte i kombinasjon med alkohol. Dette var forsvunnet vekk i årene 1970-1985, men også i disse årene var den seksuelle driften fortsatt oppgitt i flere saker som direkte årsak til at domfelte hadde voldtatt kvinnen.

Jeg finner at også i forarbeidet til lovendringene i 1927 og 1963 ble den mannlige seksualiteten oppgitt som årsak til voldtekt. Blant annet var det et argument i 1927 at en høy minstestraft kunne virke som en bremsekloss på mannen, og satt på spissen håpet straffelovutvalget at mannen ville vurdere straffen for streng til at det lønnet seg å gjennomføre voldtekten. Dermed ville det skje en nedgang i antall voldtekter. Fortsatt ville det være menn som ikke ville kunne kontrollere seg, men hos de aller fleste ville en så streng reaksjon føre til at de ikke gjennomførte voldtekten.¹¹⁷ Straffelovrådet i 1963 viste til at det innenfor det psykologiske fagmiljøet var uenighet om det var lav eller høy kjønnsdrift som var årsaken til at noen menn voldtok, men det var tydelig at årsaken ble sett som den mannlige kjønnsdriften i seg selv.¹¹⁸

I den siste perioden endret imidlertid årsaksforklaringene seg noe. Fortsatt var det saker som ble ansett som et utfall av mannlig seksualitet, men det var også flere voldtekter som ble sett i sammenheng med domfeltes behov for makt og kontroll over fornærmede. Det var særlig i de tilfellene partene hadde hatt et langvarig seksuelt forhold at denne måten å forklare voldtekten på kom frem. Disse sakene synliggjorde at domfeltes handlinger og oppførsel ikke kunne forklares alene som seksuelt motivert. Særlig siden flere av disse kvinnene kunne fortelle om årevis med mishandling og kontrollerende oppførsel hos mannen, og flere av kvinnene ble voldtatt som en avslutning på en krangel. Et eksempel var et ektepar som opprinnelig var fra Libya, og der mannen selv oppga at han voldtok konen for å sette henne ”på plass”, siden hun krenket hans rolle som muslimsk mann ved sin måte å leve på i Norge.¹¹⁹ Parallelt med at denne årsaksforklaringen bredte om seg innenfor Høyesterett, ble det forsket på maktfordeling mellom kjønnene, kvinneundertrykking og seksualitet innenfor den akademiske forskningen. Den nye kvinnebevegelsen og kritesenterbevegelsen argumenterer også imot oppfatningen av at voldtekt var en slags seksualitet, men at det måtte sees som en form for kvinneundertrykking og utfall av patriarkalske maktstrukturer.¹²⁰

Etter lovendringen i 2000 var det en utviding i hvilke handlinger som ble regnet som voldtektshandlinger, dette mener jeg førte til at årsaksforklaringen til Høyesterett utvidet seg ytterligere.¹²¹ For eksempel i sak Rt-2003-1455 var det en jente på 15 år som ble utsatt for omfattende mishandling av flere skolekamerater, av begge kjønn. Her var årsaken til voldtekten at ungdommen ønsket å ydmyke, straffe og trakassere jenten ved å tvinge henne til å utføre seksuelle

¹¹⁷ Ot. Prop. nr 8 (1927)

¹¹⁸ Innstilling fra straffelovrådet (1960)

¹¹⁹ Rt-1987-791 (202-87)

¹²⁰ Lykkjen:1976

¹²¹ Se punkt 4.1

handlinger med seg selv, fordi de ikke likte henne. Det var ingen seksuelle motiver bak handlingen men de seksuelle handlingene var ment for å fornedrige jenten ytterligere.¹²²

Det som taler i mot at det kun var mannlig seksualitet som var sett på som årsak til voldtekt fra 1945 til 1985, var måten de domfelte ble diskutert på i forhold til straffen. Når domfelte selv ble sett på som en formildende faktor for straffen, var det ytre faktorer som var lagt til grunn for at mannen hadde voldtatt, som for eksempel depresjon, rus eller vanskelig barndom. Jeg mener disse momentene ble diskutert i forhold til hvor ansvarlig mannen egentlig var for de handlingene han hadde gjort. Jeg mener imidlertid ikke at det er noen motsetning mellom disse to årsaksforklaringene på grunn av måten de blir brukt på av Høyesterett. De hadde ulik funksjon og de påvirker ikke hverandre. For de fornærmede og selve voldtektssituasjonen ble vurdert opp mot et syn om at voldtekten var et utfall av mannlig seksualitet, men når straffen skulle settes ble den domfelte vurdert ut fra hvor mye skyld han selv hadde, og hvor mye som kunne forklares med ytre faktorer som hadde gjort han i stand til å begå voldtekten. Men der jeg finner en utvikling og endring i den årsaksforklaringen som Høyesterett hadde til hvorfor menn voldtok, men det var liten endring i den andre forklaringen som ble brukt for å fastsette hvor skyldig domfelte var for sin handling.

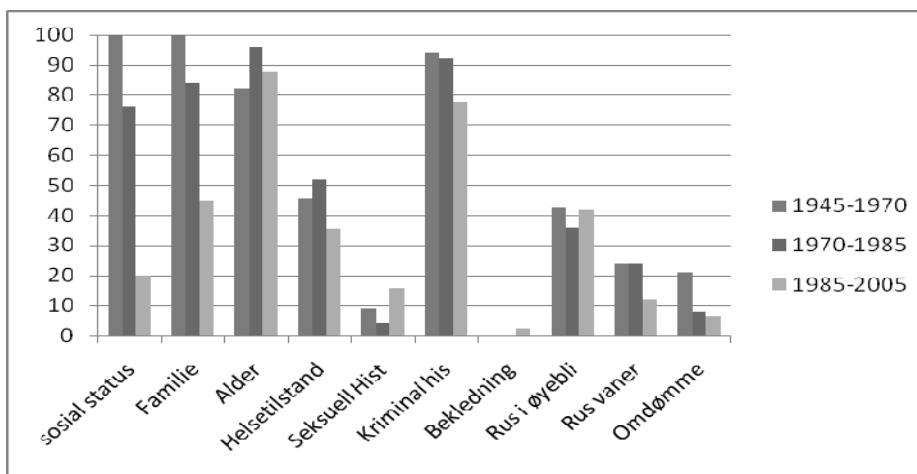
5.1.2 Domfelte som offer

I juni i 1979 holdt Tove Stang Dahl et foredrag på Det Nordiske Kriminalistmøte i Oslo, som året etter ble trykket i Nordisk tidsskrift for Kriminalvidenskap. Her hevdet hun at både innenfor kriminologien og kriminalpolitikken var ikke ofrene interessante. Det var en sterk ”lovbryterorientering” innenfor disse feltene som hadde bidratt til en økt forståelse for hvem lovbrysterne var, og hvorfor det ble begått kriminelle handlinger. Videre hevdet hun at i Norge hadde det rådet en forståelse for lovbrysterne som ressursvake mennesker, som trenger mer hjelp enn de trenger straff. Dette finner jeg igjen i voldtektsdommene for hele perioden 1945-2005, ved at ytre omstendigheter ble brukt for å forklare hvorfor domfelte var i stand til å voldta, og disse omstendighetene gjorde at han til dels ble fratatt ansvaret for den handlingen han hadde gjort. Ut fra det Stang Dahl hevder mener jeg det er grunn til å anta at denne måten å vurdere de domfelte sin ansvarlighet på, ikke var enestående for voldtektsforbrytelsen, men at det var en generell tendens i straffesakene. Men som Stang Dahl poengterte var de fornærmede som regel kvinner i sedelighetssakene, og de domfelte var som regel menn. Derfor ble kjønns skillet mellom partene en viktig faktor i disse sakene.

¹²² Rt-2003-1455

Jeg har laget en oversikt over hvilke opplysninger som ble gitt om de domfelte for alle tre perioder, som viser hvor ofte de ulike kategoriene ble opplyst om i dommene, i de ulike årene. Dette diagrammet viser tydelig at det var en nedgang i flere av kategoriene, og er med på å underbygge at fokuset flyttet seg fra kun å se på domfelte til også å begynne å vektlegge andre momenter.

Diagram 1. Opplysninger om de domfelte i årene 1945-2005



(kilde Egne gjennomganger av Høyesterettsdommene 1945-2005. Alle tallene er oppgitt i prosent)

Jeg finner at den *lovbryterorienteringen* og mangelen på interesse for offeret som Stang Dahl viste til i 1979, gjenspeiles i Høyesterettsdommene frem til 1985. Jeg finner at hovedfokuset helt klart var på domfelte, hvem han var, hvorfor han hadde voldtatt og om han kunne komme til å gjøre det igjen. I disse årene var det vanlig å få oppgitt sosial status, familieforhold, alder og kriminalhistorien for domfelte i de fleste dommene. Jeg mener også at måten de domfelte ble diskutert på, og de momentene tilknyttet domfelte som ble ilagt straffe verdi, førte til at de ble sortert ut i tre grupper av lovbytere:

Første gruppe: Her ble mennene fremstilt som resurssvake på grunn av en vanskelig barndom, rusproblemer, psykiske vansker, problemer i hverdagen og lignende. Disse momentene var sett på som formildende og jeg mener de var med på å frata dem noe av ansvaret for voldtekten. Satt på spissen ble de domfelte flere ganger fremstilt som de *egentlige* ofrene i saken, og at voldtekten var en konsekvens av at de var dette.

Andre gruppe: I denne gruppen finner vi de domfelte som ikke var ofre men som hadde straffeskjerpene momenter ved sin personlighet, som for eksempel at de var følelseskalde, kyniske, hensynsløse, uten evne til å føle empati og lignende. I denne gruppen fantes de mennene som bevisst og planlagt hadde "skaffet seg et offer for sin kjønnsdrift" eller brukt uskyldige jenter for

”seksuelle eksperimenter”. Gjentakelsesfaren blant denne gruppen ble ansett for å være stor og det var derfor flere av disse som fikk sikring for å skjerme potensielt nye ofre fra dem. Dette kan være noe av forklaringen på hvorfor straffene i perioden 1970-1985 lå høyere enn perioden før og etter, da flere av gjerningsmennene i denne perioden var plassert i denne gruppen. Dette underbygges også av den høye bruken av sikring i perioden, og at det sjelden ble gitt deldommer eller betinget fengsel. De mennene som drepte sine ofre i ettertid av voldtekten var også innenfor denne gruppen av domfelte.

Tredje gruppen: I denne gruppen finner vi de domfelte som Høyesterett la til grunn at hadde feiltolket kvinnene, og at voldtekten de hadde begått ikke var så alvorlig. Kvinnene de hadde voldtatt ble ofte sett på som delvis ansvarlig for voldtekten på grunn av sin oppførsel og seksuelle vandel. Disse guttene var ofte unge og hadde attester fra arbeidsgivere og lignende som kunne fortelle at voldtektshandlingen gikk helt i mot hvordan de pleide å oppføre seg, og at de egentlig var ordentlige gutter. Enkelte av de mennene som hadde voldtatt sine ektefeller i en bruddfase kom også i denne gruppen, da de aldri tidligere hadde oppført seg på en slik måte. Mennene i denne gruppen ble ansett å ha liten fare for gjentakelse. Det var ingen klare grenser mellom denne gruppen og den første, fordi noen av de domfelte i denne gruppen også ble ansett som et offer for ytre omstendigheter, som for eksempel rus og sjalusi. Denne inndelingen av de domfelte fant jeg ingen vesentlige endringer i for hele perioden 1945-2005.

5.1.3 Offertroverdighet – kvinnens ansvar 1945-1970

I hypotesen er det en påstand om at domstolene diskuterte kvinnene ut fra sin forståelse av voldtekt. Det som underbygger denne påstanden for årene 1945-1970 er at i de sakene der det var opplysninger om kvinnene, var det opplysninger som sa noe om hvor sannsynlig det var at domfelte kunne ha forventet samleie med henne. Kvinnens ærbarhet var viktig for å fastsette hvor mye skyld hun selv hadde til voldtekten. Dette var fordi Høyesterett mente at voldtekt var utfall av mannlig seksualitet og at det var ønsket om seksuell tilfredsstillelse som drev menn til å voldta. Dermed ble hennes rykte, seksuelle vandel og oppførsel mot domfelte brukt for å fastsette hvilke forventninger domfelte kunne ha hatt til henne. Hvordan hun hadde opplevd voldtekten og hvordan den hadde rammet henne i ettertid var mindre viktig. Høyesterett diskuterte ikke voldtekt som et alvorlig brudd for kvinnen, men den ble kun diskutert i forhold til hvorfor domfelte hadde utført den. Jeg mener at de tingene som ble formildet om kvinnene i dommen, i hovedsak var formildet for å styrke eller svekke troverdigheten i at domfelte hadde trodd hun kunne være villig til samleie. Jeg finner at det var nok at han trodde hun kunne være villig til dette på grunn av den oppfatningene han hadde av henne, og ikke nødvendigvis på grunn av hvordan hun hadde oppført seg. For eksempel var det nok

å hevde at hun hadde dårlig rykte og seksuell erfaring med andre menn for å svekke hennes troverdighet. Dette mener jeg styrker hypotesen. Blant annet var det i en sak særlig straffeskjerpene at to domfelte voldtok en kvinne, på tross av at hun hadde opplyst at hun var gift og hadde barn. Her finner jeg at kvinnen hadde troverdighet som offer i kraft av å være en gift kvinne, fordi det fremsto som lite sannsynlig at en gift kvinne som var ute og gikk tur, skulle ha vært villig til å seksuelt tilfredsstille to gutter hun ikke kjente. Et annet eksempel er de sakene der det nevnes at jenten var uten seksuell erfaring. Her mener jeg at hennes jomfruelighet gav henne troverdighet som offer fordi det fremsto som mindre sannsynlig at disse jentene skulle ha vært villige til å ha samleie med en eller flere gutter, i forhold til en jente som tidligere hadde hatt samleie. I de sakene der det var en stor aldersforskjell mellom partene, tolker jeg det som at det var en vurdering fra Høyesterett at det var unaturlig for en jente på mellom 14 til 20 år og ønske å ha samleie med en vesentlig eldre mann, eller motstat at en kvinne på nærmere 70 år skulle ønske samleie med en gutt på 20.¹²³ Derfor talte aldersforskjellen til fordel for fornærmedes troverdighet.

Det som svekker hypotesen i den første perioden er at jeg *ikke* finner at kvinnene som person ble vurdert oppimot om hun var voldtakbar eller ikke, noe som i stor grad kan forklares med at dette allerede var vurdert av lagmannsretten. Angående de kvinnene der det var tydelig at Høyesterett mente at de ikke var ærbare kvinner og at de hadde satt seg selv i en utsatt posisjon, ble de likevel trodd på at de var blitt voldtatt. Det fremstår som at de på tross av sin manglende ærbarhet ble sett på som et troverdig voldtektsoffer. Det som imidlertid styrker påstanden om at ikke alle kvinner var sett på som reelle voldtektsofre, var mangelen på kvinner som hadde levd i et forhold eller ekteskap med domfelte, og fraværet av prostituerte kvinner i disse årene mellom 1945-1970. Det var heller ingen kvinner som tilhørte domfeltes private sfære, som nære venner, eller familiemedlemmer. Nå var det nok en del av voldtekt utført mot egne barn som ble ført under § 195, men det var først i neste periode at familie som søsken, nieser og lignende ble en del av materialet. Dette er trolig grunnet i de tabuer rundt overgrep i hjemmet, som var sterkere på denne tiden. Vold og voldtekt i hjemmet, ble ikke diskutert i stor grad i offentligheten før den nye kvinnebevegelsen satte søkelys på det.

5.1.4 Begynnende endringer i årene 1970-1985

Det som styrker hypotesen i årene 1970- 1985 var at på samme måte som i første periode var det straffeskjerpene for mannen når fornærmede var fremstilt som ærbar, og når hun ikke hadde gitt domfelte noen grunn til å tro at hun ønsket å innlate seg med han. Det kom tydelig frem i måten kvinene ble diskutert på at kvinner som hadde seksuell erfaring, dårlig rykte eller som hadde

¹²³ Se punkt 2.3.4

drukket alkohol fortsatt ikke passet inn i Høyesterett sitt bilde av et ærbart voldtektsoffer. Det var fortsatt i flere saker straffeformildende når Høyesterett fant at kvinnene hadde negative momenter ved seg som dårlig rykte og seksuell erfaring. Samtidig var det flere saker der det eksplisitt ble diskutert i dommen at slike negative momenter ikke skulle påvirke straffen. Det var også i flere saker at kvinnene fikk påpekning for at de hadde hatt en uforsiktig oppførsel, som for eksempel at de hadde haiket eller blitt frivillig med en mann hun ikke hadde kjent mer en noen timer, men der det likevel ikke var trukket frem som straffeformildende. Men var dette en svekking av hypotesen? Nei jeg syntes ikke dette svekker hypotesen. For fremdeles ble disse kvinnenes oppførsel kommentert negativt av Høyesterett, og Høyesterett ga disse kvinnene delvis skyld for at voldtekten kunne skje. Det var også fortsatt negativt når kvinnene hadde seksuell erfaring og dårlig rykte og begrunnelsen som ofte var gitt for hvorfor dette ikke skulle påvirke straffen, var den brutale karakteren voldtekten ellers hadde hatt. Det var ikke fordi disse momentene ikke hadde betydning lenger. Andre ganger var det fordi forsvarernes påstander om at jentene hadde dårlig rykte eller seksuelle erfaringer ikke var godt nok kartlagt til at de kunne ha betydning.

Jeg mener også at den kritikken som ble fremmet av kvinnebevegelsen styrker hypotesen. Kritikken gikk i stor grad på at kvinnebevegelsen mente at de spørsmålene som ble stilt kvinnene om seksuell vandel og oppførsel, var irrelevant for å klarlegge at det virkelig dreide seg om voldtekt. Siden kritikken ble tatt til etterretning av Justisdepartementet og senere regjeringen, viser det at kritikken var begrunnet, noe som også styrker min hypotese. Men selv om kvinnene fortsatt ble veid opp mot en ærbarhets mal, finner jeg at årene 1970 til 1985 var preget av å være i en endringsprosess. Det var både en begynnende tendens til å gi kvinnene mer spillerom i det offentlige rom, men også en endring i hvem som kunne bli sett på som et voldtektsoffer, ved at det var to kvinner i denne perioden som hadde vært gift med overgriperen. I den første av disse sakene som var i 1971, skrev Høyesterett at de ikke trengte å ta stilling til om en ektemann kunne dømmes for voldtekt av sin kone, fordi kvinnen hadde tatt ut separasjon da voldtekten han ble dømt for skjedde. Høyesterett diskuterte ikke de andre voldtektene han hadde utført mens de var gift.¹²⁴ Dette viser at voldtekt innenfor ekteskapet også i denne perioden var sett på som problematisk i strafferettslig sammenheng. I den andre saken som var fra 1974 ble mannen dømt for voldtekt han hadde utført mens partene var gifte, og Høyesterett fastslo at det lå ingen hindringer i lovteksten for at ektemenn kunne dømmes etter § 192. Denne dommen hadde stor betydning for at også de som var gift med voldtektsmannen kunne bli sett på som voldtektsoffer. Men det skulle gå helt til 1987 før neste voldtektssak med ektepar kom opp for Høyesterett.¹²⁵

¹²⁴ Rt-1971-873

¹²⁵ Rt-1974-1121

5.1.5 Årene 1985-2005: Gamle kriterier blir erstattet med nye

I årene etter 1985 og frem til 2005, fortsatte endringene fra den andre perioden. Blant annet var det ingen saker i disse årene der det var straffeformildende at kvinnen hadde seksuell erfaring, at de hadde drukket alkohol, eller hadde dårlig rykte. Kvinnene ble tildelt langt større oppmerksomhet enn før i domspapirene, og hvordan voldtekten hadde rammet henne i ettertid ble mer interessant i forhold til straffeutmålingen. Dette vises også ved at der fornærmedes ettervirkninger var nærmest uinteressante i den første perioden, ble de nå den største straffeskjerpene kategorien. Men betyr dette at i tredje periode var det ikke lenger hold i hypotesen? Nei det mener jeg ikke. Jeg finner at det også i årene 1985-2005 var synlig at domstolene hadde en oppfatning av hvordan et riktig voldtektsoffer skulle være. For på samme måte som i årene fra 1985 -2005, var det positivt at jentene var uten seksuell erfaring, og at de ikke ved sin oppførsel eller stedet de hadde oppholdt seg på hadde gitt domfelte noen ”grunn til å tro innlating”. Det tok seg bedre ut for fornærmede når hun kom i retten om hun hadde blitt overfalt av en fremmed mens hun var og jogget i skogen, enn hvis hun hadde blitt med en gutt hun var forelsket i hjem og der kysset med han. En annen grunn til at jeg mener hypotesen fortsatt var gyldig, var at i de sakene der negative momenter tilknyttet fornærmede ikke var en straffeformildende faktor, var det sagt i dommen at denne faktoren ikke skulle ha noe å si for alvorligheten av voldtekten. Så sent som i 2003 ble det i en dom diskutert at fornærmede som var prostituert hadde samme krav på rettsvern som andre kvinner, med henvisning til at dett var diskutert i forarbeidet til lovendringen i 2000.¹²⁶ Siden det ble poengtert at også prostituerte kvinner hadde krav på samme rettsvern som andre kvinner, viser det at det fortsatt var et problem innenfor domstolen å se prostituerte som reelle voldtekts ofre.

Sammen med at det var en dramatisk økning i domsmaterialet av parter som hadde levd sammen eller hatt et langvarig seksuelt forhold med hverandre, endret kriteriene seg i forhold til hva Høyesterett så etter når de vurderte hvor alvorlig voldtekten hadde vært. De sakene der partene hadde levd i et forhold sammen, kunne grovt sett deles i to. Den første gruppen var der fornærmede i en årrekke var utsatt for mishandling og seksuell vold av sin partner. Her kom de domfelte under den gruppen menn som ble fremtalt som kynisk, dominerende og hensynsløse og voldtekten ble ansett for å være alvorlig. I disse sakene kom maktperspektivet tydelig frem, da denne mishandlingen og de handlingene som de fornærmede var utsatt for vanskelig kunne forklares ut fra seksuell lyst. Blant annet var det en kvinne som var tvunget til å ha samleie med ekteparets hund.¹²⁷ I den andre gruppen var de fornærmede som kort tid i forveien hadde gått i fra mannen, og han hadde voldtatt henne en eller to ganger i bruddfasen. Det gikk her igjen at partene hadde kranglet og

¹²⁶ Rt- 2003-196

¹²⁷ Rt-1974-1121

hun hadde avvist hans seksuelle tilnærmelser. Det ble fremstilt som om mannen handlet ut fra sjalusi og avmaktsfølelse, og at voldtekten ga dem tilbake følelsen av makt og kontroll over partneren. Høyesterett konkluderer ikke så direkte som jeg tolker dem her, men de oppgir sjalusi og frustrasjon over å ha blitt avvist av sine tidligere partnere som årsak til voldtekten, og som en straffeformildende faktor. Disse domfelte kom under den gruppen menn der voldtekten ble sett på som en handling som var i strid med hans natur, og vanlige oppførsel. Jeg finner at i disse sakene gikk det igjen en oppfatning om at det ikke var like ille å bli voldtatt av en seksuelt kjent person som en fremmed, og at disse voldtektene derfor ikke var så alvorlige.

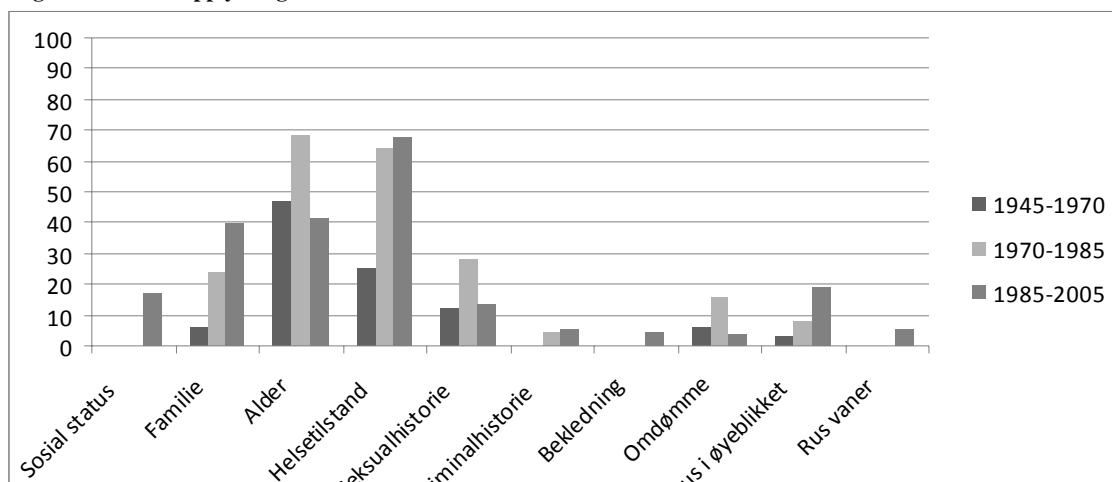
I 1994 forsterket Høyesterettsdommer Coward dette ved å dele voldtektene inn i tre kategorier. Dette gjorde hun ved å si at det var en forskjell på alvorligheten av ulike typer voldtekt, og hun delte inn i: overfallsvoldtekt av fremmede, de som ble voldtatt etter restaurantbesøk, og der partene var tidligere seksualpartnere.¹²⁸ Selv om skillet hadde vært der gjennom hele perioden, var hennes uttalelser med på å skape en enda tydeligere uttalt rangering. Både i forhold til hvor alvorlig voldtektene var og hvor strenge straffer som skulle gis. Det var flere høyesterettsdommer i tiden etter som henviste til denne dommen og brukte den som argument for å sette opp eller ned straffen, ut fra hvilken kategori voldtekten lå innenfor. Men i 2002 begynte Høyesterett selv å kritisere denne praksisen, og det ble nå sagt at det måtte gis en streng straff også når det var tidligere samboere involvert.¹²⁹ I dom Rt-2004-1556 ble temaet igjen diskutert. Her ble det sagt at straffene i saker med ”familievold” måtte økes siden det den siste tiden var satt søkelys på at det var en stor psykisk påkjenning å leve sammen med en voldelig partner, og at disse kvinnene levde i konstant frykt for nye overgrep.

Jeg har under satt opp et diagram som viser hvordan de fornærmede som personer ble mer synlige i dommene utover i de tre periodene, og for å vise at det var en endring i hvor ofte det kom frem opplysninger om de fornærmede i dommene.

¹²⁸ Rt-1994-1552

¹²⁹ Rt-2002-1701 (373-2002)

Diagram 2. Hvilke opplysninger kom frem om de Fornærmede i årene 1945-2005¹³⁰



(kilde Egne gjennomganger av Høyesterettsdommene 1945-2005.)

Jeg har i teksten over argumentert for at det i alle tre periodene var hold i hypotesen, men at de kriteriene som de fornærmede og domfelte ble vurdert ut fra endret seg i takt med hvem som kunne dømmes for voldtekt, og hvem som kunne bli sett på som voldtektsofre. Jeg skal nå gå over til å se på den politiske påvikningen som lå bak endringene.

5.1.6 Kvinnebevegelsens innflytelse

Jeg har i løpet av arbeidet med denne oppgaven blitt overasket over hvor sterkt involvert kvinnebevegelsen har vært i forhold til de lovendringene som har vært i årene 1945-2005. Den første endringen som kom innenfor de årene jeg har studert, kom i 1963 etter press fra Norske Kvinners Nasjonalråd (NKN). De hadde sendt en henstilling om å sette ned minstestrafen fra tre til ett år for voldtekt, fordi de mente dette ville føre til at flere ble dømt.¹³¹ Nå var ikke NKN en *kvinnepolitisk* organisasjon i seg selv, de var en paraplyorganisasjon for ulike *kvinneforeninger* som ikke nødvendigvis var politiskorienterte. Men selv om de ikke kan sees som en del av en politisk kvinnebevegelse, var grunnen til at NKN sendte henstillingen et ønske om å gjøre noe med en problematikk som rammet kvinner og barn. I løpet av 1970 tallet vokste det frem en kritikk innenfor den nye kvinnebevegelsen av hvordan de fornærmede ble møtt av domstolen og i forhold til hvordan kvinnene ble mistenkeliggjort som ofre. Boken til Lykkjen som kom ut i 1976 oppsummerte denne kritikken. Hennes argumentasjon og analyser ble i stor grad lagt til grunn av Justisdepartementet når de gikk inn for å lovfeste rett til bistandsadvokat for voldtektsofre i 1981. Lykkjen plasserte seg selv innenfor den nye kvinnebevegelsen, men i tillegg var hun kriminolog og en del av det kvinnepolitiske miljøet som vokste frem innenfor academia, i de samme årene. Jeg

¹³⁰ Antall fornærmede per periode var: 1 periode: 32. 2 periode:25 og 3 periode:89

¹³¹ Se punkt 2.1.1

mener at det i denne saken var hennes forskertilhørighet som ga hennes argumenter tyngde ovenfor Justisdepartementet.

At de fornærmede ble mer synlige som ofre og personer i siste periode, mener jeg må sees i sammenheng med den kritikken som blant annet ble reist innenfor de juridiske fagene av blant annet Tove Stang Dahl, og den kjønnsforskningen som ellers skjedde innenfor academia. Blant annet ble faget Kvinnerett opprettet ved universitetet i Oslo i 1975.¹³² Her var et av formålene å styrke kvinnenes posisjon innenfor jussen, og å belyse ofrene i straffesakene. Det rullet en bølge av kvinne- og kjønnsforskning over academia i disse årene, blant annet som en følge av engasjementet i den nye kvinnebevegelsen. Flere av disse forskerne anså sin forskning som en forlengelse av sitt arbeid innenfor kvinnebevegelsen, mens for noen av forskerne var det viktig å vise uavhengighet fra kvinnebevegelsen for å styrke sin faglige troverdighet, og for å unngå den kritikken som enkelte innenfor academia rettet mot det nære båndet mellom kjønnsforskningen og kvinnebevegelsen.¹³³

En annen viktig bevegelse som vokste ut av kvinnebevegelsens arbeid var krisesenterbevegelsen. De første krisesentrene kom i Norge i 1978 og utover 1980-tallet fikk de innflytelse på politikerne og samfunnsdebatten.¹³⁴ Dette kom også tydelig frem i forarbeidet til rett til bistandsadvokat. Her ble krisesentrenes erfaringer og statistikker fremstilt som troverdig og viktig informasjon for Justisdepartementet. Krisesenterbevegelsen synliggjorde den skjulte volden som foregikk innenfor husets fire vegger, og brakte dermed denne problematikken ut fra det private og inn i den politiske offentligheten. Dette har nok gjort det lettere for kvinner som levde i et forhold til domfelte både å anmelde og å få mannen dømt for voldtekt.

Lykkjen med flere viser til at for kvinnebevegelsen var det viktig å få frem at voldtekt ikke handlet om seksualitet men om maktstrukturer og kvinneforakt, noe det etter hvert ble skrevet mye om både i Norge og internasjonalt.¹³⁵ Selv om Høyesterett aldri diskuterte maktperspektivet eksplisitt, finner jeg at de utvidet årsaksforståelsen sin og indirekte la maktperspektivet til grunn i enkelte saker. Særlig ble dette synliggjort i de sakene der det var ektepar involvert, fordi disse sakene vanskelig kunne forklares alene som et utfall av seksuell lyst. Blant annet var det en kvinne som flere ganger ble tvunget til å utføre seksuelle handlinger med en hund, noe som vanskelig kan sees på som annet

¹³² <http://www.jus.uio.no/ior/forskning/omrader/kvinnerett/>

¹³³ I forordet til boken *kvinnerens skyld* som kom ut i 1983, diskuterte Cecilie Høigård og Annika Snare forholdet mellom kjønnsforskerne og kvinnebevegelsen.

¹³⁴ www.krisesenteret.com

¹³⁵ Lykkjen: 1976

en utøvelse av makt og et ønske om å ydmyke. Jeg finner det vanskelig å si om det var kvinnebevegelsens argumenter, eller om det var voldtektssakene selv som førte til at Høyesterett gikk vekk fra å se voldtekt kun som utfall av seksuell lyst. Men jeg antar at det var en kombinasjon av forskning, politiske analyser og en bevisstgjøring på grunn av at det kom flere kvinner som var voldtatt av sin partner inn blant domsmaterialet.

Torstein Eckhoff ga i 1971 ut boken rettskildelære, der han diskuterte hvilke rettskilder som dommerne brukte når de utmålte straffen. Her trekker han inn reelle hensyn som rettskilde. Reelle hensyn er beslutninger som bygger på andre ting utenfor selve lovteksten eller den rettslige sedvanen. Eckhoff mente det var en praksis at dommerne tok slike reelle hensyn med i sine bedømminger, men at de ikke diskuterte dette åpent i dommen og at det derfor var en skult praksis. Han mente imidlertid at de reelle hensynene måtte inkluderes i tydeligere grad når straffeutmålingen ble kommentert.¹³⁶ Professor dr. Asbjørn Kjønstad skriver at reelle hensyn som rettskilde hadde vært diskutert av andre tidligere, men at de fikk gjennomslag med Eckhoffs bok. Kjølstad hevder at særlig vektleggingen av forarbeidet til lovene ble viktig å ta hensyn til som følge av Eckhoffs bok.¹³⁷ Ved gjennomlesingen av dommene finner jeg at det i alle tre periodene ble tatt hensyn til generalpreventive og allmennpreventive hensyn. Men det var først i 1994 i dom Rt-1994-1552, at det ble eksplisitt diskutert politiske reelle hensyn i dommene. I denne dommen diskuterte Høyesterettsdommer Coward aktors henvisning til at straffene for voldtekt måtte opp, og problematikken med mørketall. Etter denne dommen ble det derimot vanlig å diskutere straffenivået i saker med familievold, gruppevoldtekt og prostituerte. Mørketall, politiske mål og lignende ble nå også diskutert i dommene, og var uttalt med i vurderingen av straffen.

5.1.7 Statsfeminismen

Historikeren Anne Hilde Nagel har skrevet om politiseringen av kjønn i et historisk perspektiv.¹³⁸ Hun viser utviklingen i de politiske rettighetene til norske innbyggerne i forhold til T. H. Marshalls tre trinn for rettighetsinnflytelse i staten. Der første trinn er sivile rettigheter, andre er politiske rettigheter og tredje trinn er sosiale rettigheter. Først ved oppfyllelsen av alle tre trinnene kan man regne seg som et fullverdig medlem av staten. Nagel viser i sin artikkel at disse rettighetene ble oppnådd meget ulikt for kvinner og menn, der menn oppnådde sosiale rettigheter på 1700 tallet var det på 1800 tallet at kvinner fikk disse. Politiske rettigheter som stemmerett fikk menn på 1800 tallet, mens kvinner fikk disse på 1900 tallet. Når det kommer til de sosiale rettighetene var kjønnsforskjellene tydelig også her. Kvinner og menn hadde blitt skjev fordelt også innenfor

¹³⁶ Eckhoff :1997.

¹³⁷ http://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUR2000/h07/JUR20001/undervisningsmateriale/Reelle_hensynAKdoc.doc. hentet 08.05.2010

¹³⁸ Nagel 1995

velferdsstaten.¹³⁹ Hun viste også til at på grunn av den nye kvinnebevegelsen var det en stor fremgang i årene fra 1970 og tyve år frem i tid, i forhold til de sosiale rettighetene til kvinnene. Der utviklingen tidligere hadde gått sakte, var det nå en fortgang og stor utvikling innenfor den politiske innflytelsen kvinnene hadde, og de rettigheter som de oppnådde.¹⁴⁰ Sosiologen Helga Hernes kalte denne innflytelsen for statsfeminisme. Statsfeminismen innebar at flere kvinner som var opptatt av likestilling og kvinners rettigheter i løpet av 1980-tallet ble en del av statsapparatet og var blant dem som satt med definisjonsmakten.¹⁴¹ Blant annet ble Gro Harlem Brundtland Norges første kvinnelige statsminister i 1981, og i 1978 fikk vi et eget likestillingsombud.¹⁴² Jeg mener dette var viktig for den utviklingen som skjedde innenfor Høyesteretts måte å behandle voldtekt på. Ved at den nye kvinnebevegelsen gikk fra å være en politisk pressgruppe som påvirket fra utsiden av makteliten ved 1970 tallet, til at de i løpet av de neste ti årene flyttet deler av bevegelsen inn blant den institusjonelle makteliten. Kvinnene inntok regjeringsposisjoner, departementer, Storting og academia. Ved å ta disse posisjonene fikk de også en annen type innflytelse på domstolene, ved å stille politiske krav i forhold til utforming og utøvelse av lovene. Dette betyr at den politiske konteksten som var ved lovendringen i 1963 og den neste store endringen som var i år 2000 ble vesensforskjellige fra hverandre. Jeg mener det vanskelig kan betviles at utviklingen i kvinners rettigheter, og kvinnebevegelsens arbeid har hatt noe å si for hvordan kvinnene som voldtektsofre har blitt behandlet av domstolen.

5.2 Hypotese B

”Jo mer fysisk vold fornærmede kan vise til etter et ”påstått” overgrep, jo større sjanse har hun for og bli trodd av domstolene. Lite fysisk vold blir oppfattet som at fornærmede hadde gjort liten motstand, og det konkluderes med at hun egentlig ønsket å ha samleie.”

5.2.1 Hva har Høyesterett regnet som vold?

Som jeg har vist i kapitlene 2, 3 og 4 var det den fysiske volden som ble sett på som vold av Høyesterett. Fysisk vold ble sett på som et virkemiddel for å tvinge gjennom en seksuell handling, og for å bekjempe motstanden til fornærmede. Bruk av våpen og trusler om drap eller vold var også sett på som et virkemiddel som nevnt over. Men jeg tolker likevel at det var mer alvorlig når domfelte hadde brukt fysisk vold, enn når det kun var brukt trusler og våpen. Når kvinnene kunne vise at de hadde gjort motstand og at domfelte hadde måttet bruke fysisk vold og makt for å oppnå samleie styrket dette hennes påstand om voldtekt. Dette var viktig for Høyesterett fordi voldtekt var

¹³⁹ Nagel :1995

¹⁴⁰ Nagel:1995

¹⁴¹ Holst 2009

¹⁴² www.lovdata.no

en handling som sjelden hadde vitner, og som ofte var en ord mot ord situasjon, i forhold til om samleie var frivillig eller ikke. Helt fra straffeloven kom i 1902 og gjennom hele perioden 1945-2005, har det stått i § 192 i straffeloven at det var regnet som voldtekt når noen oppnådde seksuell aktivitet ved hjelp av vold, fryktingytende eller truende atferd. Men det var først i forarbeidet til en mindre lovendring i 1998 at *hva* som ble definert som vold ble diskutert av lovgiverne. Det var da ”maktanvendelse mot en annen persons legeme” som var definisjonene på vold.¹⁴³ Men gjennom alle årene 1945-2005 gjenspeiles det i dommene at det var den fysiske volden som ble regnet som vold. I de sakene der det var nevnt at kvinnene levde med en dominerende mann og at de på grunn av dette levde i frykt, var det frykten for den fysiske volden som ble fremhevet.

Etter hvert som de psykiske ettervirkningene ble diskutert fremstår det som om at det også her var den fysiske volden og angsten for å oppleve et nytt overgrep, som var årsaken til de psykiske plagene. Begrepet ”å skape frykt” var i stor grad preget av at domfelte kom med trusler om fysisk vold som skulle føre til fysiske skader eller død hos fornærmede eller noen hun var glad i, for å få henne til å slutte å motsette seg voldtekten. Truslene fungerte som en brutalisering av en allerede voldelig situasjon, og volden var anset som et middel for å overvinne kvinnen, men ikke nødvendigvis som et ønske om å skade henne.

5.2.2 Skade

Begrepet skade har vært en konstant faktor i lovteksten helt fra loven kom i 1902, og har blant annet blitt sett på som et resultat av den fysiske volden. Det har gjennom alle tre periodene med noe ulik ordlyd, stått i lovteksten at om voldtekten hadde påført vesentlig skade på helse eller legeme, skulle dette legges vekt på ved straffeutmålingen. Jeg mener at implisitt i ordbruken skade på legeme ligger det at det er fysiske skader på kroppen, fordi det vanskelig kan påføres psykisk skade på et legeme. Mens ordlyden skade på helsen også inkluderer psykisk helse. Gjennom å se på hvordan ettervirkningene til fornærmede har blitt vektlagt og kommentert, har jeg kunnet se på hvordan skade begrepet har endret seg. Fra 1927 har veneriske/kjønns sykdommer blitt sett på som vesentlig skade i lovteksten, og etter 1994 også allmennfarlig smittsom sykdom.¹⁴⁴ I de sakene der fornærmede hadde blitt smittet med kjønns sykdom av domfelte, ga dette høyere straff i alle de 60 årene jeg har studert. Etter 1985 var det også flere kvinner som fryktet de hadde blitt smittet med HIV viruset, på grunn av at domfelte kanskje var smittet. I disse sakene fikk domfelte vesentlig strengere straff enn gjennomsnittet.

¹⁴³ Innstil.O.nr38.(1997-1998)

¹⁴⁴ Se punktene 2.1 og 4.1

5.2.3 Ettervirkninger

I årene 1945-1970 sto det i et flertall av sakene at voldtekten var brutal og grov på grunn av voldsbruken, men det var kun i seks av 39 saker at ettervirkningene hos fornærmede var skjerpene, og i tre av disse sakene var jenten død. De tre andre sakene vekta at voldtekten hadde *gått inn på* kvinnen. Disse reaksjonene ga utslag i kategorien ”fornærmedes ettervirkninger”, men de var ikke regnet som en skade, da det var ansett som en midlertidig reaksjon. I alle tre periodene ble slike midlertidige lettere reaksjoner nevnt og i de to siste periodene ble de eksplisitt skilt fra de psykiske ettervirkningene. Det var sjelden de fysiske skadene var straffeskjerpene, noe som gikk igjen i hele perioden 1945-2005. Grunnen er nok at de fysiske skadene ble sett i sammenheng med volden, og regnet som en del av den. Så når Høyesterett hadde lagt vekt på at volden var grov og brutal kan det være de fant det unødvendig og utdype at dette også ga fysiske skader, mens når voldtekten hadde gitt andre skader enn fysiske ble dette lagt vekt på. I 1927 ble det diskutert i forarbeidet til lovendringene, at voldtekt kunne føre til psykiske ettervirkninger for de fornærmede, men det var først i perioden 1970 til 1985 at psykiske ettervirkninger ble diskutert i dommene, da det var skjerpene at fire av 25 fornærmede hadde fått psykiske skade. Samtidig var det formildende i to av sakene at voldtekten ikke hadde gitt fornærmede noen psykisk skade. Mens i årene 1985-2005 økte fokuset på psykiske ettervirkninger ytterligere, da det var straffeskjerpene hos 41 av de 89 fornærmede at de hadde fått psykiske ettervirkninger av voldtekten.

5.2.4 Hvordan har domstolene diskutert volden?

Volden har i hovedsak blitt beskrevet uten at Høyesterett har brukt mange ord på og diskuterer hva de syntes om den volden som var brukt. Men voldtekten har ofte blitt beskrevet ved bruk av karakteristiske ord som henspeilet på den volden som var brukt. Etter hvert som dommene ble lengre og generelt inneholdt mer informasjon enn tidligere avtok bruken av disse karakteristiske ordene noe. Jeg har for hver periode sett på og telt opp de ordene som ble brukt, for å se om jeg kunne finne noen nøkkelord som gikk igjen. Det ordet som oftest ble brukt for å beskrive voldtekten var ordet **brutal**, etterfulgt av **grov**. Disse ordene henviste også i stor grad til den volden som var brukt for å gjennomføre voldtekten. Om domfelte var ordet **hensynsløs** det som gikk oftest igjen, og om selve handlingen gikk ordet **krenkende** igjen. Etter 1985 var det også i to saker vektlagt at domfelte ikke hadde brukt mer vold en nødvendig for å få viljen sin.¹⁴⁵

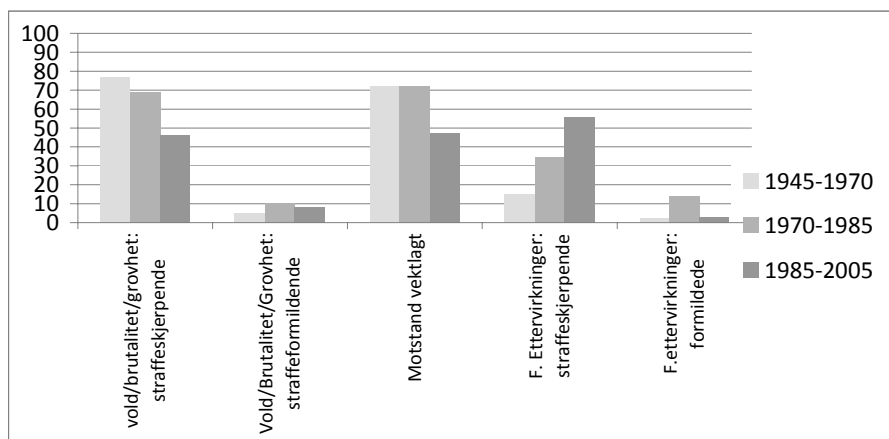
5.2.5 Hvordan har volden blitt vektlagt i forhold til straffen

Jeg har laget et diagram som viser hvordan faktorene ”vold, brutalitet/grovhet”, og ”fornærmedes ettervirkninger” endret seg i løpet av de årene jeg ser på, i forhold til å være et straffeskjerpene eller formildende kriterium. Jeg har også tatt med en søyle i diagrammet for hvor mange

¹⁴⁵ Se punkt 4.3.1

saker/dommer som vektla motstanden til fornærmede i de samme årene

Diagram 3. Vektleggingen av vold, ettervirkninger og motstand i årene 1945-2005.¹⁴⁶



(kilde: Egen gjennomgang av Høyesterettsdommer 1945 - 2005.)

Som diagram 3 viser, var kategorien ”Vold. Brutalitet og Grovhet”, straffeskjerpene i et høyt antall av sakene i alle tre periodene. Men samtidig sank den litt for hver periode. Trolig skyldes denne nedgangen at det gradvis kom til flere voldtektssaker i Høyesterett som ble sett på som ”mindre alvorlig” enn tidligere. Eksempelvis økningen av fornærmede som hadde blitt voldtatt av en tidligere partner og som hadde opplevd voldtekten som en ”unntakssituasjon” i forholdet til domfelte. I disse sakene var det tydelig et krav om mye vold og fysiske skader om voldtekten skulle bli ansett for å være alvorlig. Et annet moment som også gav utslag i siste periode, var kriminaliseringen av grov uaktsom voldtekt. Et av argumentene for å kriminalisere var nettopp å fange opp de sakene der det ikke var brukt mye vold, så i disse sakene var ikke voldsbruken straffeskjerpene. Siden det var et uttalt politisk mål å fange opp de voldtektene der det var brukt lite vold, viser dette at det var et problem at de sakene der det var brukt lite vold, ikke ble sett på som like alvorlige som voldtekter der voldsbruken hadde vært større.

Etter hvert som det kom inn saker i Høyesterett som var dømt som grovt uaktsomme ble det tydelig at disse sakene lå lavere i straff enn andre voldtekter. I 2004 satte høyesterettsdommer Rieber-Mohn presedens i forhold til hvilken straff de grovt uaktsomme voldtektene burde ha. Dette var i dom Rt-2004-1553, der han skrev at grov uaktsom voldtekt måtte ligge vesentlig lavere i straff enn forsettlig voldtekt. I denne saken ble det gitt åtte måneders fengsel, hvor 120 av dagene var ubetinget. Det ble også gitt en prøvetid på to år. Det ble ikke henvist til vold og tvangsbruk i denne dommen, men Rieber-Mohn skrev at han ønsket et skille mellom det forsettlige og det uaktsomme

¹⁴⁶. I de to første periodene var motstanden målt med prosent per sak, men i siste er det prosent i forhold til antall dommer da det var flere saker med mange fornærmede som ikke skilte mellom de fornærmede. Men her skal forskjellen være liten.

momentet ved voldtekt. Men det er nærliggende å tro at siden det i disse sakene ofte var brukt lite fysisk vold og liten grad av fysisk tvang, var dette også med på å påvirke synet om at de grovt uaktsomme voldtektene var mindre alvorlige.

Felles for alle tre periodene var at det kun var de tilfellene der volden hadde ført til dødsfall eller virkelig gitt store fysiske skader, at de fysiske skadene var skjerpene. Det var svært ofte det ble beskrevet grov vold og skader som trengte behandling, uten at skadene var straffeskjerpene. Etter hvert som Høyesterett begynte å se på de psykiske ettervirkningene av voldtekten, kom det en dramatisk økning i kategorien ”fornærmedes ettervirkninger” som straffeskjerpene. I diagram 3 vises det at det var noen dommer i hver periode som hadde lite vold som straffeformildende, og i årene 1970-1985 var det så mange som 10 % av dommene som hadde dette som formildende. Det som går igjen i alle disse sakene var at Høyesterett aldri problematiserte hvorfor det var brukt lite vold, det var kun fremstilt som en fordel for domfelte. Jeg tolker det som at lite vold var en fordel for domfelte både fordi han da ikke fremsto som en brutal overgriper, men også fordi voldtekten da ikke ble sett som så alvorlig.

Etter 1995 og frem til 2005 var det ingen dommer som hadde lite vold eller fornærmedes ettervirkninger som formildende moment. Men både i 1995 og i 2002 ble det vektlagt i to ulike dommer at mennene kun hadde brukt den volden som var nødvendig for å oppnå samleie, og ikke noe mer. Så selv om volden her ikke var formildende var den heller ikke sett på som særlig alvorlig noe som i dommen talte til domfeltes fordel. I den ene dommen kom det frem at jenten hadde forklart at hun ikke turde gjøre motstand fordi hun var ”livredd”. Den andre jenten hadde blitt voldtatt av to menn over flere timer, mens hun store deler av tiden hadde hatt en strømpebukse i munnen slik at hun ikke skulle få ropt om hjelp. Likevel var det til de domfeltes fordel at de ikke hadde brukt mer vold enn ”de måtte”. Dette viser at hvor mye vold som var brukt, og hvorfor den var brukt var et viktig kriterium for Høyesterett når de skulle se på hvor alvorlig voldtekten hadde vært.

5.2.6 Hvordan ble motstanden vektlagt

I hypotesen hevdes det også at liten motstand ble oppfattet som tegn på at kvinnen egentlig hadde hatt lyst på samleie. Denne påstanden kan jeg ikke slutte meg til. Jeg mener at motstanden ble vurdert opp mot hvor stort grunnlag mannen hadde hatt til å tro at kvinnene ønsket samleie. For kvinnene var det et bevis på at hun ikke hadde samtykket når hun kunne vise til den motstanden hun hadde brukt. Jeg finner ikke at motstanden ble kommentert for å se om hun hadde gjort nok motstand eller til å utelukke om hun egentlig syntes det var greit å ha samleie med mannen. Motstanden hennes og utsagn som at ”hun hadde ikke gitt domfelte grunn til å tro innlating” var

vanlig å finne også i voldtektssaker der domfelte hadde voldtatt en ukjent kvinne uten foranledning. I disse dommene var dette ofte eneste opplysninger som kom frem om de fornærmede, og jeg oppfatter det som at motstanden og oppførselen ble brukt som en understrekning av at fornærmede var uten skyld, og hun hadde vært flink til å vise domfelte at hun ikke samtykket til samleie.

I forarbeidet til lovene både i 1927, 1963 og 1981 ble det fremhevet på ulikt vis at det var nødvendig for domstolen og forhøre seg om kvinnenens motstand, oppførsel og seksuelle forhistorie for å kunne vurdere om mannen var skyldig i voldtekt, eller om han kunne ha misforstått situasjonen. Jeg finner også at fra 1945 til kriminaliseringen av grov uaktsom voldtekt i 2000, var motstanden et av de viktigste kriteriene for Høyesterett for å fastsette om handlingen var en voldtekt som kunne dømmes etter § 192 i straffeloven. Går jeg tilbake til å se på diagram nr 3, ser jeg at vektleggingen av motstanden til fornærmede har nærmest identisk endring som kategorien ”Vold, brutalitet/grovhet”. Dette kan tyde på at fysisk vold og motstanden til fornærmede ble sett i relasjon til hverandre, og at bruken av vold ble sett på som et bevis på at han hadde vært nødt til å overvinne motstanden hennes, ergo hun hadde ikke ønsket samleie.

5.2.7 Finner jeg at det var et krav om vold fra Høyesterett?

Det som taler for hypotesen er at i alle de tre periodene var det dommer der det var vektlagt straffeformildende at det var brukt lite vold. Det var også noen dommer der det var straffeformildende at kvinnen ikke hadde fått fysiske ettervirkninger og fysisk skade. I forhold til om hypotesen stemmer mener jeg at det var et krav om fysisk vold for at voldtekten skulle bli ansett som alvorlig, i hele perioden fra 1945-2005. Men jeg mener at det økte fokuset på skader som ikke var fysisk målbart i tiden etter 1985, taler imot at kravet til vold var likt stort i siste perioden som i første. Hypotesen svekkes ytterligere for den tredje perioden ved at det vokste frem en politisk bevissthet og en politisk vilje til å se at også innenfor de voldtektene der det var brukt lite vold, kunne fortsatt fornærmede ha opplevd tvangsmomentet like sterkt. Her var kriminaliseringen av grov uaktsom voldtekt viktig. Men selv om det ble et mindre krav om vold og motstand, var disse voldtektene anset som mindre alvorlige. I tredje periode var det også tydelig at i de sakene der partene hadde hatt et forhold til hverandre var det et større krav til vold enn i andre saker, for at disse skulle bli sett på som alvorlige.

5.3 Hypotese C

”Det fokuset den nye kvinnebevegelsen hadde på seksuell frigjøring for kvinner, førte til en dualistisk holdning hos domstolene i synet på seksuell oppførsel. På den ene siden fikk kvinner større frihet til å være seksuelle individer, men på den andre siden måtte de tåle mer seksuell pågåenhet fra guttene enn tidligere.”

5.3.1 Krav til endring

Et av kravene til den nye kvinnebevegelsen var at kvinnene måtte få større frihet til å bevege seg i det offentlige rom, ha mannlige venner, kle seg som de ville og ha rett til å ha en egen seksualitet utenfor ekteskapet. En kvinne som var voldtatt skulle ikke få sin troverdighet vurdert ut fra sin seksuelleandel og rykte. Disse argumentene fant jeg i stor grad igjen i forarbeidet til rett til bistandsadvokat, både hos Justisdepartementet og hos representantene fra kvinnebevegelsen som utalte seg. Det fremsto som at det var stor enighet både hos påtalemyndighetene og hos kvinnebevegelsen at de spørsmålene som ble stilt var en stor påkjenning for de fornærmede. Men at det var en uenighet om hvor nødvendige disse spørsmålene var for å belyse om domfelte hadde vært fullt klar over at fornærmede ikke ønsket samleie.

I hypotesen ligger det en påstand om at kvinnes spillerom endret seg som følge av den nye kvinnebevegelsens krav. Det er derfor interessant å se hvilke endringer som var i kategoriene ”fornærmede” og ”tid og sted”. I en dom fra 1982 ble det for første gang diskutert om kvinnens seksuelle historie kunne vektlegges i forhold til sannsynligheten av at domfelte hadde hatt grunn til å forvente samleie. Det ble da konkludert med at den seksuelle historien ikke alltid kunne brukes for å si noe om denne sannsynligheten, og i denne saken var det irrelevant at det gikk et rykte om at hun tidligere hadde solgt seksuelle tjenester.¹⁴⁷ Frem til dette hadde det alltid vært straffeformildende om det kom frem at kvinnen hadde ”negativ” seksuell historie. Det var også eksempler fra både første og andre periode, på at dette var straffeformildende selv om partene ikke kjente hverandre fra før, og der domfelte ikke hadde hatt noen forutsetning for å kjenne til hennes historie og skape seg ”forventninger” ut ifra den. Etter dommen i 1982 og i løpet av årene 1985-2005 var det aldri straffeformildende om kvinnene hadde negativt seksuellandel. Men om partene hadde felles seksuell historie var dette i stor grad viktig for Høyesterett for å fastsette alvorligheten på voldtekten.¹⁴⁸

Jeg finner at det var en endring i kvinnes spillerom som kom parallelt med de endringene jeg ellers fant i årene 1970-1985. Blant annet var kategorien ”Tid og sted” straffeformildende i 7.5 % av sakene i årene 1945-1970, mens den gikk ned til 3.5 % i årene 1970-1985 for å forsvinne helt etter 1985.¹⁴⁹ Som jeg har diskutert tidligere var det ikke nødvendigvis selve stedet som var den

¹⁴⁷ Rt-1982-1827 (413-82)

¹⁴⁸ Se punkt 4.3.3.1

¹⁴⁹ Se punkt 2.3 og 3.3 og 4.3

formildende faktoren, men hvorfor fornærmede befant seg på stedet og hvordan hun oppførte seg der. Hadde kvinnen frivillig vært med en fremmed mann på kveldstid, eller møtt domfelte på kvelden når hun var beruset, var dette straffeformidende i årene 1045-1970 og i de fleste sakene dette kom frem i perioden 1970-1985. Men det forsvant etter 1985.

Jeg har tidligere vært inne på den praksisen Høyesterett hadde med å kommentere og diskutere kvinnes medskyldighet på grunnlag av sin oppførsel, selv om den ikke uttalt ble tillagt straffeformildende verdi. Jeg finner at også etter 1985 ble oppførselen til fornærmede brukt til å fordele skylden og ansvaret for voldtekten mellom domfelte og fornærmede. Blant annet var det flere ganger i disse årene vektlagt straffeformildende at fornærmede i begynnelsen hadde godtatt en form for ”intim kontakt”, som kyssing og kosing, før hun hadde sagt at hun ikke ønsket å gå lenger. Dette viser at det var en endring i synet på hvilket seksuelt spillerom kvinnene hadde, og at det var færre momenter tilknyttet henne som kunne legitimere mannens seksuelle overgrep. Samtidig fortsatte diskusjonen i dommene om hvordan kvinnes oppførsel kunne ha åpnet for seksuelle forhåpninger hos mennene. I dom Rt-1995-1001 fant Høyesterett det straffeformildende at en jente på 15 år i forkant av voldtekten hadde kysset med domfelte som var 22 år, og som hun var veldig forelsket i. Dette mener jeg viser at jenter likevel ikke hadde oppnådd seksuelt spillerom. For her fremstår det som at Høyesterett mener at jenten ikke burde kysset gutten hvis hun ikke var villig til å ha samleie med han. Det var flere dommer i denne siste perioden der kyssing i forkant var vektlagt på samme måte som i denne dommen.

5.3.2 Voldtekt ble mannens ansvar

Dette endret seg imidlertid ved kriminaliseringen av grov uaktsom voldtekt i 2000. Da var det et politisk ønske om å flytte fokus fra fornærmede til domfelte, ved å styrke kravet om samtykke. Satt på spissen ble voldtekten nå i hovedsak overgriperen sitt ansvar. Han måtte forsikre seg om at jenten virkelig ønsket å ha samleie, og ikke gå ut fra at hun ønsket det. Dette hadde særlig stor betydning i de sakene der fornærmede var ruset på alkohol eller andre rusmidler. Et eksempel som illustrerer hvor viktig samtykke etter hvert ble vektlagt, var fra 2003. Her var det en prostituert kvinne som i utgangspunktet hadde samtykket til å selge en seksuell tjeneste til domfelt, men som trakk seg da mannen ønsket å betale i sigaretter i stedet for i penger. Etter at kvinnen hadde trukket seg fra avtalen, lurte mannen henne likevel med seg under påskudd om at hun skulle få penger som betaling, det endte med at han voldtok henne.¹⁵⁰ Denne saken viser at kontrasten mellom første og siste periode var stor. I første periode var det ingen prostituerte blant de fornærmede, og de gangene kvinnene hadde seksuell erfaring utenfor ekteskapet var det alltid straffeformildende for domfelte.

¹⁵⁰ Rt- 2003-196

Mens i siste periode kunne kvinnen først ha sagt ja til å selge han seksuelle tjenester, men likevel få mannen dømt for voldtekt.

Kriminaliseringen av grov uaktsom voldtekt førte til at mennene overtok noe av det ”ansvaret” kvinnene tidligere hadde hatt for å unngå å bli voldtatt. De domfelte fikk mer ansvar, og det ble stilt andre krav til den mannlige oppførselen enn tidligere. Jeg mener dette illustreres godt ved vektleggingen av rus hos fornærmede. I årene 1045-1985 var det formildende for domfelte når kvinnen hadde drukket alkohol fordi hun da viste en uforsiktig oppførsel og gav inntrykk av og ”ikke være så nøye på det”. Utover i tredje periode forsvinner dette. Dette må nok også sees i sammenheng med at i kvinners alkoholinntak generelt har økt kraftig de siste årene etter hvert som det ble mer akseptabelt at kvinner også gikk på pub og drakk alkohol. Men det er viktig at etter endringene i 2000 ble det å gjennomføre et samleie med en som er overstadig beruset regnet som grov uaktsom voldtekt, fordi hun ikke var i stand til å gi et ordentlig samtykke. Jeg mener dette underbygger poenget mitt med at mannen overtok noe av det ansvaret som tidligere ble lagt på kvinnene.

Men også etter 2000 var det de samme kriteriene som i årene 1945-2000 påvirket når straffen skulle utmåles. Det var fortsatt straffeformildende for domfelte når han fremsto som et offer for ytre omstendigheter. Et godt eksempel på dette var i 2004 der en gutt var dømt for grov uaktsom voldtekt av en venninne i gym garderoben på skolen. Hun hadde tydelig gitt uttrykk for at hun ikke ønsket samleie med han, men han gjennomførte likevel de seksuelle handlingene. Jenten fikk i ettertid store psykiske plager med mye angst, men Høyesterett skriver i dommen at denne voldtekten ikke var ansett for å være av de alvorligste. Hovedfokuset i dommen var at domfelte hadde psykiske reksjoner etter at faren hadde begått selvmord, noe som førte til at han fikk en delvis betinget dom der det er 120 dager som skulle sones i fengsel. Her var det ingenting ved handlingen som ble ansett som formildende, men det var ytre faktorer hos domfelte som gjorde at det ble idømt delvis betinget fengsel.¹⁵¹

5.3.3 ”Vil du være med på leken, må du tåle steken”

I hypotesen er det også en påstand om at kvinnene måtte akseptere mer pågåenhet fra guttene enn tidligere, hvis de ønsket å benytte seg av den nye handlefriheten sin. Jeg finner ikke igjen denne argumentasjonen i dommene. Blant annet var det en jente som hadde frivillig samleie med en mann ute i slottsparken med flere av vennene hans som tilskuere. Da gutten gikk vekk voldtok to av kameratene hans jenten. I denne saken blir dette kun nevnt som en del av hendelsesforløpet og det

¹⁵¹ Rt-2004-1553

ble ikke brukt i mot jentens troverdighet eller fremstilt som en negativ oppførsel.¹⁵² Dette var ikke særegent for denne saken, og jeg mener dette svekker hypotesen. Men samtidig finner jeg at det i noen saker var straffeformildende at fornærmede hadde kysset med domfelte i forkant, og det fremstår som at hun ikke burde gjort dette hvis hun ikke hadde tenkt og ”gå lenger”. Her mener jeg imidlertid at dette først og fremst viser at Høyesterett ikke så det som relevant hvordan hun hadde oppført seg mot andre menn, men fortsatt var det relevant hvordan hun hadde oppført seg overfor domfelte. Jeg mener at i hypotesen ligger det en forståelse av at om kvinnene skulle ferdes ute blant menn var de nødt til å tåle at gutter generelt var mer pågående og direkte i sine forsøk på å oppnå seksuell kontakt. Dette finner ikke jeg igjen i dommene. Men det er mulig jeg hadde kommet frem til en annen konklusjon om jeg hadde sett på lavere rettsinstanser, og de sakene som ble henlagt av politiet.

¹⁵² Rt-1995-1024

6 Konklusjon

Jeg har innledningsvis sagt at jeg ønsket å studere om Høyesterett har hatt en klar oppfatning av hva voldtekt er i årene 1945-2005. Både i forhold til hvorfor noen voldtar, hvem som kan bli voldtatt og hvor alvorlig de ulike voldtektene er. Jeg har i løpet av oppgaven argumentert for at jeg har funnet at Høyesterett har hatt en slik klar oppfatning, som har vært formet både av det normative gjennom lovteksten, men også av holdninger og oppfatningene til de dommerne som satt i Høyesterett til en hver tid. Ved å se på den rettspraksisen som gjenspeiles i dommene har jeg forsøkt å kartlegge Høyesteretts oppfatning, både i de tre ulike periodene jeg har laget, og for hele perioden fra 1945-2005. Jeg har også sett på hva som har endret seg, og eventuelt hvorfor dette endret seg. Jeg skal nå kort oppsummere de konklusjonene jeg har gjort underveis.

6.1 Årene fra 1945 frem til 1970.

I årene fra 1945 frem til 1970, hadde Høyesterett en oppfatning om at de mennene som voldtok gjorde det for å oppnå seksuell tilfredsstillelse, og at hos noen menn kunne den seksuelle lysten bli så stor at den delvis svekket mannens impuls kontroll. Dette ga utslag på to måter. Enten ved at mannen overfalt en ukjent kvinne, eller ved at mannen hadde en oppfatning om at kvinnen ville være villig til å ha samleie med han, når han forsto at hun ikke ønsket samleie voldtok han henne. I de sistnevnte sakene var det viktig for Høyesterett å kartlegge hvorfor domfelte hadde hatt en slik oppfatning av henne. I forhold til fornærmede var det hennes seksuelleandel, rykte og oppførsel både mot domfelte og generelt som var interessant for Høyesterett. Disse kriteriene var med på å si noe om hvor medskyldig hun selv var i forhold til at manne voldtok henne. For å fremstå som et troverdig voldtektsoffer måtte de fornærmede passe inn i bildet av en ærbar kvinne, som var uten seksuell erfaring og som ikke opptrådte på tvers av sømmelig oppførsel. Den fysiske volden domfelte hadde brukt for å overvinne henne, var viktig for å kartlegge hvor mye tvang han hadde brukt, og hvor stor motstand hun hadde vist. Volden var sett på som en nødvendighet for å greie å overvinne motstanden hennes. Jeg mener at kvinnens motstand var det som sammen med kvinnens offertroverdighet, indikerte om situasjonene kunne kalles en voldtekt, særlig i de sakene der partene hadde tilbrakt tid sammen i forkant.

Men selv om det i de ulike dommene ble trukket frem forskjellige kriterier som påvirket straffen, ble de aller fleste domfelte i dømt en straff som lå ned mot det som var minstestrafen. Det var helst de sakene der domfelte fremsto som kynisk, uten empati og følelseskald at det ble gitt høyere straff, og på grunn av at disse mennene også ble ansett til å ha stor fare for gjentakelse, ble de idømt sikring. Dette hang sammen med at når straffen skulle settes ble voldtekten vurdert ut i fra andre kriterier enn hva selve voldtektssituasjonen ble. Da ble de domfelte vurdert utefra hvor stor skyld de

selv hadde, og hvor mye som kunne skyldes ytre omstendigheter som rus, psykiske problemer, vanskelig barndom og lignende. Disse ytreomstendighetene var med på å fremstille domfelte som et offer, mer enn hva han var en kriminell.

6.2 Årene fra 1970 frem til 1985

I årene fra 1970 frem til 1985 var det flere ting som var likt med perioden før, og jeg finner at Høyesterett hadde samme oppfatning i disse årene angående hva som var voldtekt, og hvordan et troverdig voldtektsoffer fremsto, som i årene 1945-1970. Jeg kommer derfor kort kun til å si noe om hva som endret seg i denne perioden for å unngå for mye repetisjon. Jeg finner at det i hovedsak var de momentene som var vektlagt i formildende retning ved fornærmede som endret seg. Det ble fremdeles fremstilt som negativt at kvinnene hadde dårlig rykte og seksuell erfaring, men dette var ikke nødvendigvis en formildende faktor for domfelte. Jeg sa i kapitel tre at jeg fant dommene både radikale og konservative om hverandre i årene 1970-1985, med tanke på at noen ganger var momentene over straffeformildende menns andre ganger ble det spesifikt sagt at de ikke skulle være det. Fortsatt ble altså kvinnene veid opp mot en ærbarhetsmal som i årene 1945-1970, og når hun fraviket fra denne ble dette påpekt. Kvinnene ble også i enkelte saker holdt delvis ansvarlig for voldtekten selv, ved at Høyesterett irettesatte det de mente var en uforsiktig oppførsel, som de mente kvinnene burde tenkt over at kunne medføre tilnærminger fra menn. Blant annet når kvinnen hadde haiket, eller drukket alkohol. På samme måte som med dårlig rykte og seksuell vandel, var det ikke i disse årene et entydig mønster i hvordan Høyesterett vektla kriteriene tid, sted, oppførsel og alkoholbruk hos kvinnene.

I 1974 dømte Høyesterett for første gang en tidligere ektemann, for voldtekter han hadde begått mot konen mens de fortsatt var gift. I denne dommen pekte Høyesterett på at det ikke var noe i § 192 som sa at den ikke kunne brukes når partene var gift med hverandre.¹⁵³ En annen endring som skjedde var at Høyesterett i noen saker hadde vektlagt psykiske ettervirkninger av voldtekten, og at Høyesterett derfor begynte å se på hvordan voldtekten hadde rammet kvinnen i ettertid. Kvinene som individer begynte dermed å bli mer synlig i dommene. Jeg mener at de endringene som begynner i denne perioden var et resultat av press fra kvinnebevegelsen og et økt fokus på kjønnsforskning innenfor de juridiske og kriminologiske fagfeltene. Blant annet var argumentene til kriminologen Asta Magni Lykkjen, tatt med som begrunnelse av Justisdepartementet for å få igjennom lov om bistandsadvokat i 1981. I tillegg til å være kriminolog plasserte Lykkjen selv innenfor den feministiske kvinnebevegelsen, Fremveksten av krisesenterbevegelsen var også viktig i arbeidet for å synliggjøre voldtekt og vold i nære relasjoner, som ekteskap og familieforhold.

¹⁵³ Rt - 1974-1121

Årene fra 1970-1985 skiller seg ut fra de andre to periodene i forhold til hvilke straffer som ble gitt, da de lå høyere i straff og det var mindre bruk av betinget fengsel. Jeg tror at grunnen var at i denne perioden var det flere voldtekter der de straffeskjerpene momentene var tyngre enn de formildende, enn hva det var i de to andre periodene. Den høye bruken av sikring i disse sakene underbygger også dette.

6.3 Årene 1985-2005

I årene fra 1985 – 2005, ble de påbegynte endringen i fra årene 1970-1985 tydeligere. Både innenfor det normative og innenfor rettspraksis var det endringer i denne perioden, som påvirket hvordan voldtekt ble behandlet innenfor domstolen. Innenfor lovverket ble hvilke handlinger som kunne regnes som voldtekt utvidet. Siden jeg kun analyserer saker der domfelte var blitt dømt for voldtekt, får jeg ikke sett på hvordan lovendringen påvirket lavere rettsinstanser, og om det ble en endring i hvile handlinger som var utført i de sakene der domfelte ble frifunnet. Men jeg ser at det var en endring i rettspraksisen til Høyesterett, i forhold til hvilke kriterier som ble lagt vekt på når de vurderte hvor alvorlig voldtekten hadde vært. I årene fra 1945-1985 ble fornærmede diskutert ut fra hvor godt hun passet inn i bildet av en ærbar kvinne. Når det var noe med henne som ikke passet inn i dette bildet var dette straffeformildende for domfelte, eller det ble brukt for å gjøre kvinnen medansvarlig for voldtekten. Dette forsvinner delvis i denne perioden. Med delvis mener jeg at kvinnene fikk større seksuelt spillerom, ved at de kunne gjøre seg seksuelle erfaringer, uten at dette svekkes hennes ærbarhet. Men fortsatt var hennes oppførsel ovenfor domfelte viktig. Blant annet fremstår det som at Høyesterett mente at kvinene ikke burde flørtet og kysset med en gutt, når hun ikke ønsket samleie.

En annen grunn til at jeg sier det bare delvis endret seg, var at også i denne perioden var det straffeskjerpene for domfelte når kvinnene var uten seksuell erfaring. Jeg mener det også i denne perioden var noen kvinner som passet bedre inn i offerrollen enn andre. Blant annet gikk det igjen i de sakene der fornærmede var prostituert, at også disse kvinnene hadde krav på rettsvern, og at de skulle behandles likt som andre kvinner. Siden dette måtte presiseres vitner det om at rettspraksisen var en annen. Et annet eksempel på kvinner som tydelig falt utenfor Høyesteretts vanlige oppfattning av et voldtektsoffer, var de kvinnen som hadde levd sammen med domfelte og som ble voldtatt i en bruddfase. Kravet til vold og brutalitet var større i disse sakene enn i for eksempel overfallsvoldtekt utført av en fremmed. Det var en oppfattning om at det ikke ble opplevd like ille for en kvinne å bli voldtatt av en seksuelt kjent person som en ukjent, uten at dette noen gang ble underbygget med forskningsresultater i disse dommene. På samme måte som i årene 1945-1970 fikk de fleste som hadde voldtatt en person enn straff som lå ned mot minstestrafen, og det var en

økning av bruken av delvis betinget fengsel. Bruken av sikring og senere forvaring gikk markant ned i forhold til årene 1970-1985. De lave straffene ble imidlertid diskutert av dommerne i tiden etter 1994, og det som kalles reelle hensyn i rettslæren ble i større grad inkludert i domsavsigelsen. Dette betydde blant annet at Høyesterett i mer utalt grad diskuterte hva politikerne og lovutviklerne tok opp i forarbeidet til lovene.¹⁵⁴ Dette var med på å forsterke fokuset på voldtekt som et politisk problem, og ikke som enkelthendelser.

6.4 Hva har vært konstant og hva har endret seg ved Høyesteretts behandling av voldtekt i årene 1945-2005

Høyesterett har gjennom hele tidsperioden jeg har sett på dømt ut fra ulike kriterier som fastsetter alvorligheten på overgrepene. Disse kriteriene har imidlertid endret seg i takt med det kvinnepolitiske klimaet. Jeg har i oppgaven vist hvordan alvorligheten på voldtekten i årene 1945-1970 ble diskutert i forhold til hvor flinke kvinnene hadde vært til å drive offerprevensjon, mens dette begynte å endre seg i årene 1970-1985, og i årene 1985-2005 var de erstattet av nye kriterier som hvilken relasjon det var mellom partene. Hvor mye vold som var brukt var også et av de momentene som i størst grad var vektlagt, og når det ikke var brukt mye vold var dette straffeformildende i alle de 60 årene jeg har sett på. Som regel var det brukt mye vold i disse sakene og kvinnene hadde fått fysiske skader. Disse ble regnet som en del av den brutale volden og ikke spesifisert som straffeskjerpene i noen særlig grad når straffen skulle diskuteres. I årene fra 1945 og frem til lovendringen i 2000 var kvinnens motstand og oppførsel mot domfelte i forkant av voldtekt, en av de viktigste indikatorene domstolen hadde i forhold til om det var begått en voldtekt. Men etter 2000 ble det et økt fokus på samtykke og på å plassere ansvaret for voldtekten hos mannen. Jentene skulle ikke lenger bli vurdert ut fra hvor flink hun hadde vært til å drive offerprevensjon, men mennene måtte forsikre seg om at hun samtykket til samleie. Et av målene ved kriminaliseringen av grov uaktsom voldtekt var også å fange opp de sakene der det var brukt lite vold, for å fokusere på at samleie og seksuell kontakt skulle være ønsket fra begge parter. De domfelte ble i hele perioden sett i forhold til hvordan de passet inn i offerrollen som resurssvak, deprimer, psykiske problemer og lignende. Det har i hovedsak vært synet på kvinnene, den kvinnelige seksualiteten og årsakene til voldtekt som har endret seg i Høyesteretts behandling av voldtekt i årene 1945-2005.

¹⁵⁴ Se side 88 og 89 i denne oppgaven.

6.5 Videre forskning

I 2003 fikk Norge kritikk fra FNs kvinnekommisjon fordi det var så få av de anmeldte voldtektene som endte med domfellelse.¹⁵⁵ Straffelovutvalget fra 2008 argumenterer også for at i Norge er frifinnelsesprosenten i de voldtektssakene som kommer for retten meget stor, - tre ganger større enn i andre straffesaker. I tillegg viste de til at 80 av 100 anmeldte voldtekter ble henlagt av påtalemyndighetene, uten rettssak. Utvalget anslo at det kun var 1 % av gjerningsmennene som ble dømt.¹⁵⁶ Dersom materialet fra lagmannsretten hadde vært bedre systematisert og mer tilgjengelig, ville det også ligge en spennende forskningsoppgave i å undersøke hvilke saker som ble henlagt og hvilke som ble dømt. Annett Angharad Helset, har i sin masteroppgave i kriminologi som hun leverte i 2009, skrevet om domstolens behandling av voldtekt. Hun fikk overvære flere voldtektssaker i Lagmannsretten, og hun har intervjuet advokater som har jobbet som forsvarere og bistandsadvokater i voldtektssaker. Hun har spurt disse om hvilke meninger de har omkring hvilke spørsmål som kan stilles de fornærmede om seksuell forhistorie og oppførsel. Hun finner at det var lite kunnskap blant advokatene i forhold til hvilke spørsmål som kunne stilles, og flere av advokatene mente det ville være aktuelt for dem å stille spørsmål om kvinnes seksuelle forhistorie under avhørene. Helset sin oppgave er interessant og viser at det er mange måter og tilnærme seg forskningsfeltet på. Hennes funn er også en viktig indikator på at selv om det skjer flere endringer i hvilke kriterier som blir vektlagt i forhold til fornærmede etter 1985, så blir kvinnene som har opplevd voldtekt fortsatt møtt med holdninger og oppfatninger om hva som er et reelt voldtektsoffer, og hvordan en reell voldtekts situasjon har foregått.

Jeg mener at innenfor historiefaget burdet det forskes mer på ulike aspekter ved voldtektsproblematikken. I dag er det helst innenfor samfunnsfagene, og de juridiske fagene at det forskes på denne problematikken, og jeg tror den historiske forskningen ville være en berikelse innenfor feltet. Jeg har ikke noe svar på hvordan man kan bekjempe voldtekt, men jeg mener at kjennskap til voldtektshistorien er et av de viktigste redskapene mann har til å forhindre at voldtekt også i fremtiden skal være en så stor del av kvinners historie.

¹⁵⁵ Henum:2004

¹⁵⁶ <http://www.regjeringen.no/pages/2045170/PDFS/NOU200820080004000DDDPDFS.pdf> hentet 02-05-2010

Litteraturliste

Bergenvlöv, Eva og Cronberg Marie Lindstedt og Österberg Eva. Offer för brott. Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid. Nordic Academic Press. Falun 2002.

Bernt, Jan Fridtjof. Rett, samfunn og demokrati. Gyldendal akademisk. Oslo 2007

Bjerck, Birgit med flere. Mannfolk! 13 innlegg om mannshat i kvinnekampen. Pax forlag A.s. Oslo 1983

Blom, Ida og Sogner, Sølvi (red) Med kjønnspektiv på norsk historie. Fra vikingtid til 2000-Årsskiftet. Cappelen Akademisk Forlag. Oslo 3.opplag 2004.

Blom, Ida og Sogner, Sølvi og Rosenbeck, Bente. Kvinner i den vestlige verden fra år 1500 til i dag. Renaissance, reformasjon og revolusjon. Cappelen Akademisk Forlag. Oslo 2005.

Blom, Ida med flere. Vi var med: Kvinnekamp i Bergen på 1970 tallet. Bodoni forlag og Bergen kvinnesaksforening 2007.

[Brownmiller, Susan](#) Voldtekt: myter og fakta. Gyldendal. Oslo 1977.

Brækhus, Sjur og Aarbakke, Magnus. Norges lover 1685-1981. I kommisjon hos Grøndahl og søn forlag AS. Oslo 1982.

Carstensen, Gitte og Kongstad, Annalise og Larsen, Sidsel og Rasmussen Nell "Voldtægt – på vej mod en helhedsforståelse." DELTA Forlag A/S. Danmark 1981.

Eckhoff, Torstein. Rettskildelære. 4. Utgave ved Helgesen, Jan E. Tano Aschehoug. Oslo 1997.

Fimreite, Anne Lise og Grindheim, Jan Erik. Offentlig Forvaltning. Universitetsforlaget. Oslo. 2. utgave 2007.

Flock, Hans og Lassen, Birger Stuevold. Norges lover 1687-1999. Gyldendal Akademiske. Oslo 2000.

Flock, Hans og Lassen, Birger Stuevold og Bull, Henrik. Norges lover 1687-2001. Gyldendal akademisk. Gjøvik 2002.

Flock, Hans og Lassen, Birger Stuevold og Bull, Henrik. Norges lover 1687-2003. Gyldendal akademisk. Oslo 2004.

Gilje, Nils og Grimen, Harald Samfunnsvitenskapenes forutsetninger, Universitetsforlaget 1993.

Grundt, F og Bahr, Henrik. Norges lover 1682-1903. Grøndahl & Søns Boktrykkeri. Oslo 1964.

Hagemann, Gro. Feminisme og historieskriving. Inntrykk fra en reise. Universitetsforlaget 2003.

Helset, Annett Angharad. Det som ikke kommuniseres. En studie av rettsvesenets behandling av voldtekt. Masteravhandling i kriminologi ved Universitetet i Oslo Høst 2009.

Hennum, Ragnhild: "Den rettslige behandlingen av voldtekt- hvorfor har Norge fått kritikk av FN?". I: Materialisten 1-2004.

Holst, Catrine. [Hva er feminisme](#) Universitetsforlaget 2009.

Høigård, Cecilie og Snare, Annika (red). Kvinners skyld. En nordisk antologi i kriminologi. Pax forlag. Oslo 1983.

Jansson, Karin Hassan. "Kvinnofrid : Synen på våldtäkt och konstruktionen av kön i Sverige 1600-1800", Uppsala Universitetet 2002.

Kjeldstadli, Knut. Fortiden er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget. Universitetsforlaget. Oslo 2. Utgave 1999.

Kjønstad, Asbjørn "Reelle hensyn som rettskilde". Artikkel som er hentet fra:
http://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUR2000/h07/JUR20001/undervisningsmateriale/Reelle_hensynAKdoc.doc. Hentet 08.05.2010.

Lindtner, Synnøve. Da det personlige ble politisk. Sirene og den norske kvinneoffentligheten på 1970-tallet. Publisert i Arr 2/2009. Idèhistoriske tidsskrift.

Lykkjen, Asta Magni. ”Ei bok om kvinneundertykking. Voldtekt.”, Pax forlag 1976.

Lövkrona, Inger (red) Mord, misshandel och sexuell övergrepp. Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld. Nordic Academic Press. 2001.

Nagle, Anne-Hilde. ”Politiseringen av kjønn – et historisk perspektiv”. I. Raaum, Nina C (red): ”Kjønn og politikk”, Tano, Oslo 1995.

Norske Kvinners Nasjonalråd. ”Norske Kvinners Nasjonalråd 50 år”. Flisa Boktrykkeri 1957.

Paulsen, P.I. Norsk Lovsamling annet bind 1901-1915. Grøndahl & Søns Boktrykkeri 1926.

Paulsen, P.I. Norges Lover. 1660-1930. Grøndahl & Søns Boktrykkeri. Oslo 1931.

Schei, Tore og Zimmer, Fredrik. Norges lover 1685-1995. Gyldendal forlag AS. Oslo 1996.

Stang-Dahl, Tove ”Pene piker haiker ikke”. Akademisk Forlag. 1994.

Vigrestad, Ann Iren. Voldtektsopofrenes møte med rettsapparatet. Hovedfagsavhandling i kriminologi ved Universitetet i Oslo. Høst 2004.

Forarbeid til lovene:

Ot. Prp. nr 8 (1927)

Innst.O. XII (1927)

Innstilling fra straffelovrådet. (Det sakkyndige råd for strafferettslige spørsmål) Revisjonen av straffelovens bestemmelser om forbrytelser mot sedeligheten. Avgitt 17. mars 1960. Hentet fra forarbeidet til lovene 1963. Utgitt etter tiltak av Justisdepartementet. Bind 1. Forarbeid til lovene 1-73. Trygve Dahl Boktrykkeri. Oslo 1963.

Ot. Prp. nr. 40 (1961-62)

Ot. Prp. nr 63 (1980-1981)

Ot.prp.nr.91 (1992-1993)

Innst. O. nr. 38 (1997-98)

Innst.O.nr.92 (1999-2000)

Ot.prp. nr. 28 (1999-2000)

Ot.prop.nr.109 (2001-2002)

Norges Offentlige Utredninger NOU:

NOU 1990:2 Lov om vern mot smittsomme sykdommer. En utredning fra Helsedirektoratet på oppdrag fra Sosialdepartementet. Avgitt november 1989.

NOU 1997: 23 Seksuallovbrudd. URL:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/1997/nou-1997-23.html?id=141115>

hentet 14.05.2010

NOU 2008: 4: Fra ord til handling – bekjempelse av voldtekt krever handling. URL:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2008/nou-2008-4.html?id=497659>

Hentet 02.05.2010

Nettsteder:

www.domstol.no

www.krisesenter.com

www.lovdato.no

www.regjeringen.no

www.uio.no

Dommene hentet fra www.lovdato.no:

Rt-1948-235

Rt-1948-754

Rt-1951-115

Rt-1952-924

Rt-1956-155

Rt-1957-458

Rt-1957-976

Rt-1958-06-20

Rt-1958-1101

Rt-1959-43

Rt-1959-799

Rt-1960-861

Rt-1962-257

Rt-1963-1319

Rt-1964-455

Rt-1966-580

Rt-1966-1169

Rt-1967-775

Rt-1967-826
Rt-1967-964
Rt-1967-1550
Rt-1968-228
Rt-1968-1229
Rt-1969-349
Rt-1969-744
Rt-1969-1040
Rt-1969-1247
Rt-1970-904
Rt-1970-1329
Rt-1970-1332
Rt-1971-346
Rt-1971-873
Rt-1972-362
Rt-1973-483
Rt-1973-791
Rt-1974-1121
Rt-1976-372
Rt-1977-246
Rt-1978-718
Rt-1978-1150
Rt-1980-1253
Rt-1981-158
Rt-1982-82
Rt-1982-1769
Rt-1982-1827
Rt-1983-1
Rt-1984-647
Rt-1984-989
Rt-1987-791
Rt-1987-840
Rt-1987-1165
Rt-1988-18
Rt-1988-369
Rt-1988-738
Rt-1988-1268
Rt-1989-1067
Rt-1989-979
Rt-1989-1188
Rt-1990-85
Rt-1990-729
Rt-1990-551
Rt-1990-764
Rt-1990-927
Rt-1990-1157

Rt-1991-824
Rt-1991-827
Rt-1991-827- (287-91)
Rt-1992-914
Rt-1992-920
Rt-1992-921
Rt-1992-1217
Rt-1992-1076
Rt-1993-367
Rt-1993-503
Rt-1993-733
Rt-1993-1155
Rt-1993-1158
Rt-1993-1516
Rt-1993-1610
Rt-1993-1523
Rt-1994-460
Rt-1994-331
Rt-1994-898
Rt-1994-608
Rt-1994-902
Rt-1994-1552
Rt-1995-801
Rt-1995-1001
Rt1995-1024
Rt-1995-1215
Rt-1996-362
Rt-1997-31
Rt-1999-363
Rt-1999-919
Rt-2000-822
Rt-2001-349
Rt-2001-411
Rt-2001-1713
Rt-2002-443
Rt-2002-448
Rt-2002-1210
Rt-2002-1295
Rt-2002-1673
Rt-2002-1701
Rt- 2003-196
Rt- 2003-495
Rt-2003-496
Rt- 2003-1248
Rt-2003-1455
Rt-2003-1561

Rt-2004-39
Rt-2004-1553
Rt-2004-1556
Rt-2004-1902
Rt-2005-149
Rt-2005-154
Rt-2005-556
Rt.2005-1521

Vedlegg 1

Utdrag fra Skjema 1. Kartlegging av informasjon

På grunn av at jeg har laget skjemaet i et annet format har jeg måttet tilpasse det til oppgaven.

Derfor litt spesielt utsende på vedlegge.

Rt nummer, Straff Er dommen justert ?	Straffeskjerpene	Straffe formildende	Er voldsbruken diskutert	Er jentens motstand nevnt	Er jentens oppførsel i opptrinnet til voldtekten nevnt	Hvilke ord blir brukt for å beskrive offeret
Rt-1948-235 4 års fengsel, betale erstatning. Fra dømes rett til å tjenestegjøre i rikes krigsmakt. Dom ikke justert. Forsøk	Hensynsløs brutalitet, voldtatt i privat hjem. Tidlige straffet.	Ingen nevnt	Nei	Nei	Nei, men nevnt at hun hadde slett omdømme.	Bli tatt med fra lagmannsretten at Jenten har slett omdømme. Ellers Ingenting nevnt
Rt-1948-754 3 år og 1mnd fengsel. To tiltalte. Dom ikke justert	Retten finner ingen ting	Den utviste vold har ikke vært av alvorlig karakter, offeret var ikke seksuelt urørt, hun hadde frivillig hatt kontakt med tyskerne under krigen. Hun ble frivillig med på hyttefest	Nei bare nevnt som lite alvorlig når straffe formildende oppsummeres	Nei	Ja, hun ble frivillig med på hyttefest	Ikke seksuelt urørt. Dårlig omdømme. Men er nå gift og har barn i ekteskapet.
Rt-1951-115 3 års fengsel. Mister 10 års rettigheter etter § 29, post 2 og 3. Dom ikke justert Forsøk	Tidligere straffedømt som landsviker.	Ingen særdeles formildende. Noe formildende at kontakten mellom dem skjedde ved tilfeldig gate bekjentskap etter fest, offeret drakk alkohol	Nei men beskrevet.	Ja hun fikk ikke gjøre tilstrekkelig virksom motstand pga hans styrke. Greide å knipe bena sammen så han ikke fikk fullbyrdet voldtekten	Ja hun møte han tilfeldig på gaten etter fest, hun og venninnene hadde nytt alkohol.	Hun blir ikke beskrevet

Rt nummer, Straff Er dommen justert ?	Straffeskjerpen de	Straffe formildende	Er voldsbruken diskutert	Er jentens motstand nevnt	Er jentens oppførsel i opptrinnet til voldtekten nevnt	Hvilke ord blir brukt for å beskrive offeret
Rt-1970-904 To gjerningsmenn. En anket 5 års fengsel. Ene fikk også 5 års sikring. Anken forkastet han anket	De to tiltalte har gått planmessig og utspekulert frem for å skaffe seg et offer for sin kjønnsdrift. Ikke hensyn til at offer er vergeløs liten pike. Utnyttet hennes hjelpsomhet og bortførte henne midt på dagen i et beferdet boligstrøk . Kynisk og brutal med trusler som betegnes som sadistisk. Yngste av dem tidligere straffet.	Ung alder på ene gjerningsmannen . Ikke fylt 18 enda . . Ingen formildende for nr to	Ja sadistiske trusler, bruk av kniv våpen som trussel.	Ja hun gjorde den motstand hun kunne og turde	Ja, de to tiltalte latet som de skulle ha vei beskrivelse, lokket henne bort til bilen og kidnappet henne.	16 år gammel pike, liten, spe og uerfaren, fullstendig vergeløs overfor dem. Skolepike. En gjennomskikkelig ordentlig og stillferdig pike
Rt-1970-1329 4års fengsel og sikring i 5 år domstol anket	Han er straffedømt flere ganger tidligere, også for voldtekt. Kort tid før denne saken	Han har et alkoholproblem. Tilpasningsvansker, Et vist hensyn at det ikke er påvist at fornærmede har tatt skade av handlingen	Nei. Men nevnt at høy bruk av trusler om drap og vold	Ja. Hun var så redd for å dø at hun ikke turde stritte fysisk imot.	Nei Men beskrevet som overfallsvoldtekt	Nei Bare alder
Rt-1970-1332 en overgriper to offer, der en ble voldtatt to ganger. 4 års fengsel. Også legemsbeskadigelse og innbrudd. Han anket	Tre grove voldtekter Brutal og hensynsløshet . Han voldtok B da voldtekten av A fortsatt var under etterforskning. de har fått stygge ettervirkninger A cerebral	Konen hadde vært utro og dratt sin vei, to barn å ta vare på. Ikke straffet tidligere, litt beruset. Ikke klar over at A hadde cerebral parese	Ja offer nr 1 er hardt skadet i ryggen og ikke arbeidsfør. han brak armen på offer nr to, som da saken var oppe fortsatt var sykemeldt pga bruddet. derfor også dømt for legemsbeskadigelse	Offer 1: gjorde all den motstand hun kunne helt til hun ikke orket mer. Offer 2: gjorde all den motstand hun	Ene satt i bilen hans. Forsvarer mener det er viktig at hun frivillig satt i den, offer nr to hadde vært på fest med han tidligere, han brøt seg inn i hennes leilighet når	Offer 1: cerebral parese. Offer 2 :56 år.

Rt nummer, Straff Er dommen justert ?	Straffeskjerpen de	Straffe formildende	Er voldsbruken diskutert	Er jentens motstand nevnt	Er jentens oppførsel i opptrinnet til voldtekten nevnt	Hvilke ord blir brukt for å beskrive offeret
Rt-1987-791 (202-87) 1å og 9 mnd fengsel, også for brudd på veitrafikk loven.** skjerp dommen med 9 mnd Ektpar	parese Preg av sammenhengende mishandling av konen over lengre tidsperiode. De hadde søkt om separasjon da voldtekten skjedde.	Må vurderes på grunnlag av sine kulturelle bakgrunn som libyer og muslim. Han voldtok konen for å reagere på hennes livsførsel og han følte seg krenket. Hustruen kan neppe ha oppfattet voldtektshandlingen som en slik grov krenkelse som voldtekt ellers innebærer.	Ja var sammenhengende mishandling både mot henne og sønnen.	maktet med bruket arm . Blaspente hun han. Nei	festen var slutt. De sa hele tiden at det var mot deres vilje Ikke i umiddelbar forkant	Ingen
Rt-1987-840 (212-87) 1 år og 2 mnd fengsel for tre tilfeller av voldtekt mot fra separert ektefelle. Pluss noen andre mindre forhold. Dissens 4-1 Ektepar	Alvorlige forhold. Tre voldtekter, graverende vold.	Ene dommeren ønsker betinget dom pga barna og arbeidsforholdene hans. Det var sjalusi i en tung separasjonsperiode som var utløsende. To år siden så gammel sak. Opprivende å sone for det nå.	Ja den vold som er anvendt var særlig i ene tilfellet meget graverende.	Nei	Nei	Ingen
Rt-1987-1165 (331-87) 5 års fengsel. Sikring i 10 år. Høyesterett satt opp dommen Tidligere dømt voldtekt	Tre ganger tidligere dømt for voldtekt. Første gang da han var 15 år. Betydelig vold. Store skader. Var løslatt på prøve da det skjedde	Han har hatt positiv utvikling i fengselet innenfor skolegang, og fått kjæreste. Men ikke formildene nok	Ja betydelig vold.	Ja han overvant hennes motstand	Hun så han ikke får han overfalt henne på vei inn i hennes hus	Ingen